David Pérez López
48007230-C

APROXIMACIÓ JURÍDICA TEÒRICO-PRÀCTICA A LA PROBLEMÀTICA DE LA PROTECCIÓ DELS DESPLAÇATS AMBIENTALS

TREBALL FI DE MASTER
(Itinerari professionalitzador)

Dirigit pel Dr. Antoni Pigrau Solé

Tarragona
2015

EQUIPO 01

V CONCURSO INTERAMERICANO DE DERECHO AL DESARROLLO SOSTENIBLE

CASO DE LA COMUNIDAD CAMPESINA DE CANDELA VS. LA FEDERACIÓN DE CLONALIA

CASO NO. 042114/RLJ/0415 ANTE LA CORTE INTERAMERICANA DE DERECHOS HUMANOS

MEMORIAL DE LOS REPRESENTANTES DE LA FEDERACIÓN DE CLONALIA

TABLA DE CONTENIDOS

I. FUENTES CONSULTADAS 4

II. EXPOSICIÓN DE HECHOS 11

III. ANALISIS LEGAL DEL CASO 12

A. CUESTIONES PRELIMINARES DE ADMISIBILIDAD 12

1. La Corte no es competente *ratione materiae* para juzgar una supuesta violación del art. 11 del Protocolo de San Salvador y de otros artículos interpretados en conexión con éste 12

B. CUESTIONES SUSTANTIVAS 15

1. Clonalia no es responsable por las supuestas violaciones de derechos humanos a los miembros de la Comunid que tienen lugar en territorio de Marsili 15

1.1. No existe nexo causal entre ninguna acción u omisión atribuible a Clonalia y los daños padecidos por la Comunidad. 15

1.1.1. Los daños que experimentan los peticionarios no se deben únicamente a los efectos adversos del CC 16

1.1.2. Clonalia no puede ser responsabilizada por la incidencia que los efectos adversos del CC pudiera tener en los derechos de los miembros de la Comunidad. 16

1.2. Marsili es el principal garante de los derechos de sus ciudadanos frente a los impactos meteorológicos y climáticos que acontecen en su territorio 19

1.3. Clonalia está dispuesta a cooperar con Marsili en la protección de los derechos de sus ciudadanos 20

2. La denegación por parte de Clonalia del estatus de refugiado a los peticionarios y su posterior deportación a Marsili no violaron el art. 22 CADH 21

2.1. De conformidad con el art. 22.77 CADH los motivos ambientales no pueden fundar la concesión del estatus de refugiado 21

2.2. Los motivos sustantivos de la deportación eran acordes al art. 22.8 CADH..... 24
3. El proceso de deportación de los migrantes de la Comunidad respetó los derechos y garantías previstos en la CADH..... 26
3.1. La aprehensión de los migrantes efectuada por las autoridades de Clonalia no vulneró el art. 7 CADH..... 27
3.1.1. La detención cumplió con las garantías del art. 7 CADH 28
3.1.2. La reclusión temporal de las personas migrantes ilegales era necesaria para asegurar la efectividad del proceso y el respeto a sus garantías mínimas..... 30
3.1.3. La actuación de Clonalia y de sus autoridades fue en todo momento proporcionada al fin perseguido 31
4. Clonalia no vulneró el derecho de libertad de pensamiento y de expresión (art. 13 CADH) 31
4.1. La legislación nacional prevé la limitación al acceso a cierta información 33
4.2. El motivo de seguridad nacional argumentado por Clonalia está amparado por el artículo 13.2.b CADH 33
4.3. La limitación al derecho de acceso a la información era necesaria para asegurar un interés público imperativo 34
IV. PETITORIO..... 35

I. FUENTES CONSULTADAS

A. FUENTES REFERENCIADAS

1. Instrumentos Jurídicos

Conferencia de las Partes nº16, celebrada en Cancún del 29 de noviembre al 10 de diciembre 2010. Decisión /CP.16, Acuerdos de Cancún: Resultados de la labor del Grupo especial de trabajo sobre la cooperación a largo plazo en el marco de la Convención. FCCC/CP/2010/7/Add.1.

Convención Americana sobre Derechos Humanos -"Pacto de San José"-, suscrita en la Conferencia Especializada Interamericana sobre Derechos Humanos, celebrada en San José (Costa Rica) del 7 al 22 de noviembre de 1969.

Convención de Viena sobre Derecho de los Tratados. Viena, Austria. 23 de Mayo de 1969.

Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático. Nueva York, Estados Unidos de América. 9 de mayo de 1992.

Convención sobre el Estatuto de los Refugiados. Adoptada en Ginebra, Suiza, el 28 de julio de 1951 por la Conferencia de Plenipotenciarios sobre el Estatuto de los Refugiados y de los Apátridas (Naciones Unidas), convocada por la Asamblea General en su resolución 429 (V), del 14 de Diciembre de 1950. Entrada en vigor: 22 de abril de 1954.

Convention Governing the Specific aspects of refugee problems in Africa (OAU Convention) de 1969, de la *Organization of African Unity.*

Declaración de Cartagena sobre Refugiados de 22 de noviembre de 1984. Adoptada por el "Coloquio Sobre la Protección Internacional de los Refugiados en América Central, México y Panamá: Problemas Jurídicos y Humanitarios", celebrado en Cartagena, Colombia, del 19 al 22 de noviembre de 1984.

Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos. Adoptado por la Asamblea General de las Naciones Unidas mediante la Resolución 2200A (XXI). Nueva York, Estados Unidos de América.16 de diciembre de 196.

Protocolo Adicional a la Convención Americana sobre Derechos Humanos en Materia de Derechos Económicos, Sociales y Culturales -"Protocolo de San Salvador", El Salvador, 17 de noviembre de 1988.

Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados. Firmado en Nueva York el 31 de Enero de 1967 Entrada en vigor: 4 de octubre de 1967.

Reglamento de la Corte Interamericana de Derechos Humanos, aprobado por la Corte en su LXXXV Período Ordinario de Sesiones, celebrado del 16 al 28 de noviembre de 2009.

Resolución 44/172 de la Asamblea General, de 19 de diciembre de 1989. Ejecución del Plan

de Acción para combatir la desertificación.

Resolución 44/206 de la Asamblea General, de 22 de diciembre de 1989. Posibles efectos adversos del ascenso del nivel del mar sobre las islas y las zonas costeras.

2. Jurisprudencia

2.1. Corte Interamericana de Derechos Humanos

Casos contenciosos

Corte IDH. *Caso "La Última Tentación de Cristo" (Olmedo Bustos y otros) Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 5 de febrero de 2001. Serie C No. 73.

Corte IDH. *Caso Castillo Páez Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 30 de enero de 1996. Serie C No. 24.

Corte IDH. *Caso Chaparro Álvarez y Lapo Íñiguez Vs. Ecuador* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 21 de noviembre de 2007. Serie C No. 170.

Corte IDH. *Caso Claude Reyes y otros Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 19 de septiembre de 2006. Serie C No. 151.

Corte IDH. *Caso Comunidad Indígena Yakye Axa Vs. Paraguay* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia 17 de junio de 2005. Serie C No. 125.

Corte IDH. *Caso de los 19 Comerciantes Vs. Colombia* (Excepción Preliminar). Sentencia de 12 de junio de 2002. Serie C No. 93.

Corte IDH. *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 28 de agosto de 2014. Serie C No. 282.

Corte IDH. *Caso Defensor de Derechos Humanos y otros Vs. Guatemala* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 28 de agosto de 2014. Serie C No. 283.

Corte IDH. *Caso Familia Pacheco Tineo Vs. Bolivia* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 25 de noviembre de 2013. Serie C No. 272.

Corte IDH. *Caso Fontevecchia y D'Amico Vs. Argentina* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 29 de noviembre de 2011. Serie C No. 238.

Corte IDH. *Caso Gangaram Panday Vs. Suriname* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 21 de enero de 1994. Serie C No. 16.

Corte IDH. *Caso García Asto y Ramírez Rojas Vs. Perú* (Excepción Preliminar, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 25 de noviembre de 2005. Serie C No. 137.

Corte IDH. *Caso García y Familiares Vs. Guatemala* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 24 de octubre de 2012. Serie C No. 258.

Corte IDH. *Caso Gomes Lund y otros ("Guerrilha do Araguaia") Vs. Brasil* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 24 de noviembre de 2010. Serie C No. 219.

Corte IDH. *Caso Herrera Ulloa Vs. Costa Rica* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 2 de julio de 2004. Serie C No. 107.

Corte IDH. *Caso Herrera Ulloa Vs. Costa Rica* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 2 de julio de 2004. Serie C No. 107.

Corte IDH. *Caso Kimel Vs. Argentina* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 2 de mayo de 2008 Serie C No. 177.

Corte IDH. *Caso Loayza Tamayo Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 31 de enero de 1996. Serie C No. 25.

Corte IDH. *Caso López Álvarez Vs. Honduras* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 1 de febrero de 2006. Serie C No. 141.

Corte IDH. *Caso Palamara Iribarne Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 22 de noviembre de 2005. Serie C No. 135.

Corte IDH. *Caso Pueblo Indígena Sarayaku Vs. Ecuador* (Medidas Provisionales). Sentencia de 17 de junio de 2005.

Corte IDH. *Caso Ricardo Canese Vs. Paraguay* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 31 de agosto de 2004. Serie C No. 111.

Corte IDH. *Caso Vélez Loor Vs. Panamá* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 23 de noviembre de 2010 Serie C No. 218.

Opiniones consultivas

Corte IDH. *Condición Jurídica y Derechos de los Migrantes Indocumentados*. Opinión Consultiva OC-18/03 de 17 de septiembre de 2003. Serie A No. 18.

Corte IDH. *Derechos y garantías de niñas y niños en el contexto de la migración y/o en necesidad de protección internacional*. Opinión Consultiva OC-21/14 de 19 de agosto de 2014. Serie A No. 21.

Corte IDH. *La Colegiación Obligatoria de Periodistas (Arts. 13 y 29 Convención Americana sobre Derechos Humanos).* Opinión Consultiva OC-5/85 del 13 de noviembre de 1985. Serie A No. 5

Corte IDH. *La expresión "leyes" en el artículo 30 de la Convención Interamericana sobre Derechos Humanos*. Opinión Consultiva OC-6/86 de 9 de mayo de 1986, Serie A No. 6.

2.2. Comisión Interamericana de Derechos Humanos

IACHR Hearings. *Human Rights and Global Warming.* March 1, 2007:
<http://www.oas.org/es/cidh/audiencias/Hearings.aspx?Lang=En&Session=14>

2.3. Tribunal Europeo de Derechos Humanos

Tribunal Europeo de Derechos Humanos. Caso Budayeva y otros contra Rusia. Sentencia de 20 de Marzo de 2008.

Tribunal Europeo de Derechos Humanos. Caso Öneryildiz contra Turquía. Sentencia de 30 de Noviembre de 2004.

2.4. Otros Tribunales

Immigration and Protection Tribunal of New Zealand. AC (Tuvalu) [2014]. NZIPT800517-520.

Tribunal de Apelaciones del Noveno Circuito de los Estados Unidos. Caso Pueblo Nativo de Kivalina contra ExxonMobil Corp. Sentencia de 15 de Septiembre de 2010.

Tribunal de Apelaciones del Quinto Circuito de los Estados Unidos. Caso Ned Comer contra Murphy Oil Usa. Sentencia de 16 de Octubre de 2009.

3. Doctrina

ANNANDALE, David; MARKOVICH, Vivian. *Sinking without a life jacket? Sea level rise and the position of small island states in International Law.* Asia Pacific Journal of Environmental Law. Vol.5, Issue 2. Kluwer Law International, Año.2000.

ARENAS HIDALGO, Núria. *El cambio climático y los desplazamientos de población. La migración como estrategia de adaptación.* En GILES CARNERO, Rosa. *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro.* Editorial Thomson Reuters Aranzadi. Primera Edición 2012.

4. Informes y otros documentos

Grupo Intergubernamental de Expertos sobre el Cambio Climático (IPCC). *Glosario de Términos*, 1995:

<http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_glossary.shtml>

Informe del Banco Mundial: "*Bajemos la Temperatura: Como hacer frente a la nueva realidad climática*". Conferencia Telefónica del Estudio, Jim Yong Kim.

IPCC (2008). Cambio Climático 2007. *Informe de Síntesis*, pág. 5. Ver también Seminario "Klimagune 2014" organizado por el Centro Vasco para el Cambio Climático (BC3) y la Universidad del País Vasco (UPV/EHU).

IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007: Informe del Grupo de Trabajo II – Impacto, Adaptación y Vulnerabilidad, "Conocimiento Actual de la respuesta al cambio climático" y Thomas Stocker, Copresidente del Grupo de Trabajo I del Grupo Intergubernamental de Expertos sobre el Cambio Climático. Comunicado de Prensa del IPCC, 27 de septiembre de 2013.

KEANE, David. *The environmental causes and consequences of migration:a search for the meaning of "environmental refugees".* The Georgetown International Environmental Law Review. Vol.16:209.

Manual de Procedimientos y criterios para determinar la condición de refugiado en virtud de la Convención de 1951 y el Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados, de 1988.

Petition to the Inter American Commission on Human Rights seeking relief from violations resulting from global warming caused by acts and omissions of the United States. Submitted by Sheila Watt-Cloutier, with the support of the Inuit Circumpolar Conference (ICC). December 7, 2005.

PBL Netherlands Environmental Assesment Agency. Trends in global CO2 emissions: 2013 Report. The Hague, 2013. Ver: http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2013-trends-in-global-co2-emissions-2013-report-1148.pdf (último acceso: 02/02/2015)

5. Webografía

National Adaptetion Programmes Action (NAPAS) de Naciones Unidas: http://unfccc.int/adaptation/workstreams/national_adaptation_programmes_of_action/items/2679.php (último acceso: 02/02/2015)

Nansen Initiative: http://www.nanseninitiative.org/

B. FUENTES ADICIONALES

1. Decisiones judiciales

Corte Suprema de los Estados Unidos. Caso Massachusetts c. Agencia de Protección Ambiental de Estados Unidos (EPA). Sentencia de 2 de Abril de 2007.

2. Doctrina

Asociación Interamericana para la Defensa del Ambiente, AIDA. *Guía de Defensa Ambiental: Construyendo la Estrategia para el Litigio de Casos ante el Sistema Interamericano*. Edición y Compilación: AIDA; México, 2008. P. 165. ISBN-13: 978-0-9823143-0-2.

GROPPI, Tania; LECIS COCCO-ORTU, Anna Maria. "*Las referencias recíprocas entre el Tribunal Europeo y la Corte Interamericana de Derechos Humanos: ¿de la influencia al diálogo?"*. UNED. *Revista de Derecho Político* N.º 91, septiembre-diciembre 2014, págs. 183-230.

KÄLIN, Walter; DALE, Claudine Haenni. "Disaster risk mitigation – why human rights matter". Climate Change and Displacement. Disponible en: http://www.fmreview.org/en/FMRpdfs/FMR31/38-39.pdf (último acceso: 02/02/2015)

KILINSKI, Jennifer. "International Climate Change Liability: a myth or a reality?"Vol. 18.2. Florida State University College of Law, Spring 2009.

WIJENAYAKE, Vishakha "*Climate Justice under Environmental Human Rights: Extraterritorial Effects of Territorial Actions*". October 10, 2014. http://www.respectfullysubmitted.org/home/climate-justice-under-environmental-human-rights-extraterritorial-effects-of-territorial-actions (último acceso: 02/02/2015).

SILVA GARCÍA, Fernando. *Jurisprudencia Interamericana sobre Derechos Humanos. Criterios esenciales.* Primera edición. México: Dirección de Difusión / Diseño: Armando Maya Ruiz / Dirección General de Comunicación Social del Consejo de la Judicatura Federal; 2011. 595 p. ISBN 978-607-9013-03-5.

MARIÑO MENÉNDEZ, Fernando. *La Convención de Ginebra sobre el Estatuto de los Refugiados.* Revista electrónica cordobesa de Derecho Internacional Público. Vol.1 Núm.1, 2008.

MARCS, Carly. *Spoiling Movi's River: Towards recognition of persecutory environmental harm within the meaning of the refugee convention.* American University International Law Review 24, núm.1, 2008.

3. Informes y otros documentos

Observación General No. 31, Comentarios generales adoptados por el Comité de los Derechos Humanos, La índole de la obligación jurídica general impuesta, 80º período de sesiones, U.N. Doc. HRI/GEN/1/Rev.7 at 225 (2004).

Petition to the Inter-American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations of the Rights of Arctic Athabaskan peoples resulting from rapid arctic warming and melting caused by emissions of black carbon by Canada. Submitted by the Arctic Athabaskan Council. April 23, 2013.

II. EXPOSICIÓN DE HECHOS

1. La República de Marsili (en adelante Marsili) es un país insular, independizado en 1967 de la Federación de Clonalia (en adelante Clonalia), cuyo territorio está actualmente amenazado por una crisis socio-ambiental marcada por la subida del nivel del mar relacionada con el Cambio Climático (en adelante CC) y otros factores. Al norte de su principal isla, Theodore, se encuentra la Comunidad Campesina de Candela (en adelante Comunidad) siendo ésta extremadamente vulnerable a los fenómenos citados a causa de su ubicación y características.

2. La situación descrita ha motivado constantes flujos migratorios de la población de Marsili, tanto dentro como fuera del país. Actualmente 14000 personas viven en campamentos temporales a las afueras de Samantha (núcleo urbano de Theodore), a la espera de una reubicación definitiva. En el mes de octubre del año 2013, un grupo de 23 familias de la Comunidad llegó a Clonalia entrando de manera irregular en el país y sin hacer registro migratorio. Dichas familias iniciaron el procedimiento de petición de reconocimiento del estatus de refugiado por razones ambientales ante las autoridades de Clonalia, alegando la pérdida de sus tierras por la subida del nivel del mar. El Ministerio del Exterior (en adelante MEXT) de Clonalia inadmitió la petición por ausencia de solicitud válida ordenando que las autoridades migratorias iniciaran el proceso de deportación de las familias, en el marco del cual fue necesaria la detención de las mismas.

3. Debido a la tensión política generada, Clonalia designó una Comisión de Expertos Nacionales (en adelante CEN) para estudiar si la situación de los territorios insulares afectados por la subida del nivel de mar podía suponer un riesgo para la vida que pudiese eventualmente justificar una concesión de asilo. El estudio pretendía orientar futuras decisiones políticas migratorias de Clonalia y no pudo ser completamente publicado por razones de seguridad nacional.

III. ANALISIS LEGAL DEL CASO

A. CUESTIONES PRELIMINARES DE ADMISIBILIDAD

1. La Corte no es competente *ratione materiae* para juzgar una supuesta violación del art. 11 del Protocolo de San Salvador y de otros artículos interpretados en conexión con éste

4. La Corte Interamericana de Derechos Humanos (en adelante, la Corte o CorteIDH) no tiene competencia *ratione materiae* para conocer las alegaciones formuladas por la Comisión Interamericana de Derechos Humanos (en adelanete, CIDH) relativas a la supuesta vulneración del derecho un medio ambiente sano del art. 11 del Protocolo de San Salvador (en adelante, PSS), así como tampoco a las relativas a los derechos consagrados en la Convención Americana sobre Derechos Humanos (en adelante, CADH) a la integridad personal (art. 5), a la propiedad privada (art.21) y al desarrollo progresivo (art.26) que supuestamente padece la Comunidad como consecuencia de los efectos adversos del CC. En virtud del art.42 del Reglamento de la CorteIDH y tras haberla planteado en su momento ante la Comisión[1], cumpliendo con lo exigido por esta Corte[2], Clonalia está legitimada a interponer la presente excepción en este momento procesal[3].

5. De conformidad con la CADH y el propio PSS, el derecho al medio ambiente sano no es directamente exigible a través del sistema de peticiones individuales del art. 47 CADH. La jurisdicción contenciosa de la Corte, según el artículo 62.3 CADH, se limita a los conflictos de aplicación o de interpretación que puedan generar los actos internacionales que afecten a derechos reconocidos por la CADH, u otros instrumentos que reconozcan expresamente la

[1] Hechos del caso, párr. 68

[2] Corte IDH. *Caso Castillo Páez Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 30 de enero de 1996. Serie C No. 24; y Corte IDH. *Caso Loayza Tamayo Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 31 de enero de 1996. Serie C No. 25.

[3] Corte IDH. *Caso Castillo Páez Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 30 de enero de 1996. Serie C No. 24; y Corte IDH. *Caso Loayza Tamayo Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 31 de enero de 1996. Serie C No. 25.

competencia de la Corte para juzgar. El artículo 19.6 del PSS introduce nuevos derechos a proteger por el sistema de peticiones del artículo 47 CADH, en concreto el derecho a la educación (art.13 PSS) y a la libertad sindical (art. 8 PSS), quedando excluido por tanto el derecho al medio ambiente sano del Art. 11.

6. Es cierto que en varias ocasiones la CIDH y CorteIDH han entrado a entrado a conocer conflictos derivados de daños ambientales en su vertiente subjetiva, por su conexión con otros derechos reconocidos en la CADH, como el derecho a la vida digna, a la integridad personal[4], el derecho de propiedad de los pueblos y comunidades indígenas[5], o el derecho al desarrollo progresivo. En el caso *Yakye Axa c. Paraguay*, la Corte puso de manifiesto de forma expresa la necesidad de interpretar el derecho a la vida digna del artículo 4 CADH a la luz del artículo 11[6] y otros derechos del PSS.

7. Sin embargo, entendemos que esta línea interpretativa no debe ser extendida al presente caso dadas las marcadas diferencias que guardan los hechos y violaciones alegadas por la otra parte, asociadas al CC, con las de los casos referidos. Ello se puso claramente de manifiesto en la audiencia "*Human Rights and Global Warming*"[7] celebrada en la CIDH con ocasión de la demanda interpuesta contra Estados Unidos por Sheila Watt-Cloutier, en representación del pueblo Inuit[8], cuyas peticiones, más allá de la audiencia citada, no fueron consideradas a fondo por ninguno de los órganos de control del SIDH. Como se evidenció en aquella audiencia, por su carácter global y su naturaleza difusa, el CC y sus efectos adversos

[4] CorteIDH. *Caso Comunidad Indígena Yakye Axa Vs. Paraguay* (Fondo Reparaciones y Costas). Sentencia 17 de junio de 2005. Serie C No. 125**,** párr. 25.
[5] Corte IDH. *Caso Pueblo Indígena Sarayaku respecto Ecuador* (Medidas Provisionales). Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 17 de junio de 2005, párrs. 8, 9, 11, 12 y 13 y punto resolutivo 1b).
[6] CorteIDH, *Caso "Yakye Axa c. Paraguay",* párr. 163.
[7] IACHR Hearings. *Human Rights and Global Warming,* [Sound recording]. March 1, 2007. Ver: http://www.oas.org/es/cidh/audiencias/Hearings.aspx?Lang=En&Session=14 (último acceso: 1-02-2015)
[8] Petition to the Inter American Commission on Human Rights seeking relief from violations resulting from global warming caused by acts and omissions of the United States. Submitted by Sheila Watt-Cloutier, with the support of the Inuit Circumpolar Conference (ICC). December 7, 2005. Ver: http://www.ciel.org/Publications/ICC_Petition_7Dec05.pdf (último acceso: 1-02-2015)

constituyen un problema ambiental muy distinto a los que incidentalmente ha conocido la CIDH y la CorteIDH hasta la fecha.

8. Para establecer las violaciones de derechos humanos alegadas por la otra parte, la Corte está llamada necesariamente a realizar un juicio acerca de la responsabilidad de Clonalia en la generación del CC y sus efectos adversos, juicio que escapa completamente a sus competencias. El foro correspondiente para efectuar tal descernimiento es el del sistema de Naciones Unidas sobre CC. En efecto, la Convención Marco de Naciones Unidas para el Cambio Climático (en adelante, CMNUCC) es el instrumento que rige desde 1992 la acción de los Estados en la lucha contra el CC y sus efectos adversos. A través de él los Estados han asumido que tratándose de un problema global multicausal provocado por una pluralidad de actores las soluciones solo pueden ser abordadas internacionalmente de forma colectiva y concertada.

9. Los supuestos daños en que se fundamenta la demanda tienen que ver con el fracaso del conjunto de la comunidad internacional en el cumplimiento de los objetivos de la CMNUCC[9]. Mediante una artificiosa argumentación jurídica basada en derechos subjetivos, la otra parte pretende que esta Corte responsabilice a un solo Estado de un fracaso colectivo ante un problema global. La evaluación y atribución de responsabilidades respecto al fracaso internacional en la mitigación del CC y respecto a los problemas relacionados con sus efectos adversos deben ser realizados a través de los mecanismos de control de cumplimiento del CMNUCC y sobre todo, atendidas las complejas cuestiones políticas que se esconden detrás, a través de la Conferencia de las Partes y otros foros políticos internacionales. Así lo entendió la Corte Suprema de Clonalia al inadmitir a trámite la demanda interpuesta por 5 estados de

[9] A tenor del art. 2 del CMNUCC, el objetivo último del mismo es lograr la "estabilización de las concentraciones de gases de efecto invernadero en la atmósfera a un nivel que impida interferencias antropogénicas peligrosas en el sistema climático

la Federación de Clonalia[10], en la misma línea que la práctica jurisprudencial de países de esta región como Estados Unidos[11]. En concreto en lo que concierne a los problemas que padece Marsili, debe notarse cómo la comunidad internacional está ya actualmente comprometida en la concertación de nuevos instrumentos de cooperación, como el *Green Climate Fund*[12] o la iniciativa *Nansen*[13], con el objetivo de dar apoyo económico a los países en desarrollo para hacer frente a los efectos adversos del CC como la subida del nivel del mar.

10. Le solicitamos a la Corte pues que arroje luz sobre los extremos planteados y, en virtud de su independencia respecto al criterio de la CIDH[14], revise la decisión de ésta última de entrar a conocer de las alegaciones correspondientes a los derechos arriba citados.

B. CUESTIONES SUSTANTIVAS

1. Clonalia no es responsable por las supuestas violaciones de derechos humanos a los miembros de la Comunid que tienen lugar en territorio de Marsili

11. De no prosperar la excepción preliminar alegada en el apartado anterior, debe estimarse que la pretensión de atribuir a Clonalia un deber de garante respecto a los derechos de la Comunidad consagrados en los arts. 5, 21, 26 CADH y el art. 11 PSS, amenazados por una crisis socio-ambiental que tiene lugar en territorio de Marsili, carece de fundamento por los motivos que se exponen a continuación.

1.1. No existe nexo causal entre ninguna acción u omisión atribuible a Clonalia y los daños padecidos por la Comunidad.

[10] Hechos del caso, párr. 35.

[11] Demandas de responsabilidad por daños derivados del CC, interpuestas por ciudadanos contra empresa eléctricas han sido rechazadas los tribunales estadounidenses con base en la "doctrina de la cuestión política". Ver en este sentido: Tribunal de Apelaciones del Noveno Circuito de los Estados Unidos. Caso Pueblo Nativo de Kivalina contra ExxonMobil Corp. Sentencia de 15 de Septiembre de 2010.

[12] Creación del Green Climate Fund (GCF) en la Conferencia de las Partes número 16 como entidad encargada del funcionamiento del mecanismo financiero de la Convención en virtud del artículo 11. El GCF apoyará proyectos, programas, políticas y otras actividades en las Partes que son países en desarrollo.

[13] *Nansen Initiative*: http://www.nanseninitiative.org/

[14] Corte IDH. *Caso de los 19 Comerciantes Vs. Colombia* (Excepción Preliminar). Sentencia de 12 de junio de 2002. Serie C No. 93.

1.1.1. Los daños que experimentan los peticionarios no se deben únicamente a los efectos adversos del CC

12. Uno de las afectaciones que experimenta la Comunidad es la pérdida de su territorio como consecuencia de la subida del nivel del mar. Es bien sabido que la subida del nivel del mar es, entre otros, uno de los efectos adversos del CC[15]. Ahora bien, las dificultades que atraviesa la Comunidad no derivan exclusivamente a la subida del nivel del mar derivada del CC, pues confluyen un conjunto de factores naturales y sociales.

13. No es menos importante el papel que juegan los eventos meteorológicos, desvinculados del CC, en la generación de las amenazas sufridas por los peticionarios. Siendo la República de Marsili una región tropical, se caracteriza por tener un período climático, llamado Monzón húmedo, protagonizado por precipitaciones abundantes y constantes inundaciones, que provocan la acidificación de la tierra[16]. A todo ello, es imprescindible remarcar que la precariedad socioeconómica de Marsili[17], agrava el impacto de los fenómenos descritos y dificulta su reparación.

14. En definitiva, la Comunidad se encuentra amenazada por una crisis socio-ambiental en la que confluyen una pluralidad de factores, entre los que se encuentra el CC.

1.1.2. Clonalia no puede ser responsabilizada por la incidencia que los efectos adversos del CC pudiera tener en los derechos de los miembros de la Comunidad.

a) El CC es un fenómeno global multicausal provocado por una pluralidad de fuentes

15. De acuerdo con la definición realizada por el Grupo Intergubernamental de Expertos sobre el Cambio Climático (en adelante, IPCC), "el cambio climático se debe a cambios internos del sistema climático o de la interacción entre sus componentes, o a cambios del

[15] Así lo precisa el último informe del G2C2 de 2014 que estima un aumento de más de 1.59 metros en el nivel promedio de los océanos para finales del 2030. Hechos del caso, párr. 19.
[16] Hechos del caso, párr. 3.
[17] Hechos del caso, párr. 7.

forzamiento externo debidos a causas naturales o a actividades humanas. En general, no es posible determinar claramente en qué medida influye cada una de esas causas"[18]. De esta definición se desprende pues que el CC es en parte un fenómeno antropogénico[19], pero también intervienen en él un conjunto de factores naturales.

16. La incidencia humana en el CC proviene de múltiples fuentes. La principal de ellas es la elevada concentración de gases de efecto invernadero (en adelante, GEI) en la atmosfera que han sido emitidas por una pluralidad de actores durante un largo periodo de tiempo. Es cierto que los países industrializados, como Clonalia, han emitido históricamente más GEI que los países en vías de desarrollo[20]. Concretamente, a Clonalia le corresponde un 21% de las emisiones históricas globales, cifra a la que, cabe apuntar, contribuyó Marsili, como parte integrante de Clonalia hasta 1967[21]. Sin embargo, en la actualidad su cuota de emisión a nivel global se sitúa en un 18%[22]. Este dato denota que en el territorio de Clonalia el nivel de emisiones de GEI probablemente ha experimentado una tendencia descendiente al tiempo que en países como los emergentes la tendencia es claramente ascendente[23]. Por otro lado, nada desdeñable es la contribución que la actividad agrícola, sobre todo concentrada en países en vías de desarrollo, tiene en la acumulación de GEI en la atmósfera. Según datos del IPCC, la agricultura es responsable de un 14% de las emisiones totales[24]. En suma, observamos que todos los países del mundo acogen bajo su jurisdicción actividades emisoras de GEI y que a Clonalia solamente le atañe menos de una quinta parte de las emisiones globales, mientras

[18] Grupo Intergubernamental de Expertos sobre el Cambio Climático (IPCC). *Glosario de Términos*, 1995. <http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_glossary.shtml>

[19] . Se sabe casi con absoluta certeza que la actividad humana es una de las principales causas del CC Hechos del caso, párr. 16. Estudio del G2C2 de 2014

[20] Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático, 1992, tercer considerando.

[21] Hechos del caso, párr. 2 y 8.

[22] Hechos del caso, párr. 21.

[23] *"In China emissions increased by 3.0%, while in the United States emissions decreased by 4.0% and the European Union as a whole also saw a decrease of 1.6% in 2012 compared to 2011"*. En PBL Netherlands Environmental Assesment Agency. Trends in global CO2 emissions: 2013 Report. The Hague, 2013. Link: http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2013-trends-in-global-co2-emissions-2013-report-1148.pdf

[24] IPCC (2008). Cambio Climático 2007. Informe de Síntesis, pág. 5

que las cuatro restantes proceden del resto de Estados.

En cualquier caso, las emisiones de GEI no son el único foco humano de generación de CC. Existen otros factores muy relevantes que han sido desatendidos en la demanda, como una de sus principales causas, la deforestación[25]. En efecto, se estima que un 18% del CC es causado por la deforestación[26].

17. Por consiguiente, en la medida en que el CC es el resultado de la concurrencia de diversos factores que se suceden en el tiempo, causados por múltiples actores, no es posible determinar con precisión la contribución de cada uno de ellos. Es pues un error atribuir la responsabilidad por al CC a un solo actor, más aun centrando exclusivamente la atención en las emisiones de GEI, sin ponerlas en conjunción con el resto de fuentes humanas y no humanas que contribuyen a este fenómeno.

b) No se puede establecer el nexo causal entre la contribución de Clonalia al CC y la subida del nivel del mar

18. Resulta más complicado todavía establecer un nexo causal entre la contribución de cada Estado al fenómeno global del CC y sus efectos locales. Los GEI emitidos por Clonalia se concentran en la atmosfera junto con las emisiones presentes y pasadas de los otros Estados, deviniendo así indistinguibles. A su vez, los efectos adversos del CC se dan por una interacción compleja de factores naturales y antropogénicos. No se puede pues individualizar la causa directa y singular que genera esos efectos. Además, en relación con la subida del nivel del mar, al ser un efecto adverso de largo plazo[27] son más aun los focos que han contribuido a su desarrollo, siendo así todavía más remota la responsabilidad que pudiera tener Clonalia.

[25] Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático, 1992. Artículo 4.1.b).
[26] IPCC (2008). Cambio Climático 2007. Informe de Síntesis, pág. 5. Ver también Seminario "Klimagune 2014" organizado por el Centro Vasco para el Cambio Climático (BC3) y la Universidad del País Vasco (UPV/EHU).
[27] IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007. Working Group I: The Physical Science Basis. pág. 7.

19. El débil vínculo entre la actividad de un Estado o actor determinado y los impactos locales del CC también ha sido tácitamente reconocido por la CIDH en el caso de los *Inuit contra Estados Unidos*[28], demanda que se despachó con una audiencia informal ante la Comisión y que guarda cierta identidad con el caso presente. La CIDH evidenció entonces la falta de información para poder determinar si los hechos alegados generaban una violación de los derechos de la CADH, pues los peticionarios fracasaron en su intento de construir un vínculo causal entre las acciones u omisiones del Estado demandado y el impacto ambiental sufrido[29].En el mismo sentido se pronunciaron los tribunales estadounidenses ante las demandas de responsabilidad planteadas por el *Pueblo Nativo de Kivalina contra ExxonMobil Corp.*[30] y *Ned Comer contra Murphy Oil Usa*[31].

1.2. Marsili es el principal garante de los derechos de sus ciudadanos frente a los impactos meteorológicos y climáticos que acontecen en su territorio

20. Como hemos expuesto anteriormente, los impactos ambientales que padecen los peticionarios son causados por el conjunto de factores meteorológicos y sociales propios del lugar en el que residen, que interaccionan con los efectos del CC.

De una lectura conjunta del artículo 1.1 CADH y el 2.1. PIDCP[32], se desprende que el

[28] Petition to the Inter American Commission on Human Rights seeking relief from violations resulting from global warming caused by acts and omissions of the United States, op. cit.

[29] IACHR Hearings. *Human Rights and Global Warming*, op. cit [Sound recording]. min. 33,27: "I would like to know how the commission can attribute responsibility to a whole region or to a State or isn't to states which are not members of the UAS. I'd like very much to figure out how to divide, how to share this responsibility, and how to attribute this responsibility for everything that you have said. My second question, that I'd like very much if you could show me one or two or three good practices by some of the states which are responsible for these disasters. Good practices that could highlight the path for some actions by this Commission." March 1, 2007. Ver:
http://www.oas.org/es/cidh/audiencias/Hearings.aspx?Lang=En&Session=14

[30] Tribunal de Apelaciones del Noveno Circuito de los Estados Unidos. Caso Pueblo Nativo de Kivalina contra ExxonMobil Corp. Sentencia de 15 de Septiembre de 2010. pág. 11675.

[31] Tribunal de Apelaciones del Quinto Circuito de los Estados Unidos. Caso Ned Comer contra Murphy Oil Usa. Sentencia de 16 de Octubre de 2009. pág. 22.

[32] A tenor de las normas de interpretación de los Tratados recogidas en la Convención de Viena sobre el derecho de los tratados de 1969, la CADH debe interpretarse a la luz de otros convenios globales entre los mismos estados parte. Con lo cual, de acuerdo con el artículo 31.c) de la Convención de Viena, la CADH debe interpretarse de acuerdo con el Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos, Adoptado por la Asamblea General de las Naciones Unidas mediante la Resolución 2200A (XXI). Nueva York, Estados Unidos de

principal garante de los derechos de las personas es el Estado en el que se encuentran y a cuya jurisdicción pertenecen. Este deber de garante comporta no solo la obligación negativa de respetar los derechos, sino también obligaciones positivas de restablecer y reparar sus posibles violaciones. En cuanto al derecho a la vida y a la integridad personal, la Corte ha señalado además la obligación positiva de adoptar medidas adecuadas para garantizarlos cuando se encuentren amenazados por sujetos o circunstancias ajenas al propio Estado[33]. Así lo ha reconocido también el Tribunal Europeo de Derechos Humanos[34] (en adelante, TEDH) en casos en que estos derechos se vieron amenazados por causas meteorológicas.

21. Así pues, sin perjuicio de la cooperación de otros Estados, es Marsili, y no Clonalia, el principal obligado de prevenir los posibles daños así como de regular e incorporar medidas de adaptación y protección de sus ciudadanos respecto a las inundaciones y la subida del nivel del mar que experimenta su territorio con el fin de garantizar sus derechos[35]. Ello es así no solo en virtud de sus obligaciones que tiene con el cumplimiento de los derechos humanos sino también en virtud de las obligaciones contraídas en el marco de la CMNUCC[36].

1.3. Clonalia está dispuesta a cooperar con Marsili en la protección de los derechos de sus ciudadanos

---

América.16 de diciembre de 196.

[33] Corte IDH. *Caso Defensor de Derechos Humanos y otros Vs. Guatemala* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 28 de agosto de 2014. Serie C No. 283**.** Párrafo 138.

[34] Desde los inicios de la actividad de la Corte IDH ha comenzado a citar la jurisprudencia europea, primero en el ejercicio de su función consultiva y después en el de su función jurisdiccional. Ver Corte IDH, Corte IDH. *Caso "La Última Tentación de Cristo" (Olmedo Bustos y otros) Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 5 de febrero de 2001. Serie C No. 73, párr. 69.; Corte IDH. *Caso Herrera Ulloa Vs. Costa Rica* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 2 de julio de 2004. Serie C No. 107, párr. 113.; Corte IDH. *Caso Ricardo Canese Vs. Paraguay* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 31 de agosto de 2004. Serie C No. 111, párr. 83; Corte IDH. *Caso Kimel Vs. Argentina* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 2 de mayo de 2008 Serie C No. 177, párr. 78; Corte IDH. *Caso Fontevecchia y D'Amico Vs. Argentina* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 29 de noviembre de 2011. Serie C No. 238, párr. 54. Ver en este sentido, Tribunal Europeo de Derechos Humanos. Caso Öneryildiz contra Turquía. Sentencia de 30 de Noviembre de 2004. Párrafos 65 y 71-74. Tribunal Europeo de Derechos Humanos. Caso Budayeva y otros contra Rusia. Sentencia de 20 de Marzo de 2008. Párrafo 128.

[36] Artículo 4.1.b CMNUCC. Asimismo, de la "*National Adaptetion Programmes Action"* de NN.UU., se desprende que la iniciativa en la elaboración de los planes de adaptación corresponde a los propios Estados vulnerables:
http://unfccc.int/adaptation/workstreams/national_adaptation_programmes_of_action/items/2679.php

22. En cualquier caso, Clonalia conoce la situación y las dificultades que atraviesa Marsili para proteger a sus ciudadanos, y reconoce la responsabilidad de la comunidad internacional de cooperar con este Estado. Por ello, consciente de su favorable condición económica, Clonalia está estudiando la cuestión sobre la migración, el CC y la degradación ambiental a partir de un informe emitido por la Comisión de Expertos Nacionales (en adelante, CEN)[37], creada *ad hoc*, con el fin último de concertar con Marsili la forma más adecuada de cooperación.

2. La denegación por parte de Clonalia del estatus de refugiado a los peticionarios y su posterior deportación a Marsili no violaron el art. 22 CADH

23. La inadmisión a trámite por parte del MEXT de la solicitud de estatus de refugiado de los migrantes de la Comunidad, exclusivamente fundada en la crisis ambiental que atraviesan las islas de Marsili[38], y la posterior deportación de estas personas fue conforme a derecho por los motivos que se esgrimen a continuación.

2.1. De conformidad con el art. 22.77 CADH los motivos ambientales no pueden fundar la concesión del estatus de refugiado

24. El art. 22.7 de la CADH determina que "toda persona tiene el derecho de buscar y recibir asilo en territorio extranjero en caso de persecución por delitos políticos o comunes conexos con los políticos y de acuerdo con la legislación de cada Estado y los convenios internacionales". Este artículo debe ser interpretado pues de conformidad con la Ley 715 de Clonalia y la Ley de inmigración de 2009[39] encargada de incorporar las disposiciones de la Convención de las Naciones Unidas sobre el Estatuto de los Refugiados, adoptada en Ginebra en 1951 y su Protocolo adoptado en Nueva York en 1967, éstas últimas también relevantes para interpretar el art. 22.7 CADH.

[37] Hechos del caso, párr. 56.
[38] Hechos del caso, párr. 48.
[39] Hechos del caso, párr. 48 a 51.

25. De entrada parece evidente que el art. 22.7 no obliga a los Estados a extender la protección de la institución de asilo a migrantes por motivos ambientales, pues en nada se asemeja la situación de estas personas a las perseguidas por delitos políticos o delitos conexos.

26. La petición de los migrantes de la Comunidad debe ser también evaluada a la luz de Convención de Ginebra referente al estatus de refugiado que solicitaron. Su art.1 establece que el término refugiado se aplicará a toda persona que se encuentre fuera de su país de origen y no pueda o no quiera volver a él debido a fundados temores de ser perseguida por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a determinado grupo social u opiniones políticas, siendo dicho motivos también los que les hicieron huir. Lo anterior entronca con aquello determinado por el artículo 22.7 CADH cuando exige causas políticas para la concesión del asilo.

27. Tanto en el art. 22.7 CADH como en la definición de refugiado de la Convención de Ginebra, nos encontramos con listas cerradas de motivos por los cuales debe ser otorgado un estatuto personal de protección. Las razones ambientales aducidas por los peticionarios para obtener la condición de refugiado en Clonalia no podían claramente subsumirse en ninguno de estos motivos. Siendo por tanto manifiestamente infundada la solicitud, las autoridades de Clonalia la archivaron directamente, no estando sujeta por tanto a garantía procedimental alguna al no existir proceso.

28. Ahondando en este alegato, ahora que se nos exige entrar en el fondo del asunto, la interpretación de la norma sobre refugiados propuesta por los peticionarios es contraria a las normas de interpretación de los tratados de la Convención de Viena de 1969. De conformidad con su art. 3., los tratados deben ser interpretados conforme al sentido corriente de sus términos y de acuerdo a su objeto y fin. Extensa doctrina afirma que una ampliación de los motivos por los cuales se reconoce la condición de refugiado atenta contra la literalidad del

art. 1 de la Convención de Ginebra y que la interpretación de este artículo admite muy poca flexibilidad, a riesgo de quedar comprometida la razón de ser del estatus de refugiado[40].

Dentro de ese margen interpretativo, en sede de Naciones Unidas se ha dictaminado que "por las razones indicadas la expresión "debido a fundados temores de ser perseguida", al distinguir un motivo específico, da lugar automáticamente a que todas las demás razones de huida sean ajenas a la definición. Excluye a personas como las víctimas del hambre o de los desastres naturales, a no ser que además tengan fundados temores de ser perseguidas por una de las razones señaladas"[41].

29. También, según ARENAS HIDALGO, "la convención ginebrina no está pensada para atender a víctimas de desastres ambientales, ni siquiera cuando el Estado es incapaz de proporcionar asistencia. Sólo en la medida en que la degradación ambiental fuera utilizada como política discriminatoria del Estado o cuando éste impidiera la asistencia o protección de las víctimas de desastres ambientales con objeto de marginar a esa población, por algunos de los cinco motivos ginebrinos, podría entrar en juego la Convención de 1951 como instrumento de protección"[42].

30. Más aún, cuando en diferentes ámbitos regionales[43] se ha ampliado mínimamente la definición de refugiado para proteger nuevas situaciones de persecución y riesgo, en ningún caso se ha reconocido este extremo para huidas por motivos ambientales.

31. En el presente caso la huida de algunos de los miembros de Candela a un tercer país no era necesaria, sino que, en un contexto de crisis socio-ambiental, fue fruto de una libre

[40] ANNANDALE, David; MARKOVICH, Vivian. *Sinking without a life jacket? Sea level rise and the position of small island states in International Law.* Asia Pacific Journal of Environmental Law. Vol.5, Issue 2. Kluwer Law International, Año.2000. Pág. 15.

[41] Manual de Procedimientos y criterios para determinar la condición de refugiado en virtud de la Convención de 1951 y el Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados" de 1988. Punto 39.

[42] ARENAS HIDALGO, Núria. El cambio climático y los desplazamientos de población. La migración como estrategia de adaptación. En GILES CARNERO, Rosa. Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro. Editorial Thomson Reuters Aranzadi. Primera Edición 2012. Pág. 228.

[43] Convention Governing the Specific aspects of refugee problems in Africa (OAU Convention) de la Organization of African Unity de 1969 y la Declaración de Cartagena sobre refugiados de 1984.

elección, que excluyó alternativas existentes, como la de desplazarse a zonas menos vulnerables de Marsili. El Estado nacional de los solicitantes no está actuando en contra de estas personas, ni les está persiguiendo, ni les está negando ayuda por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a un determinado grupo social o por opiniones políticas, u otras que inviten a pensar que sólo la protección de un tercer Estado puede terminar con esa situación. Las supuestas víctimas solicitaron a Clonalia un estatuto de protección personal sin antes haber agotado las vías de ayuda de su propio Estado.

32. En conclusión, ni la figura del asilado la del ni la del refugiado pueden extenderse a personas que se han visto inducidas a abandonar su hábitat tradicional, de forma permanente o temporal, debido a un impacto ambiental (ya sea de origen antrópico o natural), que haya afectado seriamente su calidad y opciones de vida[44].

33. Como ya se ha sostenido más arriba, ante la crisis socio-ambiental que afecta especialmente a la Comunidad, Marsili, en tanto que nacional de los peticionarios, es el primer obligado a procurarles una solución. Y de hecho así lo ha hecho respecto a los ciudadanos que allí permanecieron, ofreciéndoles protección y alojamiento en campamentos temporales[45].

2.2. Los motivos sustantivos de la deportación eran acordes al art. 22.8 CADH

34. En las circunstancias expuestas anteriormente, los miembros de la Comunidad que ingresaron sin el preceptivo visado, se encontraban en Clonalia de forma irregular[46]. En consecuencia reunían los requisitos previstos por la legislación nacional de Clonalia para ser retornados a Marsili.

35. El artículo 22.8 de la CADH determina que en ningún caso el extranjero puede ser

[44] KEANE, David. The environmental causes and consequences of migration:a search for the meaning of "environmental refugees". The Georgetown International Environmental Law Review. Vol.16:209. Pág. 214.
[45] Hechos del caso, párr,. 27.
[46] Hechos del caso, párr.47.

expulsado o devuelto a otro país, sea o no de origen, donde su derecho a la vida o a la libertad personal esté en riesgo de violación a causa de raza, nacionalidad, religión, condición social o de sus opiniones políticas. Es evidente que las supuestas víctimas no se hallaban en tal situación extraordinaria pues su vida o libertad personal no corría peligro en Marsili y ello mucho menos, por causa de raza, nacionalidad, religión, condición social u opiniones políticas.

36. En virtud del art. 31.3.b de la Convención de Viena[47], el principio de no devolución, consagrado en el art. 22.8 CADH y en varios tratados internacionales, debe ser interpretado a la luz de las prácticas de los Estados en su aplicación. Para determinar si en el presente caso existía o no en Marsili riesgo de violación de los derechos citados que justificase la no devolución debe tomarse en consideración cómo otros Estados han abordado casos similares.

Es relevante en este sentido el caso Tuvalu[48], planteado ante los tribunales neozelandeses, en el que se denegó el permiso de residencia a solicitantes de la isla de Tuvalu expuestos a una situación comparable a la de los presentes solicitantes. El Tribunal de inmigración y protección en ese caso reconoció que el retorno a la isla situaría a los solicitantes en una situación de mayor precariedad, pero concluyó que no había pruebas suficientes para establecer que, debido a ningún acto u omisión de su propio Estado, tal precariedad o los peligros ambientales serían tan severos como para poner en riesgo su vida[49]. A juicio del tribunal, el conjunto de medidas adoptadas por Tuvalu (algunas de ellas gracias a la ayuda de la comunidad internacional), para adaptarse a la crisis climática y proteger a sus ciudadanos frente a sus impactos más inminentes, ponían de manifiesto que ese Estado había garantizado

[47] Este precepto establece que, junto al contexto, para la interpretación de los tratados debe tenerse en cuenta "toda práctica ulteriormente seguida en la aplicación del tratado por la cual conste el acuerdo de las partes acerca de la interpretación del tratado".

[48] Immigration and Protection Tribunal of New Zealand. AC (Tuvalu) [2014]. NZIPT800517-520. (En adelante caso Tuvalu) Ver:
https://forms.justice.govt.nz/search/IPT/Documents/Deportation/pdf/rem_20140604_501370.pdf

[49] Caso Tuvalu, párr. 100.

el derecho a la vida de sus ciudadanos y estaba en condiciones de seguir haciéndolo[50], aunque fuese con el apoyo de la comunidad internacional en virtud del principio de cooperación[51].

En la línea de lo señalado, en el presente caso, existen varias evidencias que denotan que las amenazas experimentadas por Marsili no son tan graves como para poner en riesgo el derecho a la vida de los miembros de la Comunidad, de ser devueltos. Marsili ha hecho notables esfuerzos para afrontar los efectos del CC en su territorio[52], así como por mejorar las condiciones de subsistencia de la Comunidad. Por otro lado, nunca negó ayuda a los miembros de la Comunidad que migraron libremente a Clonalia. Marsili ha dispuesto un campamento temporal para dar cobijo y alimentos estos ciudadanos, a la vez que ha solicitado ayuda a la comunidad internacional para ofrecer soluciones definitivas[53].

37. Así, no se puede considerar que se ponga en riesgo la vida de los migrantes al ser devueltos a Marsili por el simple hecho de que éste actúe con mayor o menor efectividad en la problemática que nos ocupa en función del grado de cooperación internacional de que disfrute en cada momento.

38. En conclusión, asiste a Clonalia el derecho a devolver a Marsili a los miembros de Candela que se encuentran ilegalmente en su territorio, ya que en su Estado de origen ningún riesgo les amenaza por las causas expresadas por el artículo 22.8 CADH. Al contrario, la devolución posibilitará que, juntamente con los miembros no desplazados, soliciten con más fuerza a su Estado que tome nuevas medidas de protección.

3. El proceso de deportación de los migrantes de la Comunidad respetó los derechos y garantías previstos en la CADH

39. Parte de las cuestiones sustantivas a las que nos hemos referido en el apartado anterior

[50] Caso Tuvalu, párr. 99 a 108
[51] Caso Tuvalu, párr. 109
[52] Hechos del caso, párr. 26 a 28.
[53] Hechos del caso, párr. 27.

fueron determinadas por las autoridades de Clonalia a través del proceso administrativo de deportación de las personas migrantes ilegales. Éste es un proceso finalista conformado por diversos trámites: En primer lugar, los individuos son señalados y sus países originales de la ciudadanía identificados. En segundo lugar, las autoridades escriben una petición formal para que las autoridades del país de origen puedan identificar a las personas en cuestión. En tercer lugar, la autoridad nacional encargada del proceso notifica a las personas y a las fuerzas de seguridad la orden oficial para que inicien el proceso de aprehensión. Por último, una vez que la persona es aprehendida es conducida e ingresada en un centro de deportación temporal hasta que el proceso de deportación y las notificaciones se llevan a cabo. La detención es pues parte del proceso de expulsión[54].

40. Conformes a este procedimiento, la identificación y comprobación de las identidades de los sujetos se realizó a través de la documentación presentada junta a la solicitud de estatus de refugiado en Clonalia. Seguidamente, se notificó a los migrantes una orden detención a través de los medios de comunicación, toda vez que carecían de domicilio en Clonalia[55]. Finalmente, la orden fue comunicada a los cuerpos de seguridad para que procediesen a la aprehensión de los migrantes y su posterior ingreso en un centro de estancia temporal previo a la deportación. El objetivo último de esta aprehensión era pues asegurar la ejecución de la orden de expulsión así como la presencia de los migrantes en el proceso administrativo y el debido cumplimiento de sus garantías de conformidad con el art. 8 CADH.

3.1. La aprehensión de los migrantes efectuada por las autoridades de Clonalia no vulneró el art. 7 CADH

41. El art.7 CADH contiene en su párrafo primero una delimitación general del derecho de libertad personal, mientras que entre los numerales segundo y séptimo se desgrana y

[54]Aclaraciones de las reglas y el caso nº 3.
[55] Hechos del caso, párr. 53.

pormenoriza el conjunto de garantías que lo protegen. El art.7.2 CADH por su parte permite la privación de libertad siempre y cuando esté previsto previamente en una ley.

42. La jurisprudencia de la Corte ha confirmado que este derecho no es absoluto. Los Estados están legitimados a privar de libertad a los ciudadanos siempre y cuando se cumplan una serie de requisitos orientados a garantizar que el fin sea legítimo y que exista proporcionalidad[56]. Por consiguiente, la simple limitación al derecho no debe acarrear por si sola una violación[57].

43. La Corte ha determinado en repetidas ocasiones que "la detención de personas por incumplimiento de las leyes migratorias nunca debe ser con fines punitivos, de modo tal que las medidas privativas de libertad sólo deberán ser utilizadas cuando fuere necesario y proporcionado en el caso en concreto a los fines de asegurar la comparecencia de la persona al proceso migratorio o para garantizar la aplicación de una orden de deportación y únicamente durante el menor tiempo posible"[58].

44. Las aprehensiones fueron acordes a derecho puesto que cumpliendo con los requisitos previstos en el art. 22 CADH, respondieron además a fines legítimos y fueron proporcionales a éstos, tal y como se expondrá a continuación.

3.1.1. La detención cumplió con las garantías del art. 7 CADH

45. En primer lugar, la Corte ha definido como necesario el cumplimiento estricto del requisito de legalidad previsto en el art. 7.2 CADH para considerar una restricción al derecho

[56] Corte IDH. *Caso Chaparro Álvarez y Lapo Íñiguez Vs. Ecuador* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 21 de noviembre de 2007. Serie C No. 170, párr. 93; Corte IDH. *Caso García Asto y Ramírez Rojas Vs. Perú* (Excepción Preliminar, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 25 de noviembre de 2005. Serie C No. 137, párr. 106.

[57] Corte IDH. *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 28 de agosto de 2014. Serie C No. 282, párrs. 346 y 347.

[58] *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana*, párr. 359. La Corte toma como referencia: Corte IDH. *Caso Vélez Loor Vs. Panamá* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 23 de noviembre de 2010 Serie C No. 218, párr. 171, y Corte IDH. *Derechos y garantías de niñas y niños en el contexto de la migración y/o en necesidad de protección internacional*. Opinión Consultiva OC-21/14 de 19 de agosto de 2014. Serie A No. 21, párr. 151.

de libertad personal como no vulnerador del propio derecho59.

46. La detención enmarcada en el proceso de deportación está prevista en la legislación migratoria nacional[60]. Esta normativa, al tratarse de una ley que forma parte del sistema jurídico de Clonalia, es acorde a la Constitución del Estado y a toda la normativa internacional en materia de Derechos Humanos suscrita (aspecto material). Además, define de forma objetiva las situaciones en las que los individuos objeto del proceso pueden ser privados de libertad para así garantizar el proceso (aspecto formal)[61].

47. En segundo lugar, no existió arbitrariedad tal y como prescribe el art. 7.3 CADH. En relación con los derechos de los migrantes y la normativa nacional que los regula, la Corte ha establecido que es permisible que el Estado otorgue un trato distinto a los migrantes documentados en relación con los migrantes indocumentados, o bien entre migrantes y nacionales, "siempre que ese trato sea razonable, objetivo y proporcional y no lesione derechos humanos"[62]. Acorde a la normativa nacional migratoria y a los instrumentos internacionales en materia de derechos humanos, el trato diferenciado a las personas migrantes ilegales fue en todo momento justificable.

48. No nos encontramos ante una acción migratoria que tiene como eje central la detención obligatoria de los migrantes indocumentados sin una evaluación individualizada de sus circunstancias, práctica que la Corte ya ha considerado como ilegal y vulneradora de

---

[59] En este sentido: Corte IDH. *Caso Gangaram Panday Vs. Suriname* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 21 de enero de 1994. Serie C No. 16, párr. 47; *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana*, párr. 347 y Corte IDH. *Caso García y Familiares Vs. Guatemala* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 24 de octubre de 2012. Serie C No. 258, párr. 100.

[60] Nos referimos a la Ley de Inmigración de 2009 que sirvió para incluir dentro de la legislación interna de la ya citada Convención sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951 y de su Protocolo Auxiliar de 1967.

[61] *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana*, párr. 347.

[62] En este sentido: Corte IDH. *Condición Jurídica y Derechos de los Migrantes Indocumentados*. Opinión Consultiva OC-18/03 de 17 de septiembre de 2003. Serie A No. 18, párr. 119; Corte IDH. *Caso Nadege Dorzema y otros Vs. República Dominicana* (Fondo Reparaciones y Costas). Sentencia de 24 de octubre de 2012 Serie C No. 251, párr. 233; *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana*, párr. 402 y Opinión Consultiva OC-21/14.

derechos[63], sino ante una medida concreta y adaptada a este caso en particular, con el único objetivo de asegurar la finalidad del proceso migratorio.

49. En tercer lugar, en fecha 5 de marzo se dictó la orden de detención de estas personas, y se le dio la mayor publicidad posible a través de los medios de comunicación[64] con el fin de asegurar el conocimiento por parte de los afectados, dando así cumplimiento al requisito de información a los afectados que se deriva del artículo 7.4 de la CADH.

50. Por último, estas personas fueron internadas en centros temporales de detención específicos para este tipo de situaciones, sin poner en riesgo en momento alguno su integridad física ni mental, una vez valorada individualmente su situación personal. En ellos, pudieron acceder a los medios necesarios para su defensa en el proceso de deportación, requisito indispensable según la Corte para no vulnerar las garantías del debido proceso[65].

3.1.2. La reclusión temporal de las personas migrantes ilegales era necesaria para asegurar la efectividad del proceso y el respeto a sus garantías mínimas

51. Los miembros de la Comunidad debían ser localizados para poder garantizar la inmediatez del proceso de repatriación. Dado que éstos se encontraban en paradero desconocido desde el momento de su ingreso ilegal en Clonalia, las autoridades nacionales acordaron medidas específicas y temporales de privación de su libre circulación.

52. Estas medidas, respetando la jurisprudencia de la Corte antes citada[66], no tuvieron carácter punitivo, puesto que se trataba de personas sujetas a un proceso administrativo de deportación aun abierto en el que las autoridades no se habían manifestado con carácter firme sobre su repatriación. No se trataría pues de simples detenciones, sino de medidas

[63] En este sentido: *Caso Vélez Loor Vs. Panamá***,** párr. 171, y Corte IDH. *Caso Familia Pacheco Tineo Vs. Bolivia* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 25 de noviembre de 2013. Serie C No. 272, párr. 131.
[64] Hechos del caso párr. 53.
[65] *Caso Vélez Loor Vs. Panamá***,** párr. 146. La Corte toma en referencia: Opinión Consultiva OC-18/03, párr. 126.
[66] Véase párr. 53.

provisionales y determinadas con el fin de asegurar su comparecencia en el proceso.

53. Además, para asegurar las garantías del proceso administrativo previstos en el art. 8 de la CADH, era necesaria la localización y comparecencia de las personas sujetas al mismo. Por tanto, a través de sus actuaciones Clonalia dio cumplimiento al fin legítimo de garantizar la efectividad del proceso y asegurar los derechos de los propios ciudadanos.

3.1.3. La actuación de Clonalia y de sus autoridades fue en todo momento proporcionada al fin perseguido

54. Además de ser conforme a los requisitos jurisprudenciales arriba referenciados, las medidas adoptadas por Clonalia cumplieron también con el requisito de proporcionalidad, tal y como también ha venido exigiendo la jurisprudencia[67]. La Corte ha definido como proporcionada una medida que se adopte, ante la imposibilidad de utilizar una medida alternativa menos restrictiva para lograr el fin perseguido[68].Dado que desde el momento de entrada a Clonalia estos miembros de Candela se encontraron en paradero desconocido, fue imposible utilizar cualquier mecanismo alternativo de localización utilizado normalmente por las autoridades del Estado y debió recurrirse a formas extraordinarias de localización.

4. Clonalia no vulneró el derecho de libertad de pensamiento y de expresión (art. 13 CADH)

55. De acuerdo con el artículo 13. 1 de la CADH y con reiterada jurisprudencia de la Corte[69], el derecho de acceso a la información es parte integrante del derecho a la libertad de pensamiento y expresión y comprende el derecho de los ciudadanos a buscar y recibir información bajo el control del Estado. Ahora bien, no es un derecho absoluto y debe

[67] Véase nota al pie nº 51.
[68] *Caso Vélez Loor Vs. Panamá,* párr. 171*;* y *Caso Familia Pacheco Tineo Vs. Bolivia*, párr. 131.
[69] En este sentido: Corte IDH. *Caso Claude Reyes y otros Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 19 de septiembre de 2006. Serie C No. 151, párr. 77; Corte IDH. Corte IDH. *Caso López Álvarez Vs. Honduras* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 1 de febrero de 2006. Serie C No. 141, párr. 163; Corte IDH. *Caso Ricardo Canese Vs. Paraguay* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 31 de agosto de 2004. Serie C No. 111, párr. 80 y Corte IDH. *Caso Herrera Ulloa Vs. Costa Rica* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 2 de julio de 2004. Serie C No. 107, párrs. 108-111.

ejercerse con las salvedades previstas en la CADH[70] y respetando sus posibles restricciones[71].

56. El artículo 13 de la CADH debe interpretarse a la luz de la regla general de interpretación contenida en el artículo 32.2 del mismo texto, según el cual "los derechos de cada persona están limitados por los derechos de los demás, por la seguridad de todos y por las justa exigencias del bien común en una sociedad democrática"[72]. Igualmente debe observarse la regla de interpretación específica del artículo 13.2 CADH[73], en concreto en su letra b, dónde se refiere a la protección de la seguridad nacional y del orden público como motivo justificador de limitación del derecho.

57. La Corte ha recordado, además, que el artículo 13.2 debe interpretarse conjuntamente con los artículos 29.b, 29.c y 32 CADH. Por lo tanto, "se desprende de la reiterada mención a las "instituciones democráticas", "democracia representativa" y "sociedades democráticas" que el juicio sobre si una restricción a la libertad de expresión impuesta por un Estado es "necesaria para asegurar" uno de los objetivos mencionados en los literales a) o b) del mismo artículo, tiene que vincularse con las necesidades legítimas de las sociedades e instituciones democráticas"[74].

58. Del artículo 30 CADH y de reiterada jurisprudencia de la Corte se desprenden los requisitos que deben cumplirse para considerar legítima esta restricción. Comprobaremos a continuación que Clonalia cumplió con ellos, es decir: la restricción estuvo previamente

[70] Nos referimos al art. 13.2 CADH.

[71] *Caso López Álvarez Vs. Honduras*, párr. 165; Corte IDH. *Caso Palamara Iribarne Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 22 de noviembre de 2005. Serie C No. 135, párr. 85; *Caso Ricardo Canese Vs. Paraguay*, párr. 95; y *Caso Herrera Ulloa Vs. Costa Rica*, párrs. 120-123.

[72] Este principio general del derecho internacional también ha sido apoyado por la jurisprudencia de la Corte, *inter alia*, en Corte IDH. *La expresión "leyes" en el artículo 30 de la Convención Interamericana sobre Derechos Humanos.* Opinión Consultiva OC-6/86 de 9 de mayo de 1986, Serie A No. 6.

[73] Según este artículo: "El ejercicio del derecho previsto en el inciso precedente no puede estar sujeto a previa censura sino a responsabilidades ulteriores, las que deben estar expresamente fijadas por la ley y ser necesarias para asegurar:

a) el respeto a los derechos o a la reputación de los demás, o

b) la protección de la seguridad nacional, el orden público o la salud o la moral públicas."

[74] Corte IDH. *La Colegiación Obligatoria de Periodistas (Arts. 13 y 29 Convención Americana sobre Derechos Humanos)*. Opinión Consultiva OC-5/85 del 13 de noviembre de 1985. Serie A No. 5, párr. 42.

fijada por ley (apartado 3.2.1); respondía a un objetivo permitido por la CADH (apartado 3.2.2) y era necesaria para satisfacer un interés imperativo en una sociedad democrática (apartado 3.2.3)[75].

4.1. La legislación nacional prevé la limitación al acceso a cierta información

59. La Corte ha interpretado que el concepto "leyes" del artículo 30 no puede tener otro significado que el de ley formal, es decir, norma jurídica adoptada por el órgano legislativo y promulgada por el Poder Ejecutivo, según el procedimiento requerido por el derecho interno de cada Estado[76]. La legislación nacional de Clonalia prevé que el acceso a documentos relativos a las posibles futuras modificaciones legislativas o acuerdos diplomáticos en materia de migración puede ser susceptible de limitación[77].

4.2. El motivo de seguridad nacional argumentado por Clonalia está amparado por el artículo 13.2.b CADH

60. El artículo 13.2.b CADH permite la restricción al ejercicio de este Derecho mediante leyes preestablecidas y necesarias para "la protección de la seguridad nacional, el orden público o la salud o moral públicas".

61. El documento objeto de esta disputa debía guiar una eventual reforma legislativa o acuerdo diplomático entre Clonalia y Marsili para abordar la cuestión migratoria en el marco de la Comisión Mixta de Asuntos Exteriores de la República de Marsili y la Federación de Clonalia (JCFAMC)[78]. De haberlo puesto a disposición de los peticionarios, la efectividad de las negociaciones políticas podría quedar seriamente afectada. El hecho de conocerse prematuramente la posición de Clonalia condicionaría sin duda su capacidad decisoria y negociadora frente a otros Estados. Además, podría haber provocado falsas expectativas o un

[75] Corte IDH *Caso Claude Reyes y otros Vs. Chile*. Párrs. 89, 90 y 91. La Corte toma como referencia la Opinión Consultiva OC-5/85.
[76] Opinión Consultiva OC-6/86, párr. 27 *in fine*.
[77] Así se desprende de los hechos del caso párr. 58 y 59 y se confirma mediante el nº 7 del documento de aclaraciones de las reglas y el Caso.
[78] Hechos del caso, párr. 25.

irracional efecto llamada para ciudadanos de terceros estados. La pretensión de evitar este tipo de incentivos es completamente razonable, como muestra la práctica reiterada de todos los estados[79], pues son una amenaza tanto para los migrantes como para el orden público y la seguridad de Clonalia, cuyo tejido social y económico no estaría capacitado para absorber una llegada masiva de migrantes ilegales.

4.3. La limitación al derecho de acceso a la información era necesaria para asegurar un interés público imperativo

62. Según la Convención, la restricción tiene que ser justificada por un interés público imperativo, que sea proporcional y estrechamente ajustada al logro de este fin.[80]

La limitación temporal de acceso al documento era necesaria, puesto que el acceso a la misma podría haber causado consecuencias irreparables para Clonalia y sus ciudadanos, como se ha argumentado en el apartado anterior. En todo caso, la medida fue además proporcional.

63. En primer lugar, la restricción de acceso al documento elaborado por la CEN no tuvo carácter indefinido ni vació de contenido el propio derecho. El Estado se comprometió a acabar haciendo pública la propuesta emitida por el CEN cuando dejara de existir el riesgo que propició tal limitación o, en el momento que la normativa estatal lo exigiese, en caso de que el informe o la información contenida en él pasasen a ser fundamento o documentación de acompañamiento del proceso de aprobación de una norma. Además, con la voluntad de garantizar la mayor transparencia posible, dentro de los límites que le permitía la seguridad

[79] Nótese el ejemplo de Nueva Zelanda. En 2014, el Tribunal de Inmigración y Protección de Nueva Zelanda concedió el visado de residencia a unos ciudadanos de Tuvalu que había sido solicitado con base a dos motivos: uno referente a los vínculos familiares con personas residentes en Nueva Zelanda y el otro referente a los riesgos de sufrir consecuencias adversas derivadas de las instituciones. El tribunal fundó la concesión del visado el primero de los motivos obviando pronunciarse sobre los motivos ambientales. Nótese la prontitud y el empeño de las instituciones neozelandesas y del propio Tribunal en matizar y difundir los verdaderos fundamentos de la sentencia (los vínculos familiares de los solicitantes) a fin de evitar la divulgación de interpretaciones desacertadas de la resolución que pudiesen inducir a ciudadanos de países similares a Tuvalu a migrar a Nueva Zelanda.

[80] Opinión Consultiva OC-5/85, párr. 46.

nacional, Clonalia a través de una rueda de prensa hizo públicas algunas conclusiones de la propuesta de la CEN[81].

64. En segundo lugar, debe ponderarse la necesidad de la restricción del acceso al documento con el impacto que dicha restricción tuvo en los solicitantes. Nótese en este sentido que el documento objeto de disputa era un documento meramente técnico con una vocación eventualmente política. Carecía por tanto en ese momento de efectos jurídicos y de relevancia en el seno del proceso administrativo en el que los solicitantes eran parte. Por consiguiente no no supuso una limitación a las posibilidades de participación o defensa en un proceso administrativo o judicial, a diferencia de muchos de los casos que se le han sometido a esta Corte en relación con el art. 13.2 CADH[82]. En efecto, cuando la Corte se ha manifestado especialmente restrictiva con la posibilidad del Estado de apelar a la seguridad nacional como motivo de limitación del acceso a la información, ha sido porque de ello derivaba una situación de vulnerabilidad e indefensión de los peticionarios grave en nada comparable con lo que sucede en el presente caso[83].

IV. PETITORIO

65. Clonalia solicita a esta Corte que inadmita parcialmente la demanda interpuesta por la CIDH por falta de competencia *ratione materiae*; y declare al Estado no responsable de las supuestas violaciones de derechos alegados por la CIDH en su escrito de demanda.

---

[81] Hechos del caso, párr. 58.

[82] Nótese, por ejemplo, que en *Caso Claude Reyes y otros Vs. Chile*, la Corte reconoció la violación de este derecho, en el marco del proceso de aprobación del "Proyecto Río Cóndor" cuando éste estaba en fase de información pública, momento clave para garantizar la participación ciudadana y las garantías democráticas.

[83] "Finalmente, el Tribunal también ha establecido que en casos de violaciones de derechos humanos, las autoridades estatales no se pueden amparar en (…) seguridad nacional, para dejar de aportar la información requerida por las autoridades judiciales o administrativas encargadas de la investigación o proceso pendientes. Asimismo, cuando se trata de la investigación de un hecho punible, la decisión de calificar como secreta la información y de negar su entrega jamás puede depender exclusivamente de un órgano estatal a cuyos miembros se les atribuye la comisión del hecho ilícito".Corte IDH. *Caso Gomes Lund y otros ("Guerrilha do Araguaia") Vs. Brasil* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 24 de noviembre de 2010. Serie C No. 219, párr. 202.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ 5
PART I. MARC TEÒRIC DELS DESPLAÇAMENTS AMBIENTALS 9
1. Els desplaçaments ambientals 9
2. Els diferents tipus de desplaçaments ambientals 12
2.1 Desplaçaments ambientals per causes no antropogèniques 13
2.1.1 Les erupcions volcàniques 14
2.1.2 Els sismes submarins 14
2.1.3 Els terratrèmols 15
2.2 Els desplaçaments ambientals per causes antropogèniques 15
2.2.1 La desertització 16
2.2.2 Les inundacions 17
2.2.3 El canvi climàtic 19
3. Un nou problema: les migracions ambientals per raó de canvi climàtic 19
3.1 El desplaçament com estratègia d'adaptació al canvi climàtic 20
3.2 L'assumpte Inuit 23
4. La necessitat de protecció dels desplaçats ambientals 26
4.1 El principal obstacle a la protecció: l'absència de previsió de les raons ambientals com a fonament per atorgar l'estatut de refugiat 28
4.2 L'extensió conceptual del refugi per vinculació amb la protecció dels Drets humans 31
4.3 Nous instruments regionals de protecció del desplaçat ambiental: especial atenció a la Convenció de Kampala 32
4.4 La iniciativa Nansen 37
5. Altres respostes als desplaçaments ambientals: alternatives de protecció a la concessió de l'estatut del refugiat de la Convenció de Ginebra de 1951 39
PART II. APLICACIÓ PRÀCTICA: EL CAS DE LA FEDERACIÓ DE CLONALIA VS. LA COMUNITAT CAMPEROLA DE CANDELA DEFENSAT AL *5TH INTER-AMERICAN SUSTAINABLE DEVELOPMENT LAW MOOT COURT COMPETITION* 50
A. LA DEFENSA DE LA FEDERACIÓN DE CLONALIA 53
1. La denegación por parte de Clonalia del estatus de refugiado a los peticionarios no constituye una violación del artículo 22 de la CADH 53
1.1 Los motivos ambientales no son posible razón para la concesión del estatus de refugiado 53
2. Clonalia tiene derecho a proceder a la devolución de los miembros de la comunidad campesina de Candela que se encuentran ilegalmente en su territorio 58
2.1 La devolución de los migrantes ilegales no vulnera el derecho a la no devolución consagrado en el artículo 22.8 CADH. 59
B. LA DEFENSA DE LA COMUNIDAD CAMPESINA DE CANDELA. INSTRUCTA PARA LA FASE ORAL 61
CONCLUSIONS 64
BIBLIOGRAFIA 68
ANNEX: MEMORIAL DE LA UNIVERSIDAD ROVIRA I VIRGILI PARA EL 5TH INTER-AMERICAN SUSTAINABLE DEVELOPMENT LAW MOOT COURT COMPETITION 76

INTRODUCCIÓ

Actualment, els fluxos migratoris tradicionals s'han vist incrementats degut a un augment en les catàstrofes naturals que any rere any afecten a diverses parts del planeta. Aquests fenòmens devasten cada cops amb més freqüència i intensitat àmplies zones dels 5 continents. Tanmateix, el canvi climàtic, que a més fa més freqüents les catàstrofes comentades, provoca greus impactes al medi ambient com poden ser les sequeres, la desertització que les acompanya, o la crescuda del nivell del mar degut al desglaç dels pols. Tan les catàstrofes com la degradació ambiental producte del canvi climàtic causen importants danys i afecten a la població mundial amb una violència tal que els desplaçaments poblacionals per motius ambientals supera ja al dels conflictes armats.

En aquest sentit, l'any 2009, 245 desastres naturals van afectar a poblacions d'arreu del món. D'ells, 224 estaven vinculats amb alteracions climàtiques, afectant a un total de 58 milions de persones. Els últims anys, els desastres naturals han produït per primera , com hem dit, més moviments de població que les guerres o els conflictes armats de diversa índole[1].

No tan sols de desastres naturals i efectes adversos del canvi climàtic viuen els desplaçaments ambientals però ja que un important percentatge dels mateixos es deu a accidents industrials de gran rellevància que acaben tenint una incidència no suportable pel medi ambiental i que, de la mateixa manera que un desastre natural, obliga a un gruix molt important a població a desplaçar-se en busca d'un nou mode de vida.

Aquest augment dels desplaçaments poblacionals provocats pels desastres naturals i les modificacions del clima, als que sumar els provocats per les activitats humanes i que afecten al medi ambient, acaba derivant en importants problemes demogràfics, polítics, econòmics i de seguretat.

Malgrat aquest important augment dels desplaçats ambientals, la discussió sobre la situació d'aquests continua essent una realitat poc abordada en els fòrums internacionals o regionals, i en moltes ocasions absent en les polítiques públiques dels Estats. A més, quan aquesta qüestió ha sortit a la palestra, els acords han resultat fins a la data

[1] BORRAS PENTINAT, Susana. "El estatuto jurídico de protección internacional de los refugiados ambientales". *Dossiê: Refugiados ambientais. Rev. Inter. Mob. Hum.*, Brasília, Any 2011, núm. 36. Pàg. 3.

impossibles ja que per motius de seguretat molts Estats es neguen a donar un determinat estatut de protecció personal a aquests desplaçats per por a posterior onades migratòries, l'anomenat "efecte trucada".

Així, actualment la situació jurídica dels desplaçats ambientals és com a mínim incerta, sense cap mena d'instrument que els reconegui com a tals i per tan que els atorgui una sèrie de drets i garanties davant la seva situació. La possible concessió de l'estatut de refugiat a aquests desplaçats ambientals s'ha destapat com una qüestió cabdal per la doctrina científica, però mentre hi ha qui determina que la possibilitat existeix altres la neguen i defensen la creació d'altres instruments.

El cert però és que fins a la data tan sols alguns Estats i uns pocs instruments regionals han fet un pas endavant per reconèixer la difícil situació d'aquestes poblacions, mentre que manca una regulació a nivell internacional que posi ordre a aquesta realitat que ens ha tocat viure i que sembla que s'agreujarà amb el temps.

El present treball pretén abordar aquesta problemàtica des d'una vessant teòrico-pràctica, i està dividit en dues parts: en primer lloc es realitzarà un marc teòric de la qüestió i a continuació es reproduirà la demanda i la instructa oral realitzada amb motiu del *5th Inter-American Sustainable Development Law Moot Court Competition*, la temàtica del qual era relativa a la qüestió que ens ocupa.

Per les condicions de la citada competició, la segona part del treball, la pràctica, es troba en llengua castellana, ja que les bases no permetien realitzar els escrits en llengua catalana.

Per donar compliment a aquests objectius el present treball s'estructura en dues parts ben diferenciades. La primera part, és a dir, el marc teòric de la qüestió, s'estructura en 5 apartats, dividint a alguns d'ells a la vegada en diversos sub-apartats.

En el primer es definiran els desplaçaments ambientals, s'analitzaràel per què de la seva importància i es comentarà l'augment del seu volum, així com es determinarà el per què utilitzem aquest terme i no d'altres com el de "migrant ambiental" o "refugiat ambiental".

El segon apartat tractarà els diferents tipus de desplaçaments ambientals, parant especial atenció ala distinció segons les seves causes, dividint les mateixes en antropogèniques i

no antropogèniques i valorant algunes de les causes més comunes de desplaçaments dintre d'aquestes categories.

El tercer apartat tractarà sobre un tipus relativament recent de desplaçament ambiental i que està suscitant un ampli debat: el degut al canvi climàtic. Aquest apartat es divideix a la seva vegada en 3 sub-apartats diferents, un primer en el qual es definirà aquest tipus de desplaçaments i es tractarà la seva importància de cara a futur, un segon que tractarà el desplaçament en tant que estratègia d'adaptació al canvi climàtic i per últim, en un tercer sub-apartat es farà referència a un dels casos més paradigmàtics de moviments poblacionals degut al canvi climàtic, l'anomenat assumpte Inuit.

El quart apartat d'aquest marc teòric parteix de la necessitat de protecció dels migrants ambientals i de la manca d'una normativa internacional prou tuïtiva dels mateixos, situant-los en una posició de constant perill i indefensió durant els desplaçaments i un arriben, si és que ho fan, al seu destí. Aquest apartat es dividirà alhora en diversos sub-apartats el primer dels quals analitzarà el principal problema actual respecte a la protecció d'aquests desplaçats, que no és altra que la seva no consideració com a refugiats. El segon analitzarà la possibilitat de poder atorgar el refugi partint d'una extensió conceptual basada en els Drets Humans. El tercer tractarà algunes iniciatives regionals força interessants que suposen autèntics cossos normatius protectors d'aquests desplaçats posant especial èmfasis en la Convenció de Kampala, i per últim es tractarà la Iniciativa Nansen com a pas previ que pot arribar a ser per acabar assolint un acord internacional sobre la qüestió.

Per últim, el cinquè apartat d'aquesta primera part tractarà amb més o menys profunditat diverses iniciatives i propostes que s'han oferit bé per grups d'estudi o bé per organitzacions internacionals com a alternatives a l'opció d'acabar concedint el refugi als desplaçats ambientals, essent algunes d'elles propostes d'autèntics instruments internacionals que aborden la qüestió d'una forma global.

Passant a tractar la segona part d'aquest treball, com he dit aquesta tracta la problemàtica dels desplaçats ambientals des d'una vessant pràctica, a partir d'un cas fictici en el que va estar treballant durant mesos l'equip de la Universitat Rovira i Virgili que va participar al *5th Inter-American Sustainable Development Law Moot Court Competition,* del qual en vaig formar part.

Aquesta segona part del treball s'inicia amb una introducció específica en que es resumeix la feina realitzada i s'exposa en què va consistir *5th Inter-American Sustainable Development Law Moot Court Competition.*

A continuació, es trobaran dues parts ben diferenciades. Una primera que comprèn els aspectes del cas pràctic tractats per mi com a membre de l'equip i que versen sobre la problemàtica dels desplaçats ambientals. El contingut íntegre d'aquest apartat no va poder traslladar-se de forma íntegra a al demanda final presentada al concurs per motius d'extensió. I una segona consistent en la instructa que es va confeccionar per a la defensa oral de la posició contrària a la defensada durant la fase escrita de la competició.

Finalment, i perquè es pugui comprovar com tota aquesta feina forma part d'un important treball grupal, com a annex al present treball s'afegirà la demanda, o memorial, presentat per part de l'equip de la Universitat Rovira i Virgili al *5th Inter-American Sustainable Development Law Moot Court Competition.*

Per la realització d'aquest estudi s'han identificat els principals textos legals (Convenis, Protocols, Projectes, Pactes, Lleis...) que abasteixen de forma directa o indirecta la problemàtica dels desplaçats per medi ambient tant a nivell regional com internacional. Ha estat en base a l'anàlisi de tot aquest conjunt d'instruments que s'ha intentat fer una aproximació jurídica a la problemàtica que ens ocupa. De manera que el present estudi segueix la metodologia pròpia de l'àmbit jurídic, basada en la revisió dels principals textos legals que conformen el marc normatiu de referència, des d'una perspectiva qualitativa i d'interpretació jurídica, analitzant també a tal efecte la jurisprudència i la doctrina especialitzada en la matèria.

PART I. MARC TEÒRIC DELS DESPLAÇAMENTS AMBIENTALS

1. Els desplaçaments ambientals

Malgrat la importància de les migracions al llarg de la història i de la multiplicitat de causes a les que aquestes han obeït, un nou tipus de moviments migratoris ha agafat importància aquest segle XXI, els moviments poblacionals per raó ambiental.

Segons l'article 14f) dels Acords de Cancún[2], cal diferenciar entre migracions (voluntàries), i desplaçaments (no voluntaris). Malgrat la dificultat pràctica alhora de determinar dita voluntarietat o no, durant el present treball es parlarà de desplaçats ambientals i de desplaçaments ambientals, entenent per tals a qui no actua amb total voluntarietat alhora de marxar del seu lloc d'origen per motius ambientals.

"Hace dos décadas atrás no se utilizaba el concepto de refugiado o desplazado ambiental. Hoy es un término de uso común. Se refiere a las personas, pueblos y, en las situaciones más graves, ciudades que se han visto obligados a trasladarse desde su tierra natal, debido a problemas derivados con el ambiente, como desastres naturales: huracanes o tsunamis, y también por otras razones de devastación como son la deforestación, desertificación, inundaciones, o sequías, con la consecuente falta de agua, alimentos y energía, y riesgo de enfermedades, lo que hace que para estas personas, existan pocas o ninguna esperanza de retorno.

Estas personas son los llamados "desplazados ambientales", término que incluye no sólo a que tienen que trasladarse a otras zonas dentro de un mismo país, sino también a los que suelen cruzar fronteras internacionales. Al intentar cruzar las fronteras hacia otros territorios más seguros, miles de estos desplazados mueren cada año en las rutas migratorias, por las políticas restrictivas de los países a los que se dirigen y la militarización de las fronteras[3]".

[2] Decisión 1/CP.16 Acuerdos de Cancún: resultado de la labor del Grupo de Trabajo Especial sobre la cooperación a largo plazo en el marco de la Convención Marco Sobre Cambio Climático.
[3] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto de refugiado ambiental: origen y regulación jurídica internacional".* Del III Seminario sobre los agentes de la cooperación al desarrollo: refugiados ambientales, refugiados invisibles. Universidad de Cádiz (2008). Pàg.1.

Altres autors com ARENAS HIDALGO[4], defineixen al desplaçat ambiental com "*aquellas personas que se han visto forzadas a abandonar su hábitat natural debido a una grave degradación ambiental que amenaza su supervivencia".*

Són actualment moltes les persones, es calculen uns 25 milions[5], que abandonen les seves llars per la degradació ambiental que el seu entorn pateix, actuant aquesta causa normalment lligada a d'altres, com les socioeconòmiques, però en ocasions actua en solitari com a única o almenys principal causa del desplaçament poblacional, ja que la degradació ambiental acostuma a portar aparellada l'enfonsament de les economies tradicionals basades en l'explotació sostenible de l'entorn natural, que acaba essent el detonant final de la majoria de desplaçaments ambientals[6].

Tal i com determina CASTILLO[7], als anys setanta es va establir un connexió entre degradació ambiental i moviments poblacionals començant-se a plasmar dita connexió a la literatura científica més tard, el 1985, comprovar com el Programa de Medi Ambient de les Nacions Unides redactava un informe específic sobre desplaçats ambientals i definia al "refugiat mediambiental", terme que no compartim, com aquell qui *"who have been forced to leave their traditional habitat, temporarily or permanently, bacause of a marked environmental disruption (natural and/or triggered by people) that jeopardized their existence and/or seriously affected the quality of their life[8]".*

Als anys 90 les reunions internacionals sobre el tema i les publicacions que el tractaven es van fer més abundants, però no va ser fins a la primera dècada dels 2.000 que, degut a esdeveniments catastròfics com l'huracà Katrina que va assolar New Orleans, o el tsunami del sud-est asiàtic, que aquesta problemàtica va fer un salt a la primera plana de l'opinió pública.

No obstant, les polítiques públiques de la majoria de governs han distat molt, i segueixen fent-ho, d'oferir una veritable protecció a aquests desplaçats per raó de

[4] ARENAS HIDALGO, Nuria de la Cinta. *La degradación medioambiental y los desplazamientos de población.* Seminarios realizados en el marco de la Acción Integrada entre España y Portugal sobre "Las Obligaciones Internacionales en Materia de Medio Ambiente" del Ministerio de Educación y Cultura (2002). Pàg. 8.
[5] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit.* Pàg.1.
[6] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones ambientales: huyendo de la crisis ecológica del siglo XXI.* Virus Editorial. 2011. Pàg. 13.
[7] *Ibidem* Pàg. 12.
[8] EL-HINNAWI, E., *Environmental Refugees. Nairobi: United Nations Environmental Programme*, 1985.

problemes medi ambientals. Per exemple, tan sols Suècia va oferir una protecció equiparable als refugiats per conflicte bèl·lic en el cas de les víctimes del tsunami del sud-est asiàtic[9]. L'any 2.005, a la Conferència Mundial sobre Reducció de Desastres, celebrada a Kobe (Japó), es va acordar la necessitat de protegir i recolzar els desplaçats per motius de degradació ambiental, però a l'hora d'implementar polítiques conseqüents amb aquestes intencions els governs de torn no han fet cap pas endavant, deixant en paper mullat l'esmentat acord internacional, tal i com afirma CASTILLO[10]. I és que, tal i com s'analitzarà més endavant, "*los desplazados por factores ambientales ni siquiera son reconocidos como refugiados ambientales por los organismos internacionales y normas jurídicas internacionales dirigidas a la protección y asistencia a los desplazados".* Però cal tenir en compte que *"desde la aprobación de la Convención de Ginebra en 1951 como marco jurídico para los refugiados, el panorama, las características y la procedencia de los refugiados han cambiado de forma radical. Un refugiado ya no es sólo el que huye de regímenes políticos represivos o de conflictos armados. Es necesario renovar los marcos jurídicos y hacerlos acordes con los problemas actuales"*[11].

Tan és així aquesta manca d'actuació de la comunitat internacional respecte els desplaçats ambientals que, malgrat que alguns autors opinen que s'hauria d'utilitzar el terme "refugiat ambiental" per mostrar una major responsabilitat global amb el problema, altres autors com CASTILLO[12], i a la opinió dels quals em sumo, rebutgen aquesta opció ja que en primer lloc pot portar a equivocacions ja que la condició jurídica dels refugiats, amb un estatut i drets reconeguts, res té a veure amb la dels desplaçats per raons ambientals, i en segon lloc perquè considero necessari reflectir aquesta diferència de tracte, que arriba a la ignorància en el cas dels migrants ambientals, a la nomenclatura.

Per acabar aquest apartat i citant CASTILLO "*en el fondo, los «problemas» a la hora de definir la figura de «refugiado», «migrante» o «desplazado» ambiental derivan de la discusión política sobre quién se debe hacer cargo de las responsabilidades emanadas de estos movimientos poblacionales. Se trata de dificultades políticas más que*

[9] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones… Ob.Cit.* Pàg.12.
[10] *Ibidem* Pàg.13.
[11] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit.* Pàg.2.
[12] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…ob. cit.* Pàg.16.

semánticas, ya que estos conceptos no son especialmente complicados de definir. Si no se han aclarado ya estas definiciones en la comunidad internacional es porque existe un conflicto político evidente –aunque habitualmente se intente esconder- entre los gobiernos y los grupos de defensa de los migrantes sobre el trato a las migraciones ambientales[13]*".*

2. Els diferents tipus de desplaçaments ambientals

Les migracions ambientals poden ser classificades de diverses formes, essent les més comuns fer-ho segons la capacitat decisòria de les persones, segons la seva durada o, per últim, segons les causes que la van motivar.

Pel que fa a la capacitat decisòria dels migrants a l'hora de fugir del seu lloc d'origen, diferents autors distingeixen entre aquells que es traslladen voluntàriament i de forma planificada degut a la degradació ambientals, als que anomenen "migrants ambientals"; aquells que es veuen obligats a emprendre el camí que els allunya de les seves terres de forma urgent degut a una catàstrofe puntual, als quals anomenen "desplaçats ambientals"; i per últim els que anomenen "desplaçats per desenvolupament" i que inclou a qui obligatòriament abandona la seva zona per l'impacte de la construcció de grans infraestructures[14].

BORRAS PENTINAT[15], reconeix també tres categories de moviments poblacionals per raó de degradació ambiental tenint en compte la capacitat decisòria i la planificació o no del moviment, així com també ARENAS HIDALGO, reflectint el ja esmentat anteriorment article 14 f) de l'Acord de Cancun, i classificant en desplaçaments (forçats), migracions (voluntàries), i obrint la categoria de trasllat planificat.

Com ja hem esmentat per al present estudi s'utilitzarà aquesta diferenciació, tractant la situació dels desplaçats ambientals, és dir, dels que forçosament s'han vist obligats a abandonar les seves llars degut a problemes ambientals.

En segon lloc i segons la durada dels desplaçaments , aquests es poden classificar en temporals i permanents. En aquests sentit un estudi del Programa de les Nacions Unides

[13] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…ob. cit.* Pàg.16.
[14] *Ibidem.*
[15] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto ... Ob. Cit.* Pàg.4.

per al Medi Ambient va classificar als desplaçats ambientals en tres categories utilitzant una distinció que té en compte tan durada com causa dels moviments poblacionals:

La primera comprèn els que han estat desplaçats temporalment degut a pressions mediambientals com podria ser una terratrèmol o una erupció volcànica, però la intenció dels quals és la de retornar al seu lloc d'origen un cop la situació s'hagi estabilitzat.

La segona és una categoria formada per aquells desplaçats permanentment per canvis dràstics al seu territori, incloent per exemple inundació de territoris per la construcció de preses. Un exemple n'és el poble de Tiurana, a la província de Lleida.

Per últim, es considera per l'estudi un grup a part aquells desplaçats permanents que fugen de forma definitiva del seu lloc d'origen degut a la degradació progressiva del seu hàbitat que impedeix la subsistència. Un exemple d'aquest tipus seria el cas que serà tractat amb profunditat més endavant: el dels desplaçats ambientals per raó del canvi climàtic.

En tercer lloc, cal analitzar la possibilitat de classificar els desplaçats ambientals segons les causes. En aquest sentit les causes dels desplaçaments ambientals poden ser classificats en dos grans grups, les antropogèniques, i les no antropogèniques, encara que autors com ARENAS HIDALGO[16] entenen que partint del principi bàsic de l'ecologisme de l'interconnexió de tot element, no es podria fer dita distinció ja que tota causa natural està afectada per variables antròpiques i viceversa. En el pròxim apartat procedirem a analitzar de forma detallada aquesta possible classificació fent èmfasi en cadascuna de les possibles causes, i molt especialment en el canvi climàtic, l'estudi dels desplaçaments provocats pel qual ocuparà la resta del present estudi.

2.1 Desplaçaments ambientals per causes no antropogèniques

Seguint a CASTILLO[17], malgrat que la majoria de desplaçaments ambientals es produeixen com a conseqüència de la degradació ambiental produïda per activitats humanes, degut a la crisis ecològica global també es produeixen moviments com a resposta a fenòmens o catàstrofes naturals en les que la intervenció humana és en

[16] ARENAS HIDALGO, Nuria de la Cinta. *La degradación medioambiental… Ob. Cit.* Pàg. 6.
[17] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…Ob. Cit.* Pàg.22.

aparença nul·la, tot i que l'important augment d'aquest tipus de desastres[18] coincidint amb el creixement desmesurat de les últimes dècades fa sospitar que la mà humana hi està al darrera. Bàsicament ens referim a les erupcions volcàniques, els sismes submarins i els terratrèmols.

2.1.1 Les erupcions volcàniques

Respecte a les erupcions volcàniques, les terres properes als volcans acostumen a estar força poblades degut a la seva fertilitat. Quan el volcà erupciona els habitants dels centres poblacionals més propers es veuen obligats a abandonar les seves terres, tot i que normalment aquests desplaçaments tenen caràcter temporal ja que malgrat que les terres afectades per la colada de lava no podran ser conreades ni habitades durant anys, aquest fenomen només afecta a una petita part del territori, aquell pel qual hagi transcorregut la llengua, permetent a les comunitats natives retornar per ocupar la resta de territori.

No obstant, algunes erupcions volcàniques especialment violentes poden obligar a mobilitzar una gran quantitat de població, per exemple l'erupció del volcà Tambora, a l'actual Indonèsia, el 1.815, la qual degut a la gran expansió que va tenir el seu núvol de cendra per més de 600 km a la rodona va implicar uns importantíssims desplaçaments poblacionals.

2.1.2 Els sismes submarins

En relació als sismes submarins, es pot agafar com a clar exemple el succeït al sud-est asiàtic l'any 2.004. Respecte al mateix, CASTILLO[19] estableix que malgrat que òbviament el sisme no va tenir un origen antròpic, els seus efectes si que es van veure agreujats per la gestió de l'espai natural que anteriorment s'havia realitzat.

Per exemple, segons l'autor la destrucció d'enormes extensions de bosc costaner per construir complexos hotelers i vivers de llagostins va desprotegir moltes poblacions

[18] Segons la Federació Internacional de la Creu Roja i les Societats de la Mitja Lluna Roja, un promig anual de 211 milions de persones van ser afectades durant la passada dècada per catàstrofes naturals, els triple que la dècada anterior. ACEVEDO MENANTEAU, Paulina. "Desplazados ambientales, globalización y cambio climático: una mirada desde los derechos humanos y los pueblos*"*. *Observatorio Cuidadano*. Any 2011. Pàg. 8.
[19] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…Ob. Cit.* Pàg.23.

costaneres davant la força del tsunami, que va arrasar amb més facilitat aquests centre poblacionals.

Es calcula que prop de 2 milions de persones van fugir a causa del desastre perdent prop d'un milió i mig el seu mode de vida, extrem aquest que impedeix el retorn sense una ajuda governamental de certa importància.

2.1.3 Els terratrèmols

Els desplaçaments provocats pels terratrèmols acostumen a ser temporals ja que un cop passada la catàstrofe els habitants poden tornar sense problemes al seu lloc d'origen. No obstant, en cas d'afectació a importants nuclis urbans i atenent a la dificultat de la reconstrucció dels habitatges afectats pel sisme aquests desplaçaments temporals poden o bé allargar-se molt en el temps o bé arribar a ser definitius ja que en cas de retorn prematur no existiria pels habitants mode de vida viable.

En aquest sentit és interessant recalcar que moltes de les "zones calentes" de terratrèmols es troben en països amb un nivell socioeconòmic força baix el que implica en primer lloc que els habitatges no estan construïts per suportar la força dels sismes, com si succeeix al Japó o a San Francisco (E.U.A.), el que acaba implicant una alt percentatge d'infraestructures destruïdes quan un d'aquests fenòmens es dóna. En segon lloc, el fet que el terratrèmol es doni en una zona empobrida dificulta una ràpida recuperació de la mateixa, com a mostra l'estat actual en el que encara es troba Haití 5 anys més tard que un terratrèmol assolés l'illa. Aquestes dues conseqüències de que el terratrèmol es doni en una zona empobrida acaben implicant una lentíssima recuperació de la mateixa, el que a la vegada suposa una gran quantitat de desplaçats ambientals que, lluny de fugir del seu lloc d'origen durant un curt període de temps, acaben optant per no retornar més a les seves antigues llars. Per exemple, el ja citat terratrèmol de l'any 2.010 a Haití va implicar el desplaçament de més d'un milió de persones la majoria de les quals encara no han tornat a l'illa, ja que segons l'ONU encara avui dia més de 800.000 desplaçats segueixen vivint en condicions miserables[20].

2.2 Els desplaçaments ambientals per causes antropogèniques

[20] BORRAS PENTINAT, Susana. "El estatuto jurídico de protección…" *Ob. Cit*. Pàg. 18.

Seguint a BORRAS PENTINAT[21] *"Las causas antropogénicas derivan de la actividad propiamente humana, basada en el crecimiento desmesurado, que origina un gran impacto ambiental y también de la situación de pobreza en la que se hallan numerosas poblaciones como consecuencia del aumento demográfico y de la escasez de los recursos naturales. Los efectos de la degradación ambiental permanente, derivada de la presión de la pobreza y de la actividad humana, originan modificaciones ambientales que pueden incluso contribuir al desastre natural. En este grupo de causas pueden distinguirse entre las que generan una degradación ambiental gradual o progresiva que abarcarían la desertización, deforestación, sequía, la degradación del suelo, contaminación en todas sus formas, cambio climático, pérdida de diversidad biológica, modelos de producción, consumo y proyectos de urbanización y desarrollo insostenibles (construcciones e infraestructura y obras públicas) o la explotación desequilibrada de los recursos.*

Són molts els processos de degradació ambiental amb origen antròpic que any rere any empenyen a gran quantitat d'éssers humans a desplaçar-se a territoris nous per poder continuar amb una vida digna. Alguns autors pensen que l'abandonament d'una zona com a resposta a les conseqüències negatives de la degradació ambiental implica que no s'ha estat capaç d'afrontar el problema a temps brindant solucions òptimes, en el cas del canvi climàtic una dràstica reducció de les emissions per exemple. No obstant, diverses comunitats de zones que històricament han patit estrés ambiental han adoptat de forma normal la migració temporal o estacional com a norma, formant ja part de la seva cultura.

2.2.1 La desertització

Segons CASTILLO[22], es pot afirmar que actualment existeixen milions dels anomenats "refugiats del desert". Les terres àrides, semiàrides i subhumides ocupen un important percentatge de la superfície terrestre del planeta, essent ocupades en la seva majoria per persones amb recursos econòmics molt limitats. Aquestes terres són especialment sensibles a la degradació ambiental degut a la manca de disponibilitat d'aigua, ja escassa de per sí, i que en cas de crisis de disponibilitat acaba implicant una augment de la desertització.

[21] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit. Pàg.* Pàg.5.
[22] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…Ob. Cit.* Pàg.32.

L'anterior es pot veure augmentat pel canvi climàtic global ja que degut al mateix les ja escasses precipitacions en aquestes zones es veuran reduïdes el que farà augmentar les zones desèrtiques i per tant, les persones que de les mateixes fugen. En aquest sentit està previst que les persones que habitin en zones d'estrés hídrics augmentin dels 1.400 milions de l'any 2.005 a entre 2.800 i 6.900 milions l'any 2.050.

Un dels exemples de desplaçaments ambientals que properament es poden donar per motiu de la desertització galopant que han patit i pateixen algunes zones del planeta és el flux poblacional que pot acabar fugint de les zones limítrofes amb el desert del Gobi, a l'Àsia, ja que la zona desèrtica s'expandeix 10.000 km2 a l'any.

Un altre es pot donar a l'Argentina, ja que una política agrària orientada a la macroproducció de monocultius per a l'exportació està provocant una ràpida degradació del sòl en grans extensions de terreny que podria implicar migracions o fins i tot desplaçaments ambientals en les properes dècades, tot i que possiblement en aquest cas serien de caire nacional.

Viatjant cap a l'Àfrica, es calcula que l'any 2.020 250 milions d'africans patiran estrés hídric[23]. Concretament, a Nigèria 3.500 km2 es converteixen cada any en desert, el llac Chad s'ha assecat i quan hi ha precipitacions aquestes són torrencials fent desbordar el riu Níger i esdevenint les inundacions, de les que parlarem a continuació, el segon problema ambiental del país després de la desertització.

Malgrat que la sequera i la desertització tenen un component no antropogènic, entenem que la crescuda exponencial d'aquest problema es deu a la intervenció humana que amb la sobreexplotació de les terres i dels recursos hídrics a més de la contaminació dels mateixos, sumat als efectes adversos del canvi climàtic global, han provocat que aquest problema ambiental assoleixi unes cotes que de cap manera sense la intervenció humana s'haurien superat.

2.2.2 Les inundacions

L'aigua no només és causa de desplaçaments ambientals quan aquesta manca, sinó també quan aquesta arriba en grans quantitats descontrolades que amb la seva força destrueix les infraestructures que troba al seu pas.

[23] UNDP. *Human development report 2007/2008, Fighting climate change: Human solidarity in a divided world.* http://hdr.undp.org. [darrer accés en data 22/08/2015].

A diferència dels desplaçaments per desertització però, les migracions per inundacions acostumen a ser temporals degut a la possibilitat de retornar al seu estat originari el medi un cop passada l'avinguda de l'aigua.

Malgrat inicialment ens trobem amb una causa de desplaçaments que pot semblar no antropogènica, igualment que succeïa amb la desertització i tal com BORRAS PENTINAT[24] determina, els efectes adversos de les inundacions es veuen amplificats per actuacions humanes, així com la freqüència i virulència de les mateixes està creixent degut al canvi climàtic, posant-ho també així de manifest BRICKLE i THOMAS[25].

Així, l'ocupació massiva de zones inundables, l'augment de la violència de les precipitacions degut al canvi climàtic o la desforestació, totes elles causes antropogèniques, han fet que augmentin les inundacions i les seves conseqüències catastròfiques.

Aquest augment de les inundacions provocat per l'home implica un increment dels desplaçaments de la població que pateix la destrucció dels seus habitatges i mode de vida per la força de l'aigua. Per exemple[26], les costes de Santa Fe, a l'Argentina, es van inundar a finals dels anys 90 pel desbordament del riu *Salado,* coincidint amb el fenomen de *El Niño*[27]*,* que va actuar amb força durant aquella època. Aquestes inundacions van deixar milers de desplaçats. En un futur es preveu que degut al canvi climàtic, *El Niño* es succeeixi amb més freqüència i intensitat, portant aparellades més pluges torrencials. Aquestes fortes pluges que comportarien inundacions afectarien a tota Amèrica Llatina, com a mostra l'any 1997 amb el fenomen més violent registrat

[24] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit. Pàg.* Pàg.5.
[25] BRICKLE, Lindsey i THOMAS, Alice. *Crecida de las aguas, vidas desplazadas*. Revista Migraciones Forzadas núm. 45, 2014. Pàg. 34.
[26] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…Ob. Cit.* Pàg.41.
[27] *"Es un fenómeno climático cíclico que provoca estragos a nivel mundial, siendo las más afectadas América del Sur y las zonas entre Indonesia y Australia, provocando con ello el calentamiento de las aguas sud Americanas. El fenómeno se inicia en el Océano Pacífico tropical, cerca de Australia e Indonesia, alterándose con ello la presión atmosférica en zonas muy distantes entre sí, hay cambios en la dirección y en la velocidad de los vientos, asi como el desplazamiento de las zonas de lluvia a la región tropical. Durante el fenómeno de El Niño los vientos alisios se debilitan o dejan de soplar, la máxima temperatura marina se desplaza hacia la Corriente de Perú que es relativamente fría y la mínima temperatura marina se desplaza hacia el Sureste Asiático. Esto provoca el aumento de la presión atmosférica en el sureste asiático y la disminución en América del Sur. Todo este cambio ocurre en un intervalo de seis meses, aproximadamente desde junio a noviembre. En América Latina El Niño, ocasiona importantes cambios en el clima, provocando calentamiento del mar, condiciones de sequía en el centro de México, lluvias intensas e inviernos generalmente húmedos". "Fenómeno el Niño"* Vist a http://www.elclima.com.mx/fenomeno_el_nino.htm [darrer accés en data 22/08/2015].

fins a la data grans fluxos migratoris van fugir de l'Ecuador amb destinació principal Europa.

2.2.3 El canvi climàtic

Es pot parlar de manera àmplia de desplaçats del canvi climàtic. Aquesta categoria inclouria als desplaçats per l'augment del nivell del mar, la destrucció pels nombrosos huracans que estan patint en diferents parts del planeta, així com també els ja esmentats casos dels desplaçaments per desertització i inundacions ja que en gran part l'augment d'aquests fenòmens es deu al canvi climàtic global.

Es poden definir a aquests desplaçats del canvi climàtic, refugiats del mateix segons la definició, com *"as an individual who is forced to flee his or her home and to relocate temporarily or permanently across a national boundary as the result of sudden or gradual environmental disruption that is consistent with climate change and to which humans more likely than not contributed"*[28].

El canvi climàtic doncs, té un efecte global i transversal tenint els seus efectes adversos múltiples manifestacions, i així, el que inicialment pot semblar un desplaçament per inundació o desertització, un cop analitzades les causes, acaba essent una resposta davant la impossible adaptació d'una determinada població al canvi climàtic patit i als efectes adversos del mateix sobre el seu territori.

Precisament per aquesta amplitud del fenomen, les seves múltiples manifestacions i la seva relativa novetat degut a que els desplaçaments per aquest motiu són recents considerem necessari abordar els desplaçaments com a conseqüència del canvi climàtic en un capítol a part, analitzant més en profunditat el seu abast, la seva naturalesa en tant que resposta davant la manca d'adaptació al canvi climàtic i algun dels casos més paradigmàtics.

3. Un nou problema: les migracions ambientals per raó de canvi climàtic

Com ja s'ha pretès reflectir anteriorment, els desplaçats ambientals són cada vegada més freqüents. Fenòmens meteorològics extrems colpegen més sovint, i el canvi

[28] DOCHERTY, Bonnie i GIANNINI, Tyler. "Confronting a rising tide: a proposal for a Convention on Climate change refugees". *Harvard Environmnetal Law Review*, Vol.33, 2009. Pàg. 361.

climàtic ha jugat i segueix jugant un paper molt important en aquest increment de desastres.

No obstant l'anterior, el canvi climàtic no tan sols provoca un augment de les catàstrofes ambientals, les quals històricament han estat font de desplaçaments poblacionals, sinó que el canvi climàtic provoca també processos de degradació gradual de l'entorn i és en aquest punt en el que la causa de desplaçament és més novedosa.

A més, òbviament, com més gran sigui el lligam entre l'entorn i les comunitats que hi habiten a nivell econòmic i social més gran serà l'impacte de la degradació i per tant un nombre més elevat d'individus es plantejarà el desplaçament. A aquest lligam cal sumar com a variable la capacitat d'adaptació i de recuperació d'una determinada zona als efectes adversos del canvi climàtic, doncs aquest extrem serà clau a l'hora de decidir marxar, o no.

Més important si cap que un augment de les catàstrofes ambiental o una degradació gradual de molts indrets, és que el canvi climàtic implica, com el seu propi nom indica, unes modificacions del clima que afectaran a gran quantitat de població. Aquesta conseqüència que a priori sembla que no hauria de dur aparellada una resposta migratòria, és no obstant la que podria comportar desplaçaments poblacionals més importants en un futur, ja que per exemple, alguns estudis[29] determinen que el canvi climàtic global acabarà implicant una alteració dels monsons, o un augment i de la freqüència i intensitat del fenomen *El Niño*, el que podria dur aparellats grans moviments poblacionals.

No obstant tot l'anterior, com ja s'ha comentat el fet que finalment aquets desplaçaments s'acabin produint dependrà de la capacitat de les comunitats afectades per fer front a les conseqüències del canvi climàtic. Si les comunitats estan ben preparades en un principi no caldrà que es desplacin[30], però en cas contrari, i com es tractarà al proper punt, el desplaçament esdevindrà l'estratègia d'adaptació d'aquests pobles.

3.1 El desplaçament com estratègia d'adaptació al canvi climàtic

[29] MYERS, Norman. "Environmental refugees: an emergent security issue". *13th Economic Forum*, Praga. 2005.
[30] CASTILLO, Jesús M. *Migraciones…Ob. Cit.* Pàg.50.

Encara que ni la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre Canvi Climàtic, ni el seu Protocol de Kyoto fan en cap moment referència a la possible existència de desplaçaments poblacionals per raó de degradació ambiental, al llarg de les diferents conferències de les parts celebrades i gràcies a la feina realitzada pel Comitè Permanent entre Organismes (IASC) aquesta problemàtica ha entrat en l'agenda principal dels Estats part reconeixent-se finalment a l'article 14f) dels Acords de Cancún a la migració com una estratègia o fórmula d'adaptació al canvi climàtic, essent aquesta fita una mostra de l'avançament assolit[31].

En virtut de l'article 14 f) es convida, *"a todas las Partes a que intensifiquen su labor de adaptación dentro del Marco de Adaptación de Cancún, teniendo en cuenta sus responsabilidades comunes pero diferenciadas y sus capacidades respectivas, así como sus propias circunstancias, objetivos y prioridades de desarrollo nacionales y regionales, entre otras cosas mediante lo siguiente: f) La adopción de medidas para mejorar el entendimiento, la coordinación y la cooperación en lo que respecta al desplazamiento, la migración y el traslado planificado como consecuencia del cambio climático, cuando corresponda, a nivel nacional, regional e internacional."*

Em sembla molt interessant l'anàlisi del precepte que realitza ARENAS HIDALGO[32] en tant que celebra que es desterri per fi el terme "refugiat" en relació als moviments migratoris provocats pel canvi climàtic. Si bé comparteixo el fet que no s'utilitzi el terme refugiat ambiental actualment degut a les implicacions jurídiques que té la institució del refugi i que no abasten als moviments poblacionals producte del canvi climàtic, considero que no cal perdre de vista que un dels objectius per assolir la protecció adequada d'aquestes persones seria la inclusió de les causes ambientals en els motius recollits per la Convenció de 1951 sobre dret dels refugiats, i per tant, no considero adequat celebrar tan efusivament l'allunyament d'aquest estatut de protecció.

Com ja s'ha apuntat a l'inici del present estudi per fixar la nomenclatura que s'utilitzaria en el mateix, la disposició diferencia entre desplaçaments (forçats), migracions (voluntàries), i trasllats planificats, però a la vegada no els defineix extrem aquest que dificulta sobremanera diferenciar quan ens trobem davant un desplaçament forçat o un

[31] ARENAS HIDALGO, Núria. "El cambio climático y los desplazamientos de población. La migración como estrategia de adaptación". A GILES CARNES, Rosa. *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de futuro.* Thomson Reuters Aranzadi, 2012. Pàg. 231.
[32] *Ibidem.* Pàg. 232.

de voluntari. En quin punt es situa la barrera de la voluntarietat? En quin moment es deixa de ser migrant per començar a ser desplaçat? Qui té dret a determinar la voluntarietat d'algú a l'hora de prendre la decisió de la fugida quan potser aquesta persona considera que res queda ja al seu lloc d'origen perquè s'hi pugui quedar? Aquestes preguntes creen un dubte profund sobre la virtualitat pràctica d'aquestes divisions, i malgrat considero que a nivell teòric poden tenir la seva importància, la dificultat pràctica d'utilitzar aquesta nomenclatura aporta molts dubtes.

Malgrat que alguns programes d'acció nacional contra el canvi climàtic, normalment els de països menys desenvolupats, fan referència a la migració en sentit ampli com a mesura d'adaptació, la majoria d'instruments normatius no tenen en compte aquest fenomen, i encara menys li reconeixen bondats com a mesura d'adaptació. Segons ARENAS HIDALGO[33] "*el Comité de Adaptación podría orientar y apoyar a los Estados en este sentido, sin olvidar, en todo caso, que la consideración de los desplazamientos, migraciones o traslado planificado como fórmula de adaptación tiene la virtualidad de entrar en el àmbito de aplicación del Fondo Verde para el Clima que servirá de apoyo financiero general".*

El precepte determina que els moviments poblacionals com a estratègia d'adaptació requereixen d'implementar una obligació multinivell (internacional, regional i estatal) de cooperació, coordinació i anàlisis que quedaria governada pel principi de responsabilitats comunes però diferenciades que ordena la majoria de polítiques internacionals sobre canvi climàtic i el qual, i per ser qui més ha contribuït al canvi climàtic, els països desenvolupats haurien de realitzar una inversió més important en les eines que servissin per assolir aquest nivell adequat de coordinació, cooperació i anàlisis, que de cap manera segons el text es traduiria també en una obligació d'acollir a més desplaçats o immigrants, extrem que s'hauria de tractar en posteriors instruments internacionals o regionals.

L'establiment d'una regulació del desplaçament com estratègia d'adaptació hauria de fugir però del paraigües del Conveni Marc i del Protocol de Kyoto permetent així incloure tots els tipus de desplaçaments ambientals i no tan sols els provocats pel canvi climàtic. ARENAS HIDALGO[34]considera que el nou paradigma exigeix un marc

[33] ARENAS HIDALGO, Núria. "El cambio climático y los desplazamientos..." *Ob. Cit.* Pàg. 232.
[34] ARENAS HIDALGO, Núria. "El cambio climático y los desplazamientos..." *Ob. Cit.* Pàg. 234.

d'acció flexible que tingui en compte els diferents escenaris, les particularitats de cada regió i les necessitats concretes de cada població desplaçada aprofitant al màxim les opcions que ofereixi el Dret Internacional.

3.2 L'assumpte Inuit

El canvi climàtic afecta algunes zones del planeta de forma més virulenta que a d'altres. Entre aquestes zones significativament més vulnerables als impactes d'aquesta degradació ambiental trobem els boscos tropicals, les regions d'alta muntanya i de la costa, i les regions àrtiques de països com Alaska, Canadà, Grenlàndia i Rússia, habitats per pobles indígenes que veuen amenaçats el seu *modus vivendi*, la seva subsistència tradicional i la seva cultura i pràctiques ancestrals a causa del canvi climàtic[35].

Com explica CASTILLO DAUDÍ[36], entre aquests pobles indígenes que perceben directament els impactes del canvi climàtic trobem els Inuit, que conformen una comunitat d'uns 160.000 individus que van crear una organització no governamental, l'*Inuit Circumpolar Council* (ICC), la qual disposa d'estatut consultiu al Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides.

El desembre de 2005, la presidenta d'aquesta organització, Sheila Watt-Cloutier, va presentar una petició[37] davant la Comissió Interamericana de Drets Humans –òrgan del sistema interamericà de protecció dels drets humans vinculat a la Organització d'Estats Americans (OEA)–, subratllant la responsabilitat dels Estats Units, per la vulneració als seus drets fonamentals a la vida, la propietat, la protecció de la salut i la inviolabilitat del domicili, entre d'altres. Aquesta petició estava fonamentada en diversos estudis

[35] ESPÓSITO i TORRES posen de manifest que l'any 2004 tres famílies Inuit van haver de ser traslladades a causa de la progressiva fosa del permafrost, i per la desaparició del gel de l'estiu, una extensió bàsica del territori Inuit. A més, la forta erosió costera, directament derivada del canvi climàtic amenaçava afectar a més de 600 famílies. També s'estimava una reducció dràstica de la capacitat de mobilitat del poble Inuit, pèrdua dels fonaments dels coneixements ancestrals d'aquest poble, reducció de l'accés a les fonts d'aigua potable a causa la major salinització, i modificació de la base de la seva dieta, i mètodes tradicionals de conservació d'aliments. ESPÓSITO, Carlos i TORRES CAMPRUBÍ, Alejandra. "Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los "nuevos refugiados". *Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo*, año I, núm. 1, 2012. Pàg. 9.

[36] CASTILLO DAUDÍ, Mireya. "Cambio climático y derechos humanos: el asunto de los Inuit ante la Comisión Interamericana de Derechos Humanos". En GILES CARNERO, R. (Coord.). *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro.* Ed. Aranzadi (Navarra), 2012. Pàgs. 207 i ss.

[37] *Petition to the Inter American Commission on Human Rights seeking relief from Violations Resulting from Global Warming cuased by acts and omissions of the United States*, accessible online a través del següent enllaç: http://www.ciel.org/Publications/ICC_Petition_7Dec05.pdf [darrer accés en data 20 de juliol de 2015]

científics, especialment en un informe elaborat per més de tres-cents experts publicat en 2004[38] que concloïa que l'Àrtic era la zona on s'estaven experimentant majors i més ràpids canvis per ser extremadament vulnerable al canvi climàtic.

La petició tractava de demostrar la relació entre el canvi climàtic i el deteriorament de les condicions ambientals de l'Àrtic, que havien tingut com a conseqüència greus repercussions en la vida dels Inuit. Això és així perquè aquesta comunitat es troba estretament vinculada al gel en la seva vessant econòmica, cultural i identitària, i el desglaçament produït pel canvi climàtic els havia obligat a reubicar molts assentaments urbans, modificar rutes àrtiques, i molts dels seus recursos vitals es trobaven seriosament amenaçats –és el cas dels ossos polars, les foques o les morses, animals dels que depenen i que es troben en perill d'extinció per aquest desglaçament–. Tal com ho va descriure el Centre Internacional de Dret Ambiental (CIEL) "*if global warming continues unchecked it threatens to destroy [the Inuit's] culture, render their land uninhabitable, and rob them of their means of subsistence*"[39].

A més, considerava com a principal responsable als Estats Units per ser el causant d'una quarta part de les emissions globals de gasos d'efecte hivernacle, i, consegüentment, el major causant del canvi climàtic i l'escalfament global, que en negar-se a reduir aquestes emissions havia generat uns costos ambientals que suportaven especialment els Inuit, i vulnerava els seus drets humans, per la qual cosa, i en aplicació del principi "qui contamina, paga" consagrat a la Declaració de Rio de 1992, havia de reparar adequadament els danys causats a aquesta comunitat. És a dir, l'objecte de la petició era comprometre als Estats Units a reduir les seves emissions, i obligar-lo a indemnitzar-los pels danys al medi ambient.

Ara bé, gran part de les normes i dels drets d'especial protecció que invocaven els Inuit es trobaven reconeguts a Convenis, Protocols i Pactes dels quals els Estats Units no n'era part o no els havia ratificat, com el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals de 1966, el Protocol de San Salvador de 1988, el Conveni núm. 169

[38] "*2004 Artic Climate Impact Assessment"*, realitzat per *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC), accessible online a través del següent enllaç: http://www.amap.no/documents/doc/impacts-of-a-warming-arctic-2004/786 [darrer accés en data: 20 de juliol de 2015]

[39] Tal com ho cita Juliette Niehuss a NIEHUSS, Juliette. "Inuit Circumpolar Conference v. Bush Administration: Why the Arctic Peoples Claim the United States'Role in Climate Change has Violated their Fundamental Human Rights and Threatens their Very Existence". *Sustainable Development Law & Policy*, vol. 5, Issue 2 Spring 2005. Pàg. 66.citacio

de la Organització Internacional del Treball sobre els pobles tribals en països independents de 1989, o el Protocol de Kyoto de 1997[40], entre d'altres.

El novembre de 2006 la Comissió va rebutjar la petició i en va ordenar el seu arxivament per falta de proves inequívoques dels danys causats, però el febrer de 2007, i després de la petició dels reclamants, es va convocar una Audiència sobre Escalfament Global i Drets Humans, on se'ls va convidar a participar, i que se celebraria al mes següent.

En aquesta audiència, els membres de la Comissió van plantejar als reclamants diverses qüestions, a saber: de quina manera podien assignar-se les responsabilitats del canvi climàtic als Estats, membres o no de la OEA; com es podien imputar les violacions dels drets patides pels Inuit als actes o omissions d'un Estat concret; aclariments respecte l'esgotament dels recursos interns; i, per últim, exemples de bones pràctiques dels Estats que poguessin orientar la Comissió per fer alguna recomanació.

Respecte de la primera qüestió, els representants dels Inuit al·legaren el principi fonamental de les responsabilitats comunes però diferenciades; pel que fa a l'esgotament dels recursos interns, es va admetre la inexistència a l'ordenament jurídic dels Estats Units de recursos jurídics per reclamar l'impagament d'indemnitzacions en cas de vulneració de drets humans vinculats al canvi climàtic. Com exemple de bones pràctiques van esmentar algunes propostes d'Amèrica Llatina, particularment de Brasil, contra el canvi climàtic, però no van donar resposta a la segona qüestió relativa a la relació jurídica i de responsabilitat entre un Estat i les violacions dels drets invocats.

Al maig de 2008 la Comissió va decidir que no es redactaria cap informe sobre aquesta Audiència.

Com molt encertadament conclou CASTILLO DAUDÍ[41], casos com aquest que il·lustra la comunitat dels Inuit posen de manifest els diversos aspectes del problema del canvi climàtic: científics, jurídics, i, especialment, polítics. Malgrat que els arguments de la petició eren jurídicament inconsistents, i no estava suficientment justificat el no

[40] De fet, com explica NIEHUSS, aquest també era un dels arguments utilitzats a la petició per demostrar la responsabilitat dels Estats Units en tant que "*President Bush's recent refusal to take part in the ongoing Kyoto Protocol round of negotiations, the U.S. acknowledged the problema of climate change and the need to address its causes and solutions when President Clinton signed onto the pact*". NIEHUSS, Juliette. *Inuit Circumpolar Conference v. Bush Administration…Ob. cit.* Pàg. 67.
[41] CASTILLO DAUDÍ, Mireya. "Cambio climático y derechos humanos…*Ob. cit.* Pàgs. 218-219.

esgotament dels recursos interns abans d'acudir a la Comissió, la seva decisió de no redactar cap informe sobre l'audiència no estan exemptes de crítica i troben el seu fonament en motius purament polítics. No obstant això, "*la reclamación de los Inuit es un caso pionero al asociar el cambio climático a los derechos humanos; a los reclamantes les corresponde el mérito de informar a la opinión pública y haber hecho visible el problema, abriendo el debate sobre el tema*". En aquesta línia, WAGNER i GOLDBERG[42] conclouen que l'informe en què es basa la petició "*have moral and political force that could help motivate political action and, if necessary, serve to suport future litigation*".

Per acabar, val a dir que el cas Inuit no és un cas aïllat il·lustratiu d'aquest fenomen, trobem altres casos paradigmàtics com és el cas Kivalina, que actualment es troba en seu judicial esperant la resolució de la Cort Suprema dels Estats Units[43]. Un cas d'una zona costanera al nord-oest d'Alaska que està desapareixent a causa del desglaçament i l'augment del nivell de l'aigua. Com apunta BORRÀS PENTINAT[44], "*Kivalina is only one exemple of a growing danger to low coastal regions and islands caused by sea-leve rise*". La població que habita la zona haurà de desplaçar-se aviat per sobreviure, ja que aquesta deixarà d'existir, esdevenint per tant les problemàtiques viscudes per aquesta comunitat una potencial font de desplaçaments ambientals massius en un futur si no s'aconsegueix aturar el canvi climàtic i els seus efectes adversos, extrem aquest que en vistes a l'actual panorama polític sembla complicat.

Si el desglaçament dels pols continua, la consecució d'un instrument internacional o regional que protegeixi aquests desplaçats esdevé un imperatiu a assolir pels Estats a la major brevetat, podent provocar en cas contrari una crisis humanitària de severa importància.

4. La necessitat de protecció dels desplaçats ambientals

[42] WAGNER, Martin i GOLDBERG, Donald. *An inuit petition to the Inter-American commission on human rights for dangerous impacts of climate change* (2004). Article accessible online a través del següent enllaç: http://www.ciel.org/Publications/COP10_Handout_EJCIEL.pdf [darrer accés en data 25 de juliol de 2015]

[43] SZ/NYT Supplement 8. 2. 10. Pàg. 4.

[44] BORRÀS PENTINAT, Susana. *Climate change responsabilities in polar peoples: the Inuit Case*. EJOLT Fact sheet No. 44, August 05, 2015. Pàgs. 5-6.

Si, com determina FERNÀNDEZ[45], acceptem que el denominat canvi climàtic antropogènic existeix, així com l'augment de desastres naturals que pel mateix es produeixen, no podem negar les òbvies implicacions que això té en termes de drets humans.

"Los desplazados medioambientales han puesto de manifiesto un sinnúmero de límites, carencias y vacíos en nuestra actual arquitectura jurídica e institucional, incluidos los mecanismos de derechos humanos, así como el imperativo de adoptar mecanismos nacionales, regionales e internacionales que respondan a la real necesidad de protección de estos colectivos[46]".

DOS SANTOS SOARES[47], indica que pel seu caràcter normalment nacional els desplaçaments ambientals haurien de ser preferentment tractats per instruments jurídics nacionals, però que normalment aquests col·lectius són ciutadans d'Estats amb una manca de capacitat o voluntat de brindar l'assistència i protecció necessàries, el que implica la necessitat d'adoptar una visió internacional o en el seu detriment, regional, del problema.

Tal i com s'aprofundirà en el proper punt, legalment el concepte "refugiat ambiental" no existeix, ja que la qüestió climàtica i ambiental no està contemplada a la definició de refugiat de la Convenció de 1.951 sobre l'Estatut dels Refugiats.

Fins a la data hi ha hagut una certa desconnexió entre Drets humans i medi ambient, i degut a que cap instrument legal ofereix en l'actualitat protecció rellevant als desplaçats per motius climàtics o ambientals, algunes postures assenyalen la necessitat de crear un nou instrument autònom i específic que cobreixi aquesta necessitat humanitària imperant.

Igualment es considera que serà complicat assolir un acord a nivell internacional sobre aquesta matèria, malgrat la gran quantitat de cimeres i fòrums internacionals que s'han celebrat sobre aquesta temàtica, de les que cal destacar la Iniciativa Nansen que serà

[45] FERNÁNDEZ, María José. "Refugiados, cambio climático y derecho internacional". *Revista Migraciones Forzosas*, núm. 49, junio 2015. Pàg. 42.C

[46] DOS SANTOS SOARES, Alfredo. "El desafío global de la responsabilidad de proteger a los desplazados medioambientales. La propuesta de la Convención de Kampala". GILES CARNERO, Rosa. *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro.* Thomson Reuters Aranzadi. 2012. Pàg. 246

[47] *Ibidem*

tractada posteriorment. Per aquest motiu sembla que els acords regionals es presenten com una solució pràctica més viable a curt termini.

Malgrat l'anterior alguns autors consideren que hi ha cabuda dels motius ambientals a la Convenció de 1.951 i per tant que es podrà acabar parlant de "refugiats ambientals" amb totes les seves conseqüències.

Totes aquestes qüestions, així com alguns dels instruments regionals més interessants que s'estan ocupant d'aquesta problemàtica, seran tractats en els propers punts, deixant l'últim capítol del present treball per analitzar de forma més concisa aquelles propostes encara no aprovades però que suposen un salt qualitatiu tenint en compte la seva aspiració internacional i el conjunt d'aspectes que abasteixen.

4.1 El principal obstacle a la protecció: l'absència de previsió de les raons ambientals com a fonament per atorgar l'estatut de refugiat

L'actual situació ambiental que determina un potencial escenari d'importants desplaçaments poblacionals a un termini relativament curt, fa necessari atorgar una cobertura jurídica que, com ja hem esmentat, permeti assistir a aquelles persones que s'han vist obligades a abandonar la seva llar.

Una solució en aparença òptima per dota d'aquest marc jurídic podria ser mitjançant el reconeixement de l'estatut del refugiat a les persones que siguin desplaçades per problemes ambientals, no obstant, aquest extrem no sembla senzill.

L'estatut jurídic internacional dels refugiats es regula a la Convenció de Ginebra sobre l'Estatut dels Refugiats de 28 de juliol de 1.951[48], juntament amb el seu Protocol de Nova York, de 31 de gener de 1.967[49]. L'article 1.a).2 d'aquest, defineix la figura del refugiat com "aquella persona que degut a fonamentats temors de ser perseguida per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a un determinat grup social o opinions polítiques, es troba fora del país de la seva nacionalitat i trobant-se, degut als

[48] Convención Sobre El Estatuto De Los Refugiados. Adoptada en Ginebra, Suiza, el 28 de julio de 1951 por la Conferencia de Plenipotenciarios sobre el Estatuto de los Refugiados y de los Apátridas (Naciones Unidas) .Serie Tratados de Naciones Unidas, Nº 2545, Vol. 189, p. 137

[49] Protocolo Sobre El Estatuto De Los Refugiados. Firmado en Nueva York el 31 de enero de 1967. Serie Tratados de Naciones Unidas Nº 8791, Vol. 606, p. 267

esdeveniments, fora del país on abans tingués la seva residència habitual, no pugui o, a causa dels esmentats temors, no vulgui retornar a ell".

Existeixen doncs 3 elements definidors del refugiat: trobar-se fora del seu país d'origen, o involuntarietat de la persona per por, que aquesta incapacitat o involuntarietat sigui per fonamentats temors a ser perseguit, i per últim que aquesta por sigui per motius de raça, nacionalitat, pertinença a grup social o opinió política.

Com es pot comprovar, el precepte no enumera entre les raons que han de motivar la por a continuar a l'Estat d'origen i que per tant són detonant per a la marxa a la degradació ambiental, sinó que fa referència tan sols a uns *numerus clausus* consistents en raons de raça, nacionalitat, pertinença a grup social o opinió política.

Cal fer-nos en aquest punt la pregunta de si és possible una interpretació més àmplia del precepte.

En aquest sentit i acudint al *"Manual de Procedimientos y criterios para determinar la condición de refugiado en virtud de la Convención de 1951 y el Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados"* de 1988, es determina en el seu punt 39 que "*por las razones indicadas la expresión "debido a fundados temores de ser perseguida", al distinguir un motivo específico, da lugar automáticamente a que todas las demás razones de huida sean ajenas a la definición. Excluye a personas como las víctimas del hambre o de los desastres naturales, a no ser que además tengan fundados temores de ser perseguidas por una de las razones señaladas".*

No obstant, doctrina com BORRAS PENTINAT[50], i ARENAS HIDALGO[51], recorden que ja des d'un inici aquesta definició taxativa de refugiat no va poder cobrir totes les circumstàncies del refugi, doncs en la mateixa acta inicial de la Conferència van incloure la recomanació IV E, en la que s'expressa la voluntat que el Conveni produeixi un efecte exemplaritzant, concedint els Estats en base al possible el refugi a qui trobant-se en el seu Estat i mereixent-ho no estigués cobert per les disposicions del mateix. En definitiva, es va establir que la definició restrictiva no havia de ser obstacle per a implementar polítiques estatal més lliberals.

[50] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit. Pàg.* Pàg.9.
[51] ARENAS HIDALGO, Nuria de la Cinta. *La degradación medioambiental … Ob. Cit.* Pàg. 14.

Ambdues autores recalquen també que a partir dels anys 60 noves circumstàncies a nivell mundial com la violència generalitzada i els conflictes armats va obrir noves perspectives per una ampliació del concepte, creixent el mandat cap a l'ACNUR i abarcant també als desplaçats interns. A més a escala regional es van reflectir aquestes noves realitats que poden produir nous tipus de persones necessitades de refugi, parlem de la "Convenció per als Refugiats de l'Organització per a la Unitat Africana, de 10 de setembre de 1.969, i la "Declaració de Cartagena sobre Refugiats, de 22 de novembre de 1.984 que van incloure els desplaçats de la guerra com a destinataris de refugi.

Ara bé, l'Europa comunitària ha mantingut una postura totalment contrària a aquesta consideració i de fet, als desplaçats per la guerra tan sols se'ls hi proporciona una assistència temporal.

No obstant, si bé gràcies a aquells instruments hi va haver cert consens sobre la consideració com a refugiats d'aquells desplaçats, amb certes salvetats com s'ha vist, no passa el mateix en el cas dels desplaçats ambientals. Ni les Nacions Unides en cap de les seves resolucions, ni cap instrument regional ha fet cap mena de referència als desastre ambientals com a motius de persecució acceptable per poder atorgar l'estatut del refugiat[52].

A més, la doctrina especialitzada no s'ha mostrat partidària de la utilització de la Convenció de Ginebra com a marc jurídic protector dels desplaçats mediambientals, més per les dificultats d'interpretació que per les garanties de protecció que proporcionaria. Encara que a llarg termini sembla que aquesta tampoc seria una solució satisfactòria tota vegada que la concessió de l'estatut del refugiat no combat de cap manera les causes de la degradació ambiental, essent l'ideal la creació d'instruments que també actuïn en aquest sentit.

Per últim, alguns autors també recalquen que ampliar els supòsits de concessió de l'estatut del refugiat, per exemple per poder atorgar l'estatut de protecció als desplaçats ambientals, podria comprometre moltes de les reclamacions de l'estatut del refugiat i la seva primera raó de ser[53].

[52] ARENAS HIDALGO, Nuria de la Cinta. *La degradación medioambiental ... Ob. Cit.* Pàg. 16.
[53] ANNANDALE, David; MARKOVICH, Vivian. "Sinking without a life jacket? Sea level rise and the position of small island states in International Law". *Asia Pacific Journal of Environmental Law.* Vol.5, Issue 2. Kluwer Law International, Any 2000. Pág. 15. citació

En base a l'anterior ARENAS HIDALGO[54] acaba considerant que "*la convención ginebrina no está pensada para atender a víctimas de desastres ambientales, ni siquiera cuando el Estado es incapaz de proporcionar asistencia. Sólo en la medida en que la degradación ambiental fuera utilizada como política discriminatoria del Estado o cuando éste impidiera la asistencia o protección de las víctimas de desastres ambientales con objeto de marginar a esa población, por algunos de los cinco motivos ginebrinos, podría entrar en juego la Convención de 1951 como instrumento de protección".*

4.2 L'extensió conceptual del refugi per vinculació amb la protecció dels Drets humans

BORRAS PENTINAT[55], considera no obstant la dificultat per considerar com a refugiats els desplaçats per motius ambientals que l'extensió conceptual del refugi pretesa es pot proporcionar per una vinculació amb la protecció dels Drets humans.

Diferents instruments internacionals preveuen una sèrie de drets que acaben per perfilar el Dret humà a un medi ambient sà, establint una sèrie de disposicions expresses sobre la necessitat de millorar el medi ambient com un dels requisits per a l'adequat desenvolupament de la persona. Alguns d'aquests instruments són la pròpia Convenció sobre l'estatut del Refugiat de 1.951 i la Declaració Universal de Drets Humans de 1.948 quan reconeixen el dret a buscar la seguretat, el Pacte Internacional de Drets Civil i Polítics, i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals de 1.966, en tant que fan referència al dret a gaudir i utilitzar de forma plena i lliure els recursos naturals i que cap persona pugui ser privada dels seus mitjans de subsistència, o la Declaració de les Nacions Unides sobre el Medi Humà de 1.972, que reconeix el dret fonamental a la lliberta, la igualtat, i el gaudi de condicions de vida satisfactòries en un medi ambient de qualitat que permeti viure amb dignitat i benestar.

Més recentment a més, l'Assemblea General de les Nacions Unides ha adoptat algunes resolucions fent referència a aquesta qüestió, com la 45/1994, de 14 de desembre de 1990, que va declarar que tota persona té dret a viure en un medi ambient adequat per a garantir la seva salut i el seu benestar.

[54] ARENAS HIDALGO, Núria. *El cambio climático y los desplazamientos... Ob. Cit.* Pàg. 228.
[55] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit. Pàg.* Pàg.10.

Segons l'autora, "*toda esta práctica jurídica que establece la progresiva vinculación entre la protección de los derechos humanos y la protección del medio ambiente permitiría una ampliación de la protección jurídica de la Convención de 1951 también a los refugiados ambientales"*[56]. I encara que reconeix que aquesta extensió en els supòsits del refugi presenta dificultats com la ja esmentada a l'apartat anterior respecte a que podria arribar a suposar una devaluació de l'actual protecció dels refugiats, la relativa a que en moltes ocasions els desplaçaments per motius ambientals són a nivell nacional i la institució del refugi exigeix travessar fronteres, o el fet que el refugi ve pensat com una institució protectora d'una circumstància individual i no grupal, l'ampliació de supòsits seria igualment viable.

No obstant, considerem que malgrat que es pot lluitar aquesta possibilitat d'ampliar els supòsits de concessió del refugi segons la Convenció de 1.951 incloent en la mateixa als desplaçats ambientals, aquesta solució aporta més ombres que llums per les raons ja explicitades al punt anterior, doncs la utilització del refugi en compte de la creació d'un nou instrument no soluciona l'arrel del problema i a més existeix una forta oposició doctrinal que considera que aquesta inclusió minvaria la protecció cap als refugiats segons el primer sentit de la Convenció, ja que com reconeix FERNANDEZ[57], *"de nada serviría incrementar el número actual* (de refugiats) *si ello no se traduce en una mejora desde los Derechos Humanos y la dignidad de los afectados"*

4.3 Nous instruments regionals de protecció del desplaçat ambiental: especial atenció a la Convenció de Kampala

Resultat dels esforços regionals en la recerca de solucions als desafiaments dels desplaçaments ambientals, la Convenció de la Unió Africana per a la Protecció i l'assistència dels desplaçats interns a l'Àfrica, més coneguda com Convenció de Kampala, adoptada el 22 d'octubre de 2009 i en vigor des del 6 de desembre de 2012, és el primer instrument normatiu que regula, amb caràcter jurídic vinculant, i per a tota una

[56] BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto... Ob. Cit. Pàg.* Pàg.11.
[57] FERNANDEZ, Maria José. *Refugiados, cambio climático... Ob. Cit.* Pàg. 43.

regió, la protecció dels drets humans de les persones desplaçades internament com a conseqüència, entra d'altres, de factors climàtics i mediambientals[58].

La definició de persona desplaçada que ofereix l'article 1k) de la Convenció determina que *"se entiende por "desplazados internos" a las personas o grupos de personas que se ven forzadas u obligadas a huir, a abandonar sus hogares o lugares de residencia habitual, en particular como resultado de, o en el fin de evitar, los efectos del conflicto armado, de situaciones de violencia generalizada, de violaciones de los derechos humanos o de catástrofes naturales o producidas por el ser humano, y que no han cruzado una frontera de Estado internacionalmente reconocida".*

Es troba a faltar d'aquesta Convenció que essent regional, no reguli els desplaçaments entre diferents nacions d'aquella regió, sinó que tan sols es limiti a oferir un marc comú a respectar per tots els Estats part en casos de moviments poblacionals per les causes exposades dintre les seves pròpies fronteres.

Evidentment però, és un pas endavant el fet que s'estableixen una sèrie de drets i obligacions totalment vinculants per aquests països que van molt més endavant que el Principis Rectors dels Desplaçaments Interns[59], que descrivint de forma detallada les necessitats i drets dels desplaçats, no deixa de ser una norma de *soft law* que de cap manera obliga als Estats, deixant en mans del seu propi ordenament jurídic quin tractament oferir als desplaçats interns. L'objectiu ara, hauria de ser aconseguir

[58] African Union Convention For The Protection And Assistance Of Internally Displaced Persons In Africa. Adoptada el 22 d'octubre de 2009 a Kampala(Uganda). Accessible a la plana web oficial de la Unió Africana
http://www.au.int/en/sites/default/files/AFRICAN_UNION_CONVENTION_FOR_THE_PROTECTION_AND_ASSISTANCE_OF_INTERNALLY_DISPLACED_PERSONS_IN_AFRICA_%28KAMPALA_CONVENTION%29.pdf

[59] Adoptats 11 de febrer de 1998 pel Consell Econòmic i Social de les Nacions Unides E/CN.4/1998/53/Add.2.Els Principis Rectors tenen per objecte tractar les necessitats específiques dels desplaçats interns de tot el món, determinant els drets i garanties necessaris per a la seva protecció. Els Principis reflecteixen i no contradiuen la normativa internacional de drets humans i el dret humanitari internacional. Reafirmen les normes aplicables als desplaçats interns, que es troben summament disperses en els instruments existents, aclarixen les ambigüitats que puguin existir i tracten de satisfer les llacunes identificades en la compilació i anàlisi. S'apliquen a les diferents fases dels desplaçaments, ja que concedeixen protecció contra els desplaçaments arbitraris, proporcionen accés a la protecció i assistència durant els desplaçaments i garanties durant el retorn o l'assentament i la reintegració substitutoris. 10. Els Principis pretenen orientar l'Representant en el compliment del seu mandat; als Estats en el seu tractament del fenomen dels desplaçaments; a totes les altres autoritats, grups i persones en les seves relacions amb els desplaçats interns, ia les organitzacions intergovernamentals i no governamentals en la seva resposta als desplaçaments interns.

reproduir en un futur les obligacions i drets previstos per a casos de desplaçaments internacionals dintre la regió africana.

Passant al contingut de la Convenció de Kampala, aquesta posa l'accent en la responsabilitat dels Estats de prevenir els desplaçaments, garantir la protecció i l'assistència durant el mateix i assegurar les solucions duradores. Inclou expressament la responsabilitat estatal sobre els desplaçats per desastre mediambientals, "*que tienen un impacto devastador en la vida humana, la paz, la estabilidad, la seguridad y el desarrollo"*[60].

Es tracta d'una responsabilitat que els Estats han d'assumir individualment i de forma compartida en el marc de col·laboració i solidaritat regional i internacional en matèria de protecció dels drets humans de les poblacions, impulsant d'aquesta manera de Convenció una responsabilitat col·lectiva a escala regional i global en busca d'una nova solidaritat, com a estratègia *sine qua non* per afrontar amb èxit els temibles impactes mediambientals sobre la vida i la mobilitat humanes[61].

A més d'establir la responsabilitat dels Estats part de protegir als desplaçats per raó de desastres naturals o canvi climàtic per tal d'evitar els desplaçaments arbitraris, garantir la protecció durant el desplaçament i buscar solucions duradores, també hauran d'adoptar els Estats mesures especials per tal de garantir protecció contra la degradació ambientals en zones on existeixin desplaçats interns.

Estableix a més la Convenció que s'haurà de tractar als desplaçats sense cap tipus de discriminació, respectar el seu dret a buscar seguretat en qualsevol altre punt del país, o fora d'ell.

Es determina en aquest text normatiu també que en casos en què es sospiti que hi pugui haver un eventual desplaçament poblacional motivat per projectes realitzats o autoritzats per poders públics, l'Estat haurà de procedir de forma necessària a realitzar una avaluació de l'impacte ambiental del projecte abans que es dugui a terme. Per altra banda, la Convenció prohibeix taxativament el retorn i reallotjament forçat a qualsevol indret on, per motius ambientals, la vida, la seguretat, la llibertat o la salut de la població pugui estar en risc.

[60] Preàmbul de la Convenció de Kampala.
[61] DOS SANTOS SOARES, Alfredo. "El desafío global de la responsabilidad de…". *Ob. Cit.* Pàg. 249.

Molt interessant i com a mostra del caràcter de solució integral al problema que pretén ser la Convenció de Kampala, aquesta obliga als Estats a adoptar normativa i polítiques encaminades a prevenir els desplaçaments mediambientals, per exemple, designant un punt focal nacional i destinant fons necessaris a la protecció i l'assistència, sense perjudici de poder recórrer a l'ajuda internacional. La Convenció, de forma innovadora segons DOS SANTOS SOARES[62], *"llama al desarrollo, establecimiento y aplicación de sistemas de alerta temprana en zonas de potencial desplazamiento, de estrategias de reducción de riego de desastres y las medidas de preparación y gestión de los desastres.*

Els Estats, si bé amb la cooperació d'organitzacions internacionals, hauran d'avaluar o fer avaluar les necessitats i vulnerabilitats de les poblacions desplaçades així com de les comunitat que les acullin, essent especialment important en aquest aspecte l'existència d'un registre personal i zonal de desplaçaments, essent aquest un punt en què la col·laboració regional i internacional es destapa com a clau podent aixecar moltes ombres que encara planegen sobre els patrons dels desplaçaments.

Pel que fa a les "solucions duradores", la Convenció de Kampala determina que els Estats promoguin i creïn condicions òptimes per al retorn voluntari, la integració local o la reubicació sobre una base sostenible i en circumstàncies de seguretat i dignitat.

En relació a les mesures de protecció efectiva, la Convenció recomana establir un marc legal que proporcioni una compensació justa i/o altres formes de reparació als desplaçats interns pels danys patits com a resultat dels desplaçaments. En concret, determina que els Estat part seran responsable pels danys patits pels desplaçats interns derivats de la seva manca d'actuació i el seu incompliment de l'obligació de prestar assistència a aquests col·lectius.

Entre les principals mancances de la Convenció però es situa la manca de suficients mecanismes de compliment efectiu, la insuficiència de garanties d'igualtat i no discriminació, així com les qüestions d'implementació.

[62] DOS SANTOS SOARES, Alfredo. "El desafío global de la responsabilidad de*…". Ob. Cit.* Pàg. 249.

Respecte a aquestes últimes, KAMUNGI[63] considera que "*la formulación de criterios internacionales o regionales para proteger y ayudar a los desplazados internos refleja las buenas intenciones de particulares, grupos y Estados a la hora de intentar paliar el sufrimiento de las personas y promover una cultura basada en los derechos humanos. Estas buenas intenciones suelen verse frustradas por imperativos políticos o fracasan debido a la ausencia de una estrategia de compromiso efectiva con los poderes, sean cuales sean",* afegint que *"el intervalo entre la adopción de instrumentos a nivel regional y la entrada en vigor de la legislación, puede originar lagunas legales prolongadas a la hora de responder a las necesidades de los desplazados, especialmente cuando los miembros del parlamento se oponen a la legislación, como suele ser el caso en cuestiones como el acceso a las tierras o la búsqueda de justicia".*

Canviant de continent, diversos Estats dels arxipèlags del sud-est asiàtic disposen d'acords d'acollida per a futurs desplaçats de les petites illes amb Australia, la potència econòmica més propera i l'actitud de la qual dista molt, en aquest tema, de l'adoptada pels Estats europeus i els Estats Units en aquest tema[64]. De fet, un partit de l'oposició va proposar la creació d'un dret d'asil mediambiental per als desplaçats climàtics de la zona, intentant anar més enllà en la protecció d'aquestes persones que es troben en situació de vulnerabilitat[65].

Per últim, cal parlar de l'evolució regional a la Unió Europea. Malgrat l'oposició a ampliar els supòsits pels quals es pot arribar a concedir l'estatut del refugiat que ha caracteritzat a aquest ens supranacional, respecte a la Directiva de Protecció Temporal[66], Finlàndia va proposar introduir en l'articulat d'aquest instrument una referència explícita als "refugiats climàtics", com a integrants de la categoria de "violacions sistemàtiques o generalitzades dels Drets Humans". La proposta finlandesa però no va ser finalment introduïda a l'articulat de la Directiva, ja que es va trobar amb

[63] KAMUNGI, Prisca. "Más allá de las buenas intenciones: implementar la Convención de Kampala". *Revista Migraciones Forzosas*, núm. 34. Pàg.54.

[64] No obstant, cal recalcar que la política migratòria Australiana és força dura arribant a tenir tractats amb illes veïnes com Nauru per utilitzar els seus territoris com a destí per aquella inmigració il·legal que es vol foragitar del territori australià.

[65] ESPÓSITO, Carlos i TORRES CAMPRUBÍ, Alejandra. *Cambio climático y derechos humanos: El desafío… Ob. Cit.* Pàg. 18.

[66] Directiva 2001/55/CE del Consejo, de 20 de julio de 2001, relativa a las normas mínimas para la concesión de protección temporal en caso de afluencia masiva de personas desplazadas y a medidas de fomento de un esfuerzo equitativo entre los Estados miembros para acoger a dichas personas y asumir las consecuencias de su acogida. DO L 212, 7.8.2001

l'oposició expressa d'Espanya i Bèlgica. No obstant, cada Estat de la Unió Europea acaba essent lliure d'introduir als desplaçats ambientals quan transposi la norma europea al seu dret intern. De moment només Suècia i Dinamarca han optat per aquesta solució, havent incorporat aquesta interpretació extensiva a la seva legislació nacional[67].

4.4 La iniciativa Nansen

Segons KÄLIN[68] la Iniciativa Nansen "*se trata de un proceso consultivo liderado por los estados para generar un consenso respecto a una agenda de protección que aborde las necesidades de las personas desplazadas a través de fronteras debido a desastres naturales y a los efectos adversos del cambio climático"*.

Els governs de Suïssa i Noruega van ser els primers en llançar la Iniciativa Nansen l'octubre de 2.012 perquè entenien que el Dret internacional actual no disposava de cap provisió que assegurés a qui s'havia vist obligat a fugir de les seves llars per un desastre i a creuar fronteres internacionals, que serien admesos en aquells països i que rebrien assistència, ni tampoc figurava cap solució de certa durada pel desplaçament. Es va arribar a la conclusió que aquest tipus de desplaçament poblacional no tan sols crea problemes relacionats amb la protecció jurídica, sinó també a nivell operatiu, institucional i de finançament, ja que cap organització internacional té un mandat clar de com procedir al respecte[69].

L'objectiu principal de la Iniciativa Nansen és el consens entre els Estats afectats sobre quina és la millor forma de respondre als problemes dels desplaçaments transfronterers en el context dels desastres, incloses les repercussions negatives del canvi climàtic.

Amb aquesta finalitat s'han mantingut consultes intergovernamentals presidides per membres del Grup de Coordinació de la Iniciativa Nansen en cinc regions (el Pacífic, Amèrica Central, la Gran Banya Africana, el Sud-Est Asiàtic i el sud d'Àsia), així com reunions independents amb la societat civil. D'aquestes reunions se'n van extreure les diferents dinàmiques dels desplaçaments transfronterers en el context dels desastres naturals.

---

[67] ESPÓSITO, Carlos i TORRES CAMPRUBÍ, Alejandra. *Cambio climático y derechos humanos: El desafío… Ob. Cit.* Pàg. 18

[68] KÄLIN, Walter. *¿Qué es la Iniciativa Nansen?*. Disponible a https://dedona.wordpress.com/2015/02/28/que-es-la-iniciativa-nansen/

[69] KÄLIN, Walter. "La iniciativa Nansen: crear consenso sobre el desplazamiento en el contexto de los desastres". *Revista Migraciones Forzosas* núm. 49, 2.015. Pàg .5.

Les consultes han confirmat que és una responsabilitat primària dels Estats el prevenir els desplaçaments quan sigui possible i, quan no ho sigui, protegir a les persones desplaçades i trobar solucions de certa durada pel seu desplaçament. Les consultes també han confirmat que els mecanismes regionals i internacionals actuals així com les Lleis i polítiques actualment existents no són suficients per afrontar aquest problema.

La Iniciativa ha despertat un gran interès al oferir un espai en el què debatre sobre que cal fer per preparar-se de forma adequada per poder posteriorment respondre davant el desplaçament, i perquè reuneix als principals interessats. En concret, el procediment de consulta ha destacat l'important paper a desenvolupar per les organitzacions regionals i subregionals a l'hora de complementar els esforços dipositat en la recerca de solucions treballant sobre les lleis i d'altres mecanismes existents i d'altres de novedosos[70].

La Iniciativa ha arribat a l'acord sobre un ampli ventall de mesures migratòries de diversa índole i també d'altres mesures de protecció per a les persones afectades per desastres naturals. Entre elles, cal destacar l'expedició de visats humanitaris; l'aplaçament de les deportacions; la concessió de la condició de refugiat en casos excepcionals; acords bilaterals o regionals per a la lliure circulació de persones; o l'expedició de permisos de treball per als desplaçats[71].

Les consultes de la Iniciativa van destapar a més un dels principals problemes en aquest tema. Van detectar la necessitat de revisar l'aplicabilitat potencial dels acords regionals vigents per abordar aquesta problemàtica, o en cas d'absència dels mateixos, valorar el possible desenvolupament dels acords provisionals sobre protecció, admissió i estança dels desplaçats vinculats sobretot a solucions a llarg termini.

Les consultes realitzades fins a la data han destapat també la necessitat de disposar d'eines que vagin més enllà de la protecció de les persones desplaçades, i que abordin altres formes de protecció davant catàstrofes ambientals com podria ser el trasllat intern o internacional planificat previ, evitant així els allaus migratoris difícils de gestionar, la millora d'infraestructures o les polítiques d'adaptació al canvi climàtic.

Respecte als moviments poblacionals pels efectes adversos del canvi climàtic, sembla que de les diferents reunions de la Iniciativa es desprèn que els Estats participants no

[70] KÄLIN, Walter. *La iniciativa Nansen: crear… Ob. Cit.* Pàg. 6.
[71] *Ibidem*

veuen amb mals ulls l'existència de migracions o desplaçaments progressius a nivell nacional o internacional per aquest motiu, ja que consideren que aquests són assumibles pels territoris de destí i d'aquesta manera es redueix el nombre de desplaçats que hi hauria en cas de crisis ambiental[72].

La Iniciativa Nansen pretén traslladar les seves conclusions i recomanacions a procediments globals i regionals en els quals es discuteixi la qüestió dels desplaçats per crisis ambientals. Fins a la data ha contribuït a les converses dintre el Marc de Sendai per a la reducció de riscos en desastres 2015-2030, a les converses en torn a les negociacions que van tenir lloc a París aquest any per aconseguir l'Acord sobre Canvi Climàtic i ha participat en el procediment de consulta de la Cimera Humanitària Mundial 2016. A més, el resultat de les consultes ha estat recollit a nivell regional en la Declaració de Brasília, de la reunió Cartagena +30, i també han estat tingudes en compte per l'esborrany "*Estrategia para un desarrollo resiliente al clima i los desastres en el Pacífico".*

Properament a més, els Estats membres de la Iniciativa Nansen es reuniran per última vegada aquest octubre a Ginebra per tal d'adoptar un "Programa de Protecció", que pretendrà incloure un conjunt d'interpretacions comuns de la qüestió que ens ocupa i dels propers reptes a afrontar, així com oferirà eines i pràctiques que s'han destapat com a útils per prevenir i respondre davant casos de desplaçament davant desastres. Per últim s'inclouran recomanacions per realitzar un seguiment de la qüestió un cop finalitzi la Iniciativa el desembre d'aquest 2.015.

5. Altres respostes als desplaçaments ambientals: alternatives de protecció a la concessió de l'estatut del refugiat de la Convenció de Ginebra de 1951

Les qüestions migratòries són un fenomen de dimensió global, no obstant això, actualment romanen regulats, eminentment a nivell nacional a causa de l'estreta vinculació entre la sobirania estatal i l'establiment de polítiques migratòries[73]. Ara bé, durant les darreres dècades, la problemàtica dels desplaçaments ambientals, especialment a causa del canvi climàtic, ha irromput amb força a l'agenda política internacional. En aquest sentit, atès que cap instrument legal ofereix protecció rellevant

[72] KÄLIN, Walter. *La iniciativa Nansen: crear… Ob. Cit.* Pàg. 6.
[73] ESPÓSITO, Carlos i TORRES CAMPRUBÍ, Alejandra. *Cambio climático y derechos humanos: El desafío…Ob.cit.* Pàg. 16

als desplaçats per qüestions climàtiques o ambientals[74], i davant la dificultat d'encabir aquestes causes com a base per a la concessió de l'estatut del refugiat –com hem vist anteriorment–, trobem múltiples alternatives per pal·liar els seus efectes negatius,. Sobre tot, mitjançant la redacció d'instruments autònoms o específics, ja que, com s'ha vist en apartats anteriors, introduir modificacions a d'altres ja existents –concretament a la Convenció sobre l'Estatut del Refugiat–, podria comportar més inconvenients que avantatges, amb conseqüències indesitjables ja sigui directament o indirecta. Aquestes propostes tracten, així, d'avançar cap el que alguns anomenen "justícia climàtica"[75], per la qual cosa es dedicarà el present apartat a fer-ne un anàlisi de forma succinta que ens permeti fer-nos una idea de l'estat en què es troben i cap a on s'encaminen els treballs en aquesta matèria.

Una de les aportacions més complertes fins el moment ens arriba des del Centre de recerca interdisciplinar en dret ambiental, planificació i urbanisme (CRIDEAU) de l'universitat de Limoges (França), on s'han fet ressò del drama que suposa la situació dels desplaçats ambientals com víctimes que veuen afectades la seva salut i dignitat, així com el seu dret a la vida, posant l'accent en l'urgència de donar resposta a aquesta realitat. En aquest sentit, han procedit a elaborar un projecte de Convenció pels desplaçats ambientals, principalment per dos motius. En primer lloc pel buit legal, que en paraules textuals, "salta a la vista" (*"la première raison saute aux yeux porvu qu'on les ouvre"*)[76] ja que no existeix cap instrument jurídic per aquests desplaçats ni al Dret Internacional Ambiental, ni a les Convencions relatives als Drets de l'Home, ni als Pactes Internacionals de 1966, tampoc el Dret Internacional relatiu als refugiats polítics (Convenció de Gènova de 1951) preveu la protecció per les víctimes de catàstrofes ecològiques, no podent-se esgrimir el dret d'asil en tant que dret individual mentre que la situació dels desplaçats comporta l'atribució de drets col·lectius. A més, el respecte a les sobiranies estatals i el reconeixement del principi de no intervenció també dificulta la regulació d'aquesta matèria, ja que es pot considerar una forma d'ingerència que no és ben rebuda per les autoritats estatals que poden veure's temptades a reconèixer un

[74] FERNÁNDEZ, María José. *Refugiados, cambio climático y…Ob. Cit.*. Pàg. 42.
[75] Veure SOLÀ PARDELL, Oriol. "Desplazados ambientales. Una nueva realidad". *Cuadernos Deusto de Derechos Humanos*, nº 66, 2012 (Bilbao). Pàg. 87 i ss.
[76] PRIEUR, Michel; MARGUÉNAUD, Jean-Pierre; MONEDIAIRE, Gérard; BÉTAILLE, Julien; DROBENKO, Bernard."Projet de convention relative au statut international des déplacés environnementaux".*Revue européenne de droit de l'environnement* (Francophone European Environmental Law Review), nº 4-2008. Pàg. 455.

dret *a minima*, que seria adoptar una postura passiva, insuficient i pobre per la protecció d'aquestes persones, no abastint el problema seriosament per evitar les complexes i llargues negociacions entre Estats, per la qual cosa "*il faut promouvoir une coopération interétatique contribuant à établir une certaine confiance entre les États et, surtout, créant un système qui organise una véritable protection des déplacés environnementaux*"[77].

En relació amb aquest primer motiu, el segon en què ho justifiquen és perquè es considera essencial l'existència d'un estatut jurídic per les persones que es troben en aquesta tessitura, un projecte que "*doit reposer sur un socle juridique particulièrement solide, porteur et opérationnel*"[78]. En aquest sentit, es tracta d'un projecte amb la voluntat que tingui en compte tant la perspectiva internacional com interestatal i intraestatal, així com les situacions temporals i les indefinides o definitives, és a dir, que la rellevància d'aquest projecte és el fet que adopta una visió global[79], partint dels principis[80] d'assistència ecològica, proximitat, proporcionalitat, efectivitat i no discriminació, parant especial atenció també al principi de responsabilitat per la seva doble funció preventiva i reparadora. Tot això, adverteixen, "*peut-être certains trouverot-ils que le projet n'est pas réaliste, trop utopique. Peut-être d'autres trouveront-ils qu'il ne feut pas prendre le risque d'échouer en présentant un projet trop ambitieux*"[81], però el que és indiscutible és que per tal de pensar en un projecte d'aquesta amplitud cal arriscar-se i, alhora, ser prudents.

Així doncs, la resposta que ofereix el CRIDEAU per fer front a aquesta realitat és la d'atorgar un estatut jurídic propi a les persones desplaçades per raons ambientals[82]. En aquest projecte d'estatut jurídic s'estableix que l'objecte del mateix és el de garantir els drets dels desplaçats ambientals i el d'organitzar la seva recepció i el seu eventual retorn

[77] PRIEUR, Michel; MARGUÉNAUD, Jean-Pierre; MONEDIAIRE, Gérard; BÉTAILLE, Julien; DROBENKO, Bernard. "Projet de convention relative au…" *Ob.cit.* Pàg. 456.
[78] PRIEUR, Michel; MARGUÉNAUD, Jean-Pierre; MONEDIAIRE, Gérard; BÉTAILLE, Julien; DROBENKO, Bernard. "Projet de convention relative au…" *Ob.cit.* Pàg. 458.
[79] De fet, l'article 3 del projecte ja estableix la vocació universal de la Convenció quan determina que "*La presente convention a une vocation universelle. Elle porte aussi bien sur les déplacements environnementaux interétatiques qu'intra-étatiques*".
[80] Aquests principis es troben reconeguts als articles 4 i 10 del projecte.
[81] PRIEUR, Michel; MARGUÉNAUD, Jean-Pierre; MONEDIAIRE, Gérard; BÉTAILLE, Julien; DROBENKO, Bernard. "Projet de convention relative au…" *Ob.cit.* Pàg. 460.
[82] Al preàmbul del projecte parla de la degradació del medi ambient emfatitzant causes com "*les changements climatiques et/ou la perte de diversité bilogique, la sécheresse, la désertification, la déboisement, l'érosion des sols, les épidémies, les conflits armés et, plus généralement, les risques natureles et technologiques*".

en aplicació del principi de solidaritat (article 1). A més, ofereix una àmplia definició del concepte "desplaçats ambientals" al seu article 2, incloent-hi tant individus com famílies i poblacions (ja siguin comunitats rurals o urbanes, ciutats, països, continents...), que hagin hagut d'afrontar un desastre ambiental, ja sigui sobtat o gradual, que hagi tingut algun impacte en les seves vides de forma inexorable, i que els ha forçat a desplaçar-se.

Pel que fa als drets dels desplaçats, disposa d'un ampli catàleg de drets[83] que classifica entre: drets comuns a tots els desplaçats (article 5), entre els quals trobem els drets a la informació i la participació, a ésser assistit, a l'aigua i rebre subsistència, a un hàbitat salubre i segur, a rebre atenció mèdica, a tenir personalitat jurídica, a conservar els seus drets civils i polítics, al respecte de la unitat familiar, a la educació i la formació, i a guanyar-se la vida treballant; drets dels desplaçats temporals (article 6), com el dret a un allotjament segur, a la reinstal·lació al seu Estat de residència, al retorn, i a una estança prolongada quan el seu lloc habitual de vida sigui de nou habitable, perdent el seu estatut de desplaçat temporal però podent reconèixer-li els drets dels estrangers en situació regular; drets dels desplaçats definitius (article 7), que són el dret al reallotjament, i el dret a conservar la seva nacionalitat; i drets específics per les famílies i les poblacions (article 8), entre els quals es troben el dret a preservar la unitat familiar, i, en el cas de les poblacions, el dret a que el país d'acollida els reconegui els drets equivalents als reconeguts a les minories per les convencions internacionals, podent-se constituir en agrupaments representatius amb capacitat d'actuar davant la justícia.

Crida l'atenció la preocupació dels ponents per assegurar l'efectivitat de les disposicions de la Convenció mitjançant la creació de dues institucions a les quals s'assignen funcions rellevants en l'àmbit que ens ocupa –tals com avaluar polítiques susceptibles de generar desplaçaments ambientals, mobilitzar els mitjans necessaris per reduir els factors de vulnerabilitat que originen aquests desplaçaments o contribuir a l'organització general d'assistència per tal de prevenir i limitar aquests desplaçaments, tot afavorint-ne el retorn al més aviat possible, entre d'altres–. Així, es crearien les Comissions nacionals sobre els desplaçats ambientals (article 12), per assegurar l'atribució de l'estatut de desplaçat ambiental, i l'Agència Mundial pels Desplaçats

[83] El procediment de garantia dels quals haurà de dissenyar-se en cooperació de l'alta autoritat de l'Agència Mundial pels Desplaçats Ambientals (AMDE), regulada a l'article 11 de la Convenció, en un termini de dos anys des de l'entrada en vigor de la mateixa (article 9).

Ambientals (article 11), l'organització de la qual es remet a un protocol addicional posterior que s'hauria d'elaborar en l'any següent a la seva constitució, conformada per una alta autoritat[84], un fons mundial pels desplaçats, un consell científic i una secretaria auxiliar.

D'altra banda, també es disposa que les parts signants de la Convenció hauran d'elaborar informes nacionals sobre l'aplicació de les seves previsions (article 15), així com reunir-se de forma ordinària i oberta al públic, com a màxim, en un any des de la seva entrada en vigor, i, posteriorment, amb una periodicitat mínima d'un cop cada dos anys. Exigint-se per les reunions extraordinàries la petició d'una quarta part dels signants (article 14).

En definitiva, es tracta d'una proposta interessant per abastir aquest problema des d'una perspectiva jurídica, en tant que supleix aquesta llacuna legal existent, mitjançant l'atribució d'un estatut jurídic propi i específic per les persones que es troben en aquesta difícil situació i que, en virtut d'aquesta Convenció, podrien comptar amb el reconeixement i garantia d'una sèrie de drets essencials en funció de les característiques temporals i formals del seu desplaçament. Un conjunt de drets dels quals actualment no gaudeixen expressament per aquesta manca de regulació. A més, destaca la voluntat política i el rigor i serietat que confereix a aquesta proposta la creació de dues institucions a les quals s'encarrega la funció de vetllar pel compliment de la Convenció en els diversos estats signants. Tot plegat, com molt encertadament assenyala DOS SANTOS SOARES[85], atorga una major visibilitat als desplaçaments induïts per factors ambientals com un problema global, essent "*una valiosa aportación a la búsqueda de medidas y soluciones normativas e institucionales a ser acometida por la comunidad internacional*"[86].

[84]Val la pena assenyalar que el finançament d'aquesta alta autoritat es preveu que provingui, d'una banda, de contribucions voluntàries dels Estats i dels actors privats, i de l'altra, de les contribucions obligatòries que es desprenen d'una taxa basada principalment en causes de sobtat o gradual desastre ambiental susceptible de crear desplaçaments ambientals. Especialment rellevant resulta la previsió d'aquesta taxa, la configuració de la qual es remet a la redacció d'un protocol addicional posterior que s'hauria d'adoptar en un any a comptar de la signatura de la Convenció.

[85] DOS SANTOS SOARES, Alfredo. "El desafío global de la responsabilidad de*…". Ob. cit.* Pàg. 252.

[86] Coincideix en aquesta valoració FERNÁNDEZ, que considera que "*Constituye un valioso aporte que combina protección, asistencia y responsabilidad, incorporando los principios de proximidad, proporcionalidad y no discriminación y pone de relieve el principio de responsabilidades comunes però diferenciadas*", a FERNÁNDEZ, María José. *Refugiados, cambio climático y…Ob.cit.* Pàg. 42.

Vist això, altres autors[87] suggereixen altres propostes encaminades a solucionar el problema des d'una perspectiva més especialitzada, com seria el cas d'una Convenció pels Refugiats pel Canvi Climàtic, una de les principals causes de les migracions ambientals que, com s'ha vist en apartats precedents del present estudi, s'està erigint com un dels problemes potencialment més rellevants en l'origen d'aquests desplaçaments forçosos, tant en l'actualitat com en les properes dècades.

Molt encertadament, DOCHERTY i GIANNINI[88], afirmen que un instrument legal que vulgui fer front a la problemàtica del canvi climàtic "*should create obligations to deal with both prevention and remediation of the climate change refugee problem. First, the instrument should establish guarantees of human rights protetions and humanitarian aid for a specific class of people. Second, it shoud spread the burden of fulfilling those guarantees across the home State, host State, and International community. Finally, it should form institutions to implement the provisions, including a global fund, a coordinating agency, and a body of scientific experts*". En definitiva, i com venim insistint en aquestes pàgines, per abastir un problema d'aquestes magnituds, amb un rerefons tan dramàtic pels afectats, cal un instrument interdisciplinar, capaç de fer una aproximació holística i comprensiva de totes aquestes dimensions, parant especial atenció en la jurídica, l'ambiental i la humanitària.

Així, aquests autors proposen un instrument que inclou tant principis, drets –tant civils com polítics, econòmics, socials, culturals i específics pel context del desplaçament (com seria un retorn forçós al país d'origen mentre la seva vida o supervivència pugui continuar amenaçada)– i auxili per les comunitats afectades, com un reforçament i determinació de les responsabilitats compartides en la situació dels refugiats pel canvi climàtic, establint un sistema administratiu per implementar el règim que es defensa en la seva proposta. De fet, afirmen que "*To be effective, the climate change refugee instrument should ultimately contain (...) three broad categories: guarantees of assistance, shared responsability, and administration*"[89].

[87] Veure BIERMANN, Frank i BOAS, Ingrid. "Preparing for a warmer world: Towards a global governance system to protect climate refugees". *Global Environmental Politics*, Vol. 10, Nº 1, February 2010. Pàgs. 60-88; WILLIAMS, Angela. "Turning the Tide: Recognizing Climate change Refugees in International Law". *Law & Policy*, Vol. 30, Nº 4, October 2008. Pàgs. 502-529.
[88]DOCHERTY, Bonnie I GIANNINI, Tyler. *Confronting a rising tide…Ob.cit*. Pàg. 350.
[89] DOCHERTY, Bonnie; GIANNINI, Tyler. *Confronting a rising…Ob. cit.* Pàg. 373.

Cal destacar que aquests autors són conscients que s'ha de delimitar correctament quina és la definició de refugiat per canvi climàtic, en què no s'haurien d'incloure, d'acord amb el seu parer, aquells que "*voluntarily obtain nationality and protection from a new country; return to or accept the protection of their home country; or, once their survival is no longer threatened, refuse to return to or accept the protections of their home country*"[90], tampoc en cas que el retorn sigui impossible, quan "*they naturalize or become permanent residents in a new country*". Tota una sèrie de circumstàncies que no els permetrien beneficiar-se de l'estatus de refugiat, i per tant, que els impediria rebre l'assistència específica prevista en aquesta regulació.

A això s'hi afegeix un complicat règim de responsabilitats que pivota entorn una trinitat de contribuents: l'estat receptor, l'estat original o emissor i la comunitat internacional, a conseqüència de la idea bàsica que tots contribueixen a l'existència del problema, i per tant, tots han d'estar obligats a contribuir en la seva solució. Aquests tres subjectes han de tenir certes obligacions a l'hora d'assistir-se mútuament, i a l'hora d'assistir, especialment, als refugiats, tant pel que fa a ajuda humanitària i protecció dels drets humans, com per prevenir i organitzar les migracions, ja sigui a través de finançament global o intern. Un règim per la implementació del qual proposen el disseny d'una Administració instrumental i un fons global[91] per distribuir l'auxili financer que convingui, així com d'una agència de coordinació que s'ocupi dels programes de protecció dels drets humans i d'ajuda humanitària, i un cos de científics experts, capaç d'assessorar, i avaluar les mesures preses en aquest àmbit, a més de "*to identify valuable new technologies, to offer advice on research and development, and to respond to states parties' questions*"[92].

En aquesta mateixa línia també l'Institut d'Estudis Avançats de la Universitat de l'Oest d'Australia ha formulat una altra proposta de marc legal i institucional, que coincideix en l'adopció d'una perspectiva global del problema de les persones desplaçades pel canvi climàtic, mitjançant una Convenció per les persones desplaçades pel canvi climàtic, incloent "*both internal displacement –that which occurs within State borders, and is the most likely form of displacement– and International (or trans-border)*

[90] DOCHERTY, Bonnie; GIANNINI, Tyler. *Confronting a rising…Ob. cit.* Pàg. 375.
[91] "*It should determine the size of obligatory contributions, collect payments, and distribute grants to states in need and organizations that provide aid to refugees themselves"*. DOCHERTY, Bonnie; GIANNINI, Tyler. *Confronting a rising…Ob. cit.* Pàg. 385.
[92] *Ibidem.* Pàg. 389.

displacement"[93]. A grans trets, aquest projecte planteja: el reconeixement d'un estatut dels desplaçats; establir provisions pel reassentament d'aquests; regular aquest reassentament i l'assistència als desplaçats d'acord amb els principis d'equitat i responsabilitats comunes però diferenciades, i les respectives capacitats; delimitar la vinculació del desplaçament a les mesures d'adaptació del canvi climàtic, així com la mitigació dels seus efectes; i aconseguir l'establiment d'una institució pels desplaçats, a més d'un programa d'investigació[94].

Una altra opció interessant és la suggerida a la Conferència de les Parts realitzada a Cancún (COP-16), Mèxic, l'any 2010, que proposa la constitució d'un Protocol addicional emparat en la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el canvi climàtic[95]. Els autors consideren que aquest protocol hauria de seguir, igual que la resta de propostes al·ludides, el principi de responsabilitats comunes però diferenciades, però emfatitzen la necessitat d'identificar les poblacions més vulnerables[96], així com d'adoptar les mesures que convinguin per enfortir el compromís dels Estats enfront el desplaçament per degradació ambiental.

Des de la Comissió de Dret Internacional de la ONU també s'està treballant, des de l'any 2007, en l'elaboració d'un esborrany de Conveni per la Protecció de les Persones en cas de Desastre. Aquest document pretén regular la cooperació i l'assistència entre els Estats afectats i aquells que no ho estiguin, a través de l'establiment del deure de cooperar, demanar auxili, aprovar la participació d'assistència externa i oferir assistència a persones afectades per desastres[97]. La gran aportació d'aquesta norma a l'ordenament jurídic internacional, constituïda tant per normes preexistents com per

[93] HODGKINSON, David i YOUNG, Lucy. *"In the face of looming catastrophe": A Convention for climate change displaced persons* (2012). Article accessible online a la plana web de la Convenció pels desplaçats per canvi climatic a través del següent enllaç: http://www.ccdpconvention.com/documents/Climate%20change%20displacement%20treaty%20proposal.pdf [darrer accés en data 20 de juliol de 2015] Pàg. 6.

[94] DOS SANTOS SOARES, Alfredo. "El desafío global de la responsabilidad de*…". Ob. cit.* Pàgs. 253-254.

[95] ACEVEDO MENANTEAU, Paulina. *Desplazados ambientales, Globalización y…Ob. Cit.* Pàgs. 40 i ss.

[96] Així, identifica de forma exhaustiva a països insulars petits; països amb zones costeres baixes; països amb zones àrides i semiàrides, amb cobertura forestal o exposades al deteriorament forestal; països amb zones propenses als desastres naturals; països amb zones exposades a la desertificació; països amb zones d'alta contaminació atmosfèrica urbana; països amb zones d'ecosistemes fràgils, inclosos els muntanyencs; països l'economia dels quals depèn de la producció, processament i exportació de combustibles fòssils o d'energia intensiva; països sense litoral i països de trànsit.

[97] LYRA JUBILUT, Liliana i PIRES RAMOS, Erika. "Regionalismo: una estrategia para lidiar con la migración a causa de la crisis". *Revista Migraciones Forzosas*, núm. 45, marzo 2014, Pàgs. 44-45.

normes emergents, seria la importància atorgada a les persones, víctimes del desastre, i a les obligacions i deures dels Estats per aconseguir una resposta adequada i eficaç. L'any 2011, en el seu 63è període de sessions, la Comissió va aprovar provisionalment els projectes dels articles 6 a 11, examinant el quart informe del Relator Especial (A/CN.4/643 i Corr.1)[98], en què s'examinava la responsabilitat de l'Estat afectat de buscar assistència quan la seva capacitat nacional de resposta es vegi superada, també del deure de l'Estat afectat de no denegar arbitràriament el seu consentiment per l'assistència externa, i el dret de la comunitat internacional a oferir assistència. L'any 2012, al 64è període de sessions, la Comissió va examinar el cinquè informe del Relator Especial (A/CN.4/652)[99] –l'últim que consta als documents de treball de la ONU–, en què s'oferia un panorama general de les opinions dels Estats sobre la tasca realitzada fins al moment, un anàlisis de les condicions per la prestació d'assistència, i un examen del deure de cooperar, que ha d'establir un equilibri entre tres aspectes importants. En primer lloc, aquest deure no pot interferir en la sobirania de l'Estat afectat; en segon lloc, ha d'imposar-se als estats que presten l'assistència com una obligació jurídica de conducta; i, per últim, ha de ser rellevant i estar limitat a l'assistència de socors en cas de desastre[100].

És evident que un tret comú en totes aquestes propostes és la col·laboració i cooperació entre els diversos Estats, en tant que la dimensió d'aquesta problemàtica és mundial i requereix una actuació conjunta i coordinada. Un bon exemple d'aquesta exigència es fa palès a la iniciativa Nansen que s'ha analitzat en apartats anteriors. Ara bé, com deixen entreveure totes aquestes propostes, l'arquitectura legal i institucional en aquest àmbit té moltes mancances, i malgrat que les veus doctrinals serveixen per impulsar-ne la consciència jurídica i solidària entre ciutadania i autoritats públiques en matèria de desplaçaments, mentre continuïn essent meres propostes acadèmiques, i no instruments jurídics vinculants, el problema persistirà. És per aquest motiu que cal una voluntat política ferma, ambiciosa, compromesa i coordinada entre els diversos actors internacionals per obligar-se amb imperatius legals i comuns, i així, prevenir i lluitar contra un problema global, d'una gran transcendència ecumènica real i d'interès

[98] Fourth report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur. International Law Commission Sixty-third session [A/CN.4/643] i Corrigendum 1

[99] Fifth report on the protection of persons in the event of disasters by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur International Law Commission Sixty-fourth session A/CN.4/652

[100] Disponible a la plana web de les Nacions Unides a través de l'enllaç http://legal.un.org/ilc/reports/2012/spanish/chp5.pdf

humanitari que ens afecta a tots i que, malgrat que actualment no és prioritari, suposarà el principal desafiament dels debats polítics internacionals en un futur pròxim.

PART II. APLICACIÓ PRÀCTICA: EL CAS DE LA FEDERACIÓ DE CLONALIA VS. LA COMUNITAT CAMPEROLA DE CANDELA DEFENSAT AL *5TH INTER-AMERICAN SUSTAINABLE DEVELOPMENT LAW MOOT COURT COMPETITION*

Entre els mesos de maig i juny de 2014, es va proposar des de la Universitat Rovira i Virgili la possible participació de l'alumnat al *5th Inter-American Sustainable Development Law Moot Court Competition*, una simulació de judicis a la Cort Interamericana de Drets Humans entre universitats que se celebraria l'any següent i que tindria com a temàtica els drets humans en relació amb el medi ambient i el desenvolupament sostenible. Atès que, juntament amb el Màster d'Accés a l'Advocacia, he estat cursant el Màster en Dret Ambiental que aquesta mateixa Universitat ofereix, la idea em va seduir.

Després d'enviar la sol·licitud i la carta motivacional que es requeria, així com haver realitzar l'entrevista personal amb els coordinadors, aquests van decidir que formaria part de l'equip de tres persones[101] que representaria la Universitat Rovira i Virgili en aquesta competició.

El *Moot Court* en què hem participat es composa de dues fases ben diferenciades. La primera d'elles escrita, consistent en l'elaboració d'un Memorial en defensa d'una de les parts en conflicte, un cop rebuda per part de l'organització tota la documentació relativa al cas fictici que ens hauria d'ocupar. I en segon lloc, una fase oral, a desenvolupar aproximadament un mes després de l'entrega del Memorial. Aquesta fase oral va tenir lloc entre els dies 2 i 6 de març de 2015 a Rio de Janeiro, Brasil.

A grans trets, el cas enfrontava a un Estat desenvolupat, la Federació de Clonàlia, contra els membres d'una petita comunitat d'un estat insular pobre, proper a Clonàlia, la Comunitat Campesina de Candela, a l'Estat de Marsili.

El cas gira entorn quatre aspectes bàsics: en primer lloc, la possible responsabilitat de la Federació de Clonàlia pels danys produïts suposadament pels efectes adversos del canvi climàtic a la comunitat campesina. En segon lloc, l'obligació o no de la Federació de Clonàlia d'atorgar l'estatut de refugiat a membres de la comunitat que es desplaçaren al seu territori, accedint-hi il·legalment. En tercer lloc, si el procediment de deportació

[101] El altres dos membres de l'equip de la Universitat Rovira i Virgili van ser na Màriam Lutfi Royo i en Jordi Serra Calvó.

dels desplaçats va ser conforme a Dret, i, per últim, si es va actuar d'acord amb la normativa en la denegació de determinada informació sol·licitada pels membres de la comunitat, que es trobaven irregularment a Clonàlia.

L'organització de la competició ens va notificar que els interessos que havíem de defensar eren els de la Federació de Clonàlia, de manera que el Memorial de l'equip tracta la problemàtica des de l'òptica pro Estat, havent fet una recerca i anàlisi de la jurisprudència i la doctrina que donava suport a aquesta postura. No obstant això, l'organització obliga a defensar la postura contrària, en el nostre cas la de la Comunitat Campesina de Candela, en una de les tres rondes orals de la competició. Així doncs, també s'ha hagut de preparar un discurs defensant aquesta altra postura.

Per últim, i abans de passar a enunciar l'esquema que seguirà aquesta segona part del treball, he de fer constar que, després del repartiment dels temes a tractar, i insistint en el fet que tots els tres membres de l'equip hem tingut incidència en la globalitat del Memorial, el meu treball s'ha centrat en la problemàtica relativa a la concessió, o no, de l'estatut de refugiat, i en un aspecte clau del procediment d'expulsió, concretament en el respecte o no a l'article 22.8 de la Convenció Americana de Drets Humans, que estableix el dret a la no devolució del migrant en casos en què la seva vida o llibertat corrin perill per determinades causes.

Aquesta segona part del present estudi s'estructura, així mateix, en dues parts ben diferenciades i un Annex. La primera de les parts es correspon amb el Memorial presentat davant del Jurat del Moot Court, redactada per mi mateix, que inclou, com ja s'ha exposat anteriorment, en primer lloc la postura que defensa que la Federació de Clonàlia va actuar conforme a Dret en no atorgar l'estatut de refugiat als desplaçats il·legals de la Comunitat Campesina de Candela; i en segon lloc, l'argumentació jurídica per defensar que l'Estat, en cap moment, va vulnerar l'article 22.8 de la Convenció en pretendre expulsar els migrants il·legals.

La segona de les parts en què s'estructura la part pràctica del treball consisteix en el discurs que jo mateix vaig redactar per ser exposat en les rondes orals que se celebrarien a principis de març a Rio de Janeiro, defensant els interessos de la contrapart, la Comunitat Campesina de Candela, en relació als mateixos punts tractats al Memorial, ja

que, com ja s'ha explicat anteriorment, forma part del concurs el fet de comprovar la capacitat dels participants per defensar la posició contrària.

Per últim, i com annex al present estudi, es considera interessant presentar el Memorial definitiu presentat per l'equip de la Universitat Rovira i Virgili a l'organització de la competició, en tant que així es podrà comprovar com el meu treball individual, amb certes modificacions pels requisits exigits d'extensió màxima del Memorial, i per la seva conjunció amb les parts realitzades pels companys, entronca la resta del treball individual i en equip realitzat, formant un únic cos que defensa els interessos de la Federació de Clonàlia quant a tots els punts en conflicte que es deriven del cas.

A. LA DEFENSA DE LA FEDERACIÓN DE CLONALIA

1. La denegación por parte de Clonalia del estatus de refugiado a los peticionarios no constituye una violación del artículo 22 de la CADH

El mes de octubre del año 2013, un grupo de 23 familias de la comunidad campesina de Candela llegaron a la Federación de Clonalia vía marítima entrando de manera irregular en el país y sin hacer registro migratorio.

Dichas familias iniciaron el procedimiento de petición de reconocimiento del estatus de refugiado por razones ambientales ante las autoridades de Clonalia.

El Ministerio del Exterior (MEXT), determinó que no consideraría la solicitud de determinación del estatus de refugiado de los migrantes de la comunidad campesina de Candela, debiéndose proceder a partir de ese momento por las autoridades migratorias a las gestiones administrativas dirigidas a la expulsión de los migrantes.

1.1 Los motivos ambientales no son posible razón para la concesión del estatus de refugiado

El artículo 22.7 de la CADH determina que *"toda persona tiene el derecho de buscar y recibir asilo en territorio extranjero en caso de persecución por delitos políticos o comunes conexos con los políticos y de acuerdo con la legislación de cada Estado y los convenios internacionales".*

Ahora bien, el propio artículo 22.7 de la CADH propone una interpretación conjunta de la propia literalidad del precepto con la legislación de cada Estado y en los convenios internacionales. Respecto a la legislación de Clonalia, la Ley 715, en su artículo 1, determina que el objeto de dicho instrumento es el establecer el régimen de los refugiados de conformidad con aquello determinado en la Constitución estatal, que desconocemos, y con la Convención de las Naciones Unidas de 1951 y su Estatuto de 1967. Ambos instrumentos fueron introducidos en la legislación interna mediante la Ley de inmigración del año 2009, y más allá de ello son en tanto que convenio internacional base de interpretación del artículo 22.7 CADH.

En relación con la literalidad del propio artículo 22.7 CADH, las causas que determina el precepto (persecución por delitos políticos o comunes conexos con los políticos)

deben entenderse como *numerus clausus,* es decir, que sólo estas causas pueden dar lugar a la concesión del asilo, no cabiendo interpretaciones amplias de la redacción del precepto.

En este sentido, no cabe entrar a valorar la concesión, o no, del asilo a aquellos miembros de la comunidad campesina de Candela, habitantes de Marsili, que lo solicitaron ante las autoridades de Clonalia, basando dicha petición en una pérdida de sus tierras por la subida del nivel del mar, es decir, por un motivo de índole ambiental, muy alejado de la persecución por delitos políticos o delitos conexos con los políticos que prevé el artículo 22.7 CADH.

Entendemos que, si el motivo sobre el que se sustenta la solicitud de asilo no guarda identidad alguna con los motivos previstos en la CADH, ello impide que se pueda admitir a trámite dicha solicitud por parte de las autoridades de Clonalia, que debieron, y así lo hicieron, archivar directamente la solicitud no iniciando siquiera el procedimiento para determinar la concesión o no del asilo.

Debemos interpretar dicho artículo pero, a la luz de aquello determinado por la Convención de las Naciones Unidas sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951, y su Protocolo de Nueva York de 1967, lo que nos conduce a realizar una revisión de ese instrumento para tratar de determinar si en base a sus disposiciones pudiere ser admitida a trámite la solicitud y, en su caso, concedido el estatus de refugiado.

El artículo primero de la Convención de las Naciones Unidas sobre el Estatuto de los Refugiados de 1951 determina que el término refugiado, a los efectos de esa Convención se aplicará a toda persona que se encuentre fuera de su país de origen y no pueda, o no quiera volver a él debido a fundados temores de ser perseguida por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a determinado grupo social u opiniones políticas, siendo dicho motivos también los que les hicieron huir.

Tampoco se puede encuadrar en la definición de refugiado realizada por la Convención de las Naciones Unidas de 1951, aplicable para sucesos posteriores a 1951 por la firma del Protocolo de Nueva York de 1967, a aquellos miembros de la comunidad campesina de Candela solicitantes ante el Estado de Clonalia.

Si bien esta Convención no entra a especificar que el motivo de la huida se deba a la persecución por delitos políticos o conexos con los mismos, determina que o bien dicha huida, o bien la no voluntad de someterse a la protección del Estado del que se es nacional, se deba a un fundado temor a ser perseguido por causas de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a un determinado grupo social u opiniones políticas.

Nos encontramos a nuestro entender nuevamente con una lista cerrada de motivos por los cuales debe ser otorgado un estatuto personal de protección como es el de refugiado.

En consecuencia, los peticionarios no pueden pretender una aplicación extensiva del mismo para motivos de índole ambiental, no previstos en la Convención, lo que nos sitúa en la situación ya comentada anteriormente: la total falta de identidad entre los supuestos previstos por el instrumento internacional y el supuesto de hecho permite al Estado de Clonalia no abrir procedimiento alguno al respecto, archivando directamente la solicitud efectuada por los miembros de la comunidad por no guardar el motivo sobre el que se funda la misma, identidad alguna con los motivos previstos para la concesión del estatus de refugiado.

Lo anterior, debido a que los convenios internacionales deben ser interpretados de acuerdo con aquello establecido por la Convención de Viena de 1969 sobre interpretación de los Tratados. El artículo 3.1 de dicha Convención determina que los tratados deben ser interpretados conforme al sentido corriente de sus términos y de acuerdo a su objeto y fin. En este sentido ha sido numerosa la doctrina que se ha dado prisa en afirmar que una ampliación de los motivos por los cuales se reconociere la condición de refugiado, y por lo tanto por los que se pueda iniciar procedimiento para determinar la asignación o no de ese especial estatuto, atenta contra la literalidad del precepto y que, además, una eventual laxitud en la interpretación debe ser muy limitada dado que lo contrario haría comprometer la razón de su existencia al propio estatus de refugiado[102].

Dentro de esa posible interpretación con más o menos laxitud del precepto debemos atender sin el menor género de dudas a la realizada por la propia ONU. En el "Manual de Procedimientos y criterios para determinar la condición de refugiado en virtud de la Convención de 1951 y el Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados" de

[102] ANNANDALE, David; MARKOVICH, Vivian. *Sinking without a life jacket?...Ob. cit*. Pág. 15.

1988, se determina en su punto 39 que "*por las razones indicadas la expresión "debido a fundados temores de ser perseguida", al distinguir un motivo específico, da lugar automáticamente a que todas las demás razones de huida sean ajenas a la definición. Excluye a personas como las víctimas del hambre o de los desastres naturales, a no ser que además tengan fundados temores de ser perseguidas por una de las razones señaladas",* como no es el caso.

En este sentido ARENAS HIDALGO[103], determina que "*la convención ginebrina no está pensada para atender a víctimas de desastres ambientales, ni siquiera cuando el Estado es incapaz de proporcionar asistencia. Sólo en la medida en que la degradación ambiental fuera utilizada como política discriminatoria del Estado o cuando éste impidiera la asistencia o protección de las víctimas de desastres ambientales con objeto de marginar a esa población, por algunos de los cinco motivos ginebrinos, podría entrar en juego la Convención de 1951 como instrumento de protección",* y los extremos exigidos no se dan en el presente caso.

Más aún, cuando instrumentos internacionales como el de la *Organization of African Unity*[104] y la Declaración de Cartagena de 1984, han conseguido ampliar mínimamente la definición de refugiado para intentar subsumir en la misma a nuevas situaciones de persecución y riesgo presentes hoy día, pero ninguno de los dos instrumentos reconoció este extremo cuándo lo que provoca la huida a un tercer país son motivos apartados de los previstos en el instrumento internacional, como los puramente ambientales. Más cuando en el presente caso la huida a un tercer país no era necesaria, sino libre elección de los miembros de la comunidad que así lo decidieron en lugar de intentar buscar un nuevo hogar unos kilómetros tierra adentro en su propia isla.

Se entiende que en el presente caso el Estado nacional de los solicitantes no está actuando en contra de los mismos, ni les está persiguiendo, ni les está negando ayuda por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a un determinado grupo social o por opiniones políticas, u otras que inviten a pensar que sólo la protección de un tercer Estado puede terminar con esa situación, sino que, como en la mayoría de casos de desastres naturales, un factor ambiental no controlable, en el presente caso nos

[103] ARENAS HIDALGO, Núria. *El cambio climático y los desplazamientos de...Ob. cit.* Pág. 228.
[104] *Convention Governing the Specific aspects of refugee problems in Africa (OAU Convention) de la Organization of African Unity de 1969*.

encontramos frente a un problema global como es el cambio climático, es el que ha provocado unos determinados efectos adversos en el hábitat de los sujetos solicitantes, que no pueden pretender que terceros estados les acojan mediante estatutos de protección personal cuando no han siquiera dado la oportunidad al Estado del que son nacionales a otorgarles o no protección y soluciones.

Así pues, la figura del asilado, ni tampoco la del refugiado, no comprenden a aquellas personas que se han visto forzadas a abandonar su hábitat tradicional, de forma permanente o temporal, debido a un impacto ambiental (ya sea de origen antrópico o natural), que haya puesto en jaque su existencia y/o haya afectado seriamente su calidad y opciones de vida[105], por lo que, ya no sólo la solicitud, sino que la propia denominación de "refugiado ambiental", o "asilado ambiental" parece desacertada e inexacta.

Más cuando la opción de emigrar a un tercer Estado fue libremente elegida, pues no toda la comunidad decidió partir, y los que permanecieron en su Estado de origen disfrutan actualmente de protección estatal mediante la construcción de campamentos temporales, muy lejos pues esta realidad de la exigida por lo instrumentos internacionales en relación al miedo al retorno por temor fundado a atentados contra la vida o la libertad.

Así pues, los habitantes de Marsili solicitantes de asilo decidieron libremente, en lugar de buscar un nuevo enclave para su comunidad en posiciones interiores de su isla o, de solicitar al Estado de Marsili que atendiera su difícil situación y se hiciera cargo de una comunidad que había perdido en parte sus tierras y modo de subsistencia, viajar por mar hasta las costas del Estado de Clonalia creyendo poder encontrar allí la solución a sus problemas.

El Estado de Marsili, en tanto que nacional de los miembros de la comunidad campesina afectada por una subida del nivel del mar que ha implicado la perdida de parte de sus tierras y así, sus viviendas y modo de subsistencia, es quien debe procurar una solución a sus ciudadanos, y así lo ha hecho respecto a los ciudadanos que allí permanecieron, demostrando inadecuada y temeraria la decisión adoptada por los solicitantes.

[105] KEANE, David. *The environmental causes and consequences of migration: a search for the meaning of "environmental refugees".* Georgetown Internation Environmental Law Review, 16, Any 2004.

El Estado de Clonalia no tiene ningún deber de protección, más allá de lo reconocido por el derecho humanitario, para con los ciudadanos de Marsili que obligue a sus autoridades a poner remedio a la triste situación vivida por los miembros de la comunidad campesina de Candela que se desplazaron a Clonalia. Pues como ya hemos señalado, ningún estatuto de especial protección solicitado por los miembros de la comunidad campesina de Candela debe ser otorgable por los motivos que han provocado la huida de sus tierras.

Así pues, una decisión libremente tomada por una parte de la comunidad campesina de Candela que decidió, no existiendo miedo de persecución por parte de su Estado, huir de la isla de Marsili y entrar ilegalmente en Clonalia solicitando un estatuto de protección al que según la CADH y los convenios internacionales no tienen derecho, en lugar de solicitar una toma urgente de medidas protectoras y de reubicación de la comunidad al Estado de Marsili, no puede en ningún momento obligar al Estado de Clonalia a dejar permanecer de forma ilegal a esas personas en su territorio, y mucho menos obligarle a conceder un estatuto de protección al que no se tiene derecho.

Por todo lo anterior, corresponde al Estado de Marsili la obligación de asistir a sus ciudadanos ante una difícil situación como es la planteada, como ya viene haciendo si bien necesita de mayor soporte internacional, y el error de pretender conseguir protección por parte del Estado de Clonalia en el que han incurrido los miembros de la comunidad campesina de Candela no puede afectar a Clonalia que, estará en su derecho, como más adelante se argumentará, de devolver a su país de origen a los ciudadanos de Marsili desplazados.

2. Clonalia tiene derecho a proceder a la devolución de los miembros de la comunidad campesina de Candela que se encuentran ilegalmente en su territorio

Los miembros de la comunidad campesina de Candela, nacionales del Estado de Marsili, no tienen derecho conforme a la CADH y a los convenios internacionales aplicables en la materia a reclamar y obtener un estatuto de especial protección por parte del Estado de Clonalia, al que llegaron y entraron de forma ilegal por vía marítima al carecer del visado preceptivo para poder acceder de forma legal al mismo.

Concluido que no existe deber de Clonalia de otorgar a los miembros de la comunidad campesina de Candela desplazados a sus costas, el estatuto de asilado, o refugiado, ni

tan sólo de admitir a trámite la solicitud realizada, quien debe garantizar la seguridad y la subsistencia de la comunidad campesina de Candela es el propio Estado de Marsili, al cual los miembros que se desplazaron a Clonalia no han dado siquiera la posibilidad de negar esa ayuda, pues no la han solicitado.

Siendo la situación la explicitada, los ciudadanos de Marsili desplazados son inmigrantes ilegales en Clonalia en tanto que entraron en la Federación sin el preceptivo visado (Hecho 47), y debe tratarse la devolución de los mismos a su Estado de origen para que allí puedan sumarse a los miembros no desplazados de la comunidad y sigan negociando con el Estado de Marsili las medidas de apoyo y ayuda a obtener.

Respecto a ello, la legislación nacional de Clonalia prevé la devolución a sus países de origen de aquellos extranjeros que se encuentren de forma ilegal en su territorio.

2.1 La devolución de los migrantes ilegales no vulnera el derecho a la no devolución consagrado en el artículo 22.8 CADH.

No obstante, el artículo 22.8 de la CADH determina que en ningún caso el extranjero puede ser expulsado o devuelto a otro país, sea o no de origen, donde su derecho a la vida o a la libertad personal esté en riesgo de violación a causa de raza, nacionalidad, religión, condición social o de sus opiniones políticas.

De la misma manera que ya hemos negado anteriormente respecto a la posibilidad de entrar a valorar, y por supuesto conceder el estatus de refugiado, el Estado de Marsili en ningún momento ha perseguido ni ha puesto en peligro la vida, la integridad física o la libertad personal de los miembros de la comunidad campesina de Candela, y ello mucho menos, por causa de raza, nacionalidad, religión, condición social u opiniones políticas.

La decisión de parte de la comunidad campesina de Candela de desplazarse a Clonalia fue pues totalmente libre, sin que mediara previamente negativa alguna del Estado de Marsili a intentar poner remedio a la triste situación que vive la comunidad. El Estado de Marsili, además de no llegar en ningún momento a negar ayuda gubernamental a sus ciudadanos, ni mucho menos persiguió a los mismos, ni les hizo sentirse amenazados por razones de raza, nacionalidad, religión y demás, por lo que carece ahora de toda lógica argumentar el miedo al retorno por esos motivos.

Más aún cuando el Estado de Marsili sí está actuando para proteger a los miembros de la comunidad campesina de Candela que no se desplazaron a Clonalia, habiendo facilitado de momento un campamento para dar cobijo y alimentos temporalmente a sus miembros, a la vez que ha solicitado ayuda a la comunidad internacional para hacer frente a esta nueva realidad que vive el Estado. Si el Estado de Marsili tuviere en el punto de mira a los miembros de la comunidad campesina de Candela y quisiere dañar a los mismos su proceder no sería el de luchar por sus derechos, sino todo lo contrario, careciendo pues, como ya hemos dicho, de todo fundamento, el temor al retorno por parte de los miembros de la comunidad desplazados.

Por último, debe declararse que la vida de los ciudadanos de Marsili desplazados tan sólo correría peligro cuando se proceda a la devolución en caso de que el transporte que les devuelva a su país de origen les dejara en las tierras anegadas que han tenido que abandonar, careciendo ello de toda lógica.

El Estado de Clonalia pues, devolviendo a su país de origen a los miembros de la comunidad campesina de Candela, y dejándolos en un lugar de isla no ganado por el mar, en ningún momento pone en peligro la vida o la libertad de los mismos, y mucho menos los deja en un lugar donde esos derechos puedan correr peligro por las causa expresadas en el articulo 22.8 CADH toda vez que el Estado de Marsili, lejos de pretender causar mal a sus propios ciudadanos de la comunidad campesina de Candela, está intentando protegerles, pues así se desprende de su proceder con los miembros de la misma que se quedaron en Marsili, y que actualmente ocupan campamentos de protección construidos para dar respuesta a su difícil situación.

Es por todo lo anterior que entendemos le asiste a Clonalia el derecho a devolver a su país de origen a los miembros de la comunidad campesina de Candela toda vez que se encuentran ilegalmente en su territorio, y en su Estado de origen ningún riesgo para ellos existe por las causas expresadas por el artículo 22.8 CADH, y lejos de lo anterior, la devolución posibilitará que, juntamente con los miembros de la comunidad no desplazados, soliciten con más fuerza a su Estado nacional, que es quien tiene la obligación, que tome nuevas medidas de reubicación y mitigación del daño que posibiliten a la comunidad campesina de Candela en su conjunto seguir con vida en unos parámetros lo más análogos posible a como lo estaban haciendo hasta los tristes sucesos de índole ambiental que han acaecido.

B. LA DEFENSA DE LA COMUNIDAD CAMPESINA DE CANDELA. INSTRUCTA PARA LA FASE ORAL

Clonalia violó el artículo 22.7 CADH en su vertiente procesal en conexión con el art. 8.1 CADH e interpretado a luz de la Convención de Ginebra en cuanto que el 28 de febrero de 2014 el MEXT inadmitió a trámite la solicitud de estatus de refugiado de las 23 familias de la comunidad de Candela, sin abordar el fondo de la petición e impidiendo a los interesados defender sus derechos y exponer sus alegaciones de forma efectiva.

Tal y como determina GALINDO VÉLEZ, el derecho de petición en el asunto que nos ocupa consiste en el derecho de quien se considera refugiado a pedir que se estudie su reclamación, siendo obligación de los Estados o el ACNUR de dar trámite a dicha petición. En el derecho de los refugiados pues el único criterio de admisibilidad es que la persona que reclama se considere a sí misma como refugiada. En dichos casos debe procederse a admitir el caso entendiéndose por ello que una autoridad competente estudie la solicitud, extremo este que no se ha producido en el presente caso.

Las autoridades del MEXT de Clonalia no entraron a considerar las solicitudes basándose en la ausencia de solicitud válida. Es cierto que la ONU ha reconocido como un problema las solicitudes carentes de fundamento debido a que recargan el sistema y atrasan la determinación del resto de solicitudes. Ahora bien, lejos de entender como buena la solución adoptada por Clonalia, el Comité Ejecutivo del ACNUR recomienda tomar medidas para hacer frente a las solicitudes manifiestamente infundadas, como por ejemplo la adopción de procedimientos acelerados. En todo caso, de acuerdo con este organismo internacional es fundamental que esos procedimientos brinden garantías a los solicitantes, enfatizando el Comité Ejecutivo en su conclusión 30 de 1983 la importancia de las entrevistas personales completas llevadas a cabo por funcionarios plenamente competentes, y del derecho a un revisión antes de ser rechazado en frontera o expulsado. En el presente caso no se cumplió con estas obligaciones, pues cabe recordar que según el hecho 54 del caso fue el propio MEXT el encargado de revisar sus propias decisiones, rompiendo ello con la independencia de instancias exigida por la Corte, tal y como ha apuntado la Comisión en su Informe sobre la situación de los derechos humanos de los solicitantes de asilo en el marco del sistema canadiense de determinación de la condición de refugiado

A lo anterior cabe añadir que a los niños que se encontraban las 23 familias solicitantes les asistía unas garantías específicas que no fueron cumplidas en el presente caso por la falta de evaluación individualizada. En la sentencia del caso Tineo Pacheco vs. Bolivia, la Corte determinó el derecho de los niños a expresar sus opiniones y participar de una manera significativa en el contexto de los procedimientos de asilo. Cuando los solicitantes son menores se precisa un desarrollo e integración de procedimientos apropiados y seguros para los niños y un ambiente que les genere confianza en todas las etapas del proceso.

Sostenemos que el objetivo de las actuaciones realizadas por el Estado de Clonalia no ha sido otro que el de proceder de la forma más rápida posible a la expulsión de los peticionarios de asilo, produciéndose irregularidades procesales que a su vez han causado diferentes violaciones en los DH de nuestros representados y que a continuación les voy a detallar:

El artículo 22.8 de la CADH determina que no se puede proceder a la devolución de una persona a otro país, sea o no de origen, en el cual su vida o libertad personal corran riesgo de violación por motivos de raza, nacionalidad, religión, condición social u opiniones políticas.

El hecho de no haber atendido ni comprobado las circunstancias individuales de los migrantes imposibilitó a todas luces que las autoridades de Clonalia pudieran determinar con seguridad que no se daban en los miembros de Candela las circunstancias previstas por el art. 22.8 CADH como causas de no devolución.

Este extremo es especialmente gravoso en el presente caso toda vez que en su condición de solicitantes de refugio se presume en los migrantes una percepción propia de miedo o riesgo por el regreso a su tierra. Ello debería pues haber reforzaado aún más el deber estatal de analizar de forma pormenorizada e individual las circunstancias personales de los migrantes objeto de devolución.

Trayendo nuevamente a colación el caso Familia Pacheco vs. Bolivia, la Corte determinó en su momento, y una vez recordado el carácter individual que debe tener todo proceso de expulsión, que en el sistema interamericano se reconoce el derecho de cualquier persona extranjera a la no devolución indebida cuando su vida, integridad y/o libertad (e incluso formas del derecho al debido proceso) estén en riesgo de violación.

En consecuencia, cuando un extranjero alegue ante un Estado un riesgo en caso de devolución, para respetar las garantías mínimas, las autoridades competentes de ese Estado deberán, al menos, entrevistar a la persona y realizar una evaluación previa o preliminar, a efectos de determinar si existe o no ese riesgo en caso de expulsión.

Atendiendo a todo lo anterior, consideramos que se produjo por parte de la Federación de Clonalia una violación del derecho a la no devolución del art. 22.8 CADH en su vertiente procesal, en relación con el art. 8.1 CADH, de los miembros de Candela que se encontraban en Clonalia.

CONCLUSIONS

1. A la vista de tot l'exposat al llarg d'aquestes pàgines, i analitzades totes les qüestions que suposaven l'objecte d'estudi principal d'aquest treball, es poden fer diverses reflexions finals, dirigint-se totes elles a dues conclusions bàsiques: en primer lloc la problemàtica dels desplaçats ambientals no ha fet sinó començar, esdevenint un greu problema d'ordre mundial, i l'anterior pel sorgiment de molts nous desplaçats ambientals en els pròxims anys a causa del canvi climàtic. I en segon lloc, manca a hores d'ara un instrument internacional o una diversitat d'instruments regionals que regulin de forma global aquesta qüestió, atorgant un protección integral a aquells que es veuen obligats a abandonar les seves llars per culpa de la degradació ambiental.

Es considera vital de cara a un futur pròxim que la comunitat internacional afronti aquest problema de cara, entengui que és improrrogable adoptar mesures integrals de protecció d'aquests desplaçats i comprengui que en cas contrari una crisis humanitària a escala global es pot desfermar degut a les onades de desplaçats ambientals que sense cap mena de control poden arribar a determinats països, provocant en ells a més importants problemes de seguretat.

2. S'ha conclòs que actualment el terme a utilitzar per referir-nos a aquelles persones que forçosament es veuen obligades a abandonar les seves llars per motius ambientals és el de "desplaçat ambiental", i que la problemàtica d'aquests desplaçats ambientals suposa ja actualment i suposarà en un futur un problema humanitari cabdal, ja que els desplaçats per motius ambientals superen ja els derivats de conflicte bèl·lics. Es parla d'uns 25 milions de desplaçats per la degradació del seu entorn.

- Els desplaçaments ambientals poden ser sotmesos a diverses classificacions entre les que destaquen la que els classifica segons la voluntarietat dels mateixos i la que els classifica segons les seves causes, agrupant-los en antropogènics i no antropogènics. No obstant l'anterior, dites classificacions a nivell pràctic entenc tenen poca rellevància ja que per una banda és difícil determinar el grau de voluntarietat d'una persona al marxar de casa seva quan hi ha una certa degradació ambiental darrera, i per altra banda, i pel que fa a la classificació segons les causes, s'ha comprovat com la mà de l'home es troba

darrera la major freqüència de moltes catàstrofes naturals, fet pel qual és complicat parlar de causes exclusivament no antropogèniques.

3. No obstant l'anterior, cal prestar especial atenció a un tipus relativament nou de desplaçaments antropogènics, els derivats dels efectes adversos del canvi climàtic. Aquests es poden definir com aquells individus que es veuen forçats a abandonar casa seva i reubicar-se de forma temporal o definitiva com a resultat d'una sobtada o gradual degradació ambiental provocada pel canvi climàtic i, per tant, en la que l'ésser humà ha contribuït.

El canvi climàtic suposa una important amenaça de cara al sorgiment de nous desplaçats ambientals ja que a més de provocar una degradació ambiental gradual de moltes zones, influeix de forma decisiva en la major freqüència i virulència en la que es donen determinades catàstrofes ambientals, i el desplaçament s'ha destapat com una estratègia d'adaptació al canvi climàtic en moltes comunitats. Cal adoptar una estratègia integral que inclogui accions per combatre el canvi climàtic accions en favor d'aquestes eventuals conseqüències del mateix, adoptant-se mesures de protecció per aquests desplaçats ambientals.

4. Un exemple de la gran quantitat de desplaçats ambientals que pot arribar a generar el canvi climàtic es pot veure realitzant un estudi de l'Assumpte Inuit, en el qual els representats d'aquest poble van reclamar responsabilitat als Estats Units pels efectes adversos del canvi climàtic (desglaç), que s'estaven deixant notar a les seves terres.

5. En termes de Drets Humans, la degradació ambiental galopant que pateix el planeta, així com els desastres naturals que el mateix suporta, han de tenir per a la comunitat internacional la clara conseqüència envers els desplaçats per aquests motius de construir un sistema de protecció que els empari tant durant la seva mobilitat com al territori en el qual s'estableixin, evitant així una important crisis humanitària. Existeix una clara obligació dels governs, així com de les entitats supranacionals, de posar-se a treballar en instruments de protecció.

6.Aquest mandat és definitivament urgent degut a la manca actual d'un instrument internacional que atorgui un estatus de protecció als desplaçats ambientals, que es troben desprotegits en la seva complicada situació. L'anterior es deu en gran part a que la Convenció de Ginebra de 1951 sobre l'estatut del refugiat no recull els motius

ambientals com a base poder atorgar aquest estatut. Han estat moltes les demandes d'inclusió d'aquests motius a la Convenció, així com els autors que han considerat que realitzant una interpretació a la llum de l'evolució dels Drets Humans, els desplaçaments ambientals podien tenir cabuda en els motius previstos per la Convenció de Ginebra. No obstant, s'ha imposat la postura que considera que la inclusió de més motius desvirtuaria la raó de ser del propi refugi i, malgrat que instruments regionals com la Declaració de Cartagena o la Convenció per als Refugiats de la Unió Africana han inclòs nous motius de concessió, no ha estat possible el mateix amb la degradació ambiental.

7. Malgrat l'anterior, alguns Estats i Regions han impulsat ja acords o instruments jurídics que abarquen als deplaçats ambientals, dotant-los d'un estatut jurídic o d'un protecció que els hi manca a nivell internacional. A nivell regional,trobem la Convenció de Kampala que, encara que tan sols regula la situació dels desplaçats interns,té en compte les causes ambientals com a possibles per atorgar un estatut de protecció i conté un autèntic catàleg de drets i mesures a adoptar essent un autèntic exemple de lluita integral per combatre els desplaçaments en cas de catàstrofe, tan en el referent a les causes dels desplaçaments,com pel que fa a protecció de les comunitats quan aquestes es desplacen. A més de la Convenció de Kampala, cal destacar també que Australia ha signat recentment uns convenis de col·laboració amb els Estats insulars que l'envolten, facilitant així les reubicació dels desplaçats ambientals d'aquelles illes en el seu territori d'una forma sostenible i segura. Per últim, cal fer referència a l'Iniciatia Nansen, que impulsada per Estats europeus l'any 2012, i finalitzant aquest any 2015, pretén ser una seu de diàleg i discussió en la que arribar a acords i punts en comú en les diferents zones del planeta per tal d'arribar a assolir el més aviat possible instruments internacionals o regionals que regulin adequadament aquesta problemàtica.

8. Davant la manca d'instruments internacionals que regulin aquesta problemàtica de forma efectiva, són diverses les alternatives que, provinents de la comunitat universitària o d'organismes internacionals, proposen diferents vies per regular de forma íntegra la situació dels desplaçats ambientals.

D'entre elles cal destacar la realitzada pel CRIDEAU de la Univeristat de Limoges, que ha redactat un projecte de Convenció pels desplaçats ambientals. Aquest projecte adopta una perspectiva tan interestatal, com estatal, com intraestatal. El projecte pretén atorgar

un estatut jurídic pròpi a aquests desplaçats, atorgant-los un catàleg de drets, i preveient com a novetat destacada la creació de dues institucions supervisores del compliment eficaç de la Convenció.

Centrant-se més concretament en els refugiats climàtics, alguns autors reclamen la creació d'una Convenció dels Refugiats pel Canvi Climàtic, movent-se també en aquesta línia l'Institut d'Estudis Avançats de la Universitat de l'Oest d'Austràlia.

Per últim, cal destacar la proposta de constituir un Protocol addicional a la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre Canvi Climàtic que preveiés la protecció dels desplaçats climàtics.

En definitiva són diverses les propostes però totes amb una finalitat comuna, la protecció i seguretat d'aquestes comunitats i persones, i també totes elles amb una sèrie de trets comuns com són la col·laboració i la cooperació internacionals, entenent que es tracta d'una problemàtica mundial que requereix una actuació conjunta i coordinada.

9. A la pràctica, lluitar en l'actualitat per la concessió d'un estatut d'especial protecció pels desplaçats ambientals s'ha destapat com una àrdua tasca sense premi que, mentre no canviï el marc jurídic, demostra que la manera més eficaç de lluitar pels drets dels desplaçats ambientals que pretenen ser expulsats de l'Estat al qual hagin arribat és la recerca de defectes formals en el procediment d'expulsió o en el de concessió del refugi sol·licitat. Aquests defectes formals correctament al·legats, i sumats en el cas de la Convenció Americana de Drets Humans al dret a la no devolució, poden permetre aconseguir que els desplaçats romanguin a l'Estat que els ha acollit, ara bé, sense un conjunt de drets que els assegurin una vida digna, essent aquest el punt que s'ha de lluitar per canviar mitjançant instruments normatius integrals que reconeguin la situació dels desplaçats ambientals dotant-los d'una autèntica protecció.

BIBLIOGRAFIA

1. **Instruments Jurídics**

Conferencia de las Partes nº16, celebrada en Cancún del 29 de noviembre al 10 de diciembre 2010. Decisión 1/CP.16, Acuerdos de Cancún: Resultados de la labor del Grupo especial de trabajo sobre la cooperación a largo plazo en el marco de la Convención. Doc. FCCC/CP/2010/7/Add.1.

Convención Americana sobre Derechos Humanos -"Pacto de San José"-, suscrita en la Conferencia Especializada Interamericana sobre Derechos Humanos, celebrada en San José (Costa Rica) del 7 al 22 de noviembre de 1969(B-32).

Convención de la Unión Africana para la protección y la asistencia de los desplazados internos en África (Convención de Kampala), 22 de octubre de 2009.

Convención de Viena sobre Derecho de los Tratados. Viena, Austria. 23 de Mayo de 1969 (BOE-A-1980-11884).

Convención Marco de las Naciones Unidas sobre el Cambio Climático. Nueva York, Estados Unidos de América. 9 de mayo de 1992 (BOE-A-1994-2194)

Convención sobre el Estatuto de los Refugiados. Adoptada en Ginebra, Suiza, el 28 de julio de 1951 por la Conferencia de Plenipotenciarios sobre el Estatuto de los Refugiados y de los Apátridas (Naciones Unidas), convocada por la Asamblea General en su resolución 429 (V), del 14 de Diciembre de 1950. Entrada en vigor: 22 de abril de 1954 (BOE-A-1978-26331)

Convention Governing the Specific aspects of refugee problems in Africa (OAU Convention) de 1969, de la *Organization of African Unity.* Declaración de Cartagena sobre Refugiados de 22 de noviembre de 1984. Adoptada por el "Coloquio Sobre la Protección Internacional de los Refugiados en América Central, México y Panamá: Problemas Jurídicos y Humanitarios", celebrado en Cartagena, Colombia, del 19 al 22 de noviembre de 1984.

Protocolo Adicional a la Convención Americana sobre Derechos Humanos en Materia de Derechos Económicos, Sociales y Culturales -"Protocolo de San Salvador", El Salvador, 17 de noviembre de 1988 (A-52).

Protocolo sobre el Estatuto de los Refugiados. Firmado en Nueva York el 31 de Enero de 1967 Entrada en vigor: 4 de octubre de 1967 (BOE-A-1978-26331).

2. **Jurisprudència**

a). Cort Interamericana de Drets Humans

Corte IDH. *Caso Chaparro Álvarez y Lapo Íñiguez Vs. Ecuador* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 21 de noviembre de 2007. Serie C No. 170.

Corte IDH. *Caso de personas dominicanas y haitianas expulsadas Vs. República Dominicana* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 28 de agosto de 2014. Serie C No. 282.

Corte IDH. *Caso Defensor de Derechos Humanos y otros Vs. Guatemala* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 28 de agosto de 2014. Serie C No. 283.

Corte IDH. *Caso Familia Pacheco Tineo Vs. Bolivia* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 25 de noviembre de 2013. Serie C No. 272.

Corte IDH. *Caso García Asto y Ramírez Rojas Vs. Perú* (Excepción Preliminar, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 25 de noviembre de 2005. Serie C No. 137. 6

Corte IDH. *Caso Loayza Tamayo Vs. Perú* (Excepciones preliminares). Sentencia de 31 de enero de 1996. Serie C No. 25.

Corte IDH. *Caso López Álvarez Vs. Honduras* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 1 de febrero de 2006. Serie C No. 141.

Corte IDH. *Caso Palamara Iribarne Vs. Chile* (Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 22 de noviembre de 2005. Serie C No. 135.

Corte IDH. *Caso Vélez Loor Vs. Panamá* (Excepciones Preliminares, Fondo, Reparaciones y Costas). Sentencia de 23 de noviembre de 2010 Serie C No. 218.

Opinions consultives

Corte IDH. *Condición Jurídica y Derechos de los Migrantes Indocumentados*. Opinión Consultiva OC-18/03 de 17 de septiembre de 2003. Serie A No. 18.

Corte IDH. *Derechos y garantías de niñas y niños en el contexto de la migración y/o en necesidad de protección internacional*. Opinión Consultiva OC-21/14 de 19 de agosto de 2014. Serie A No. 21. b) Comissió Intermericana de Drets Humans

IACHR Hearings. *Human Rights and Global Warming.* March 1, 2007:

<http://www.oas.org/es/cidh/audiencias/Hearings.aspx?Lang=En&Session=14>

c) Altres Tribunals

Immigration and Protection Tribunal of New Zealand. AC (Tuvalu) [2014]. NZIPT800517-520.

3. **Doctrina**

ACEVEDO MENANTEAU, Paulina. *Desplazados ambientales, globalización y cambio climático: una mirada desde los derechos humanos y los pueblos".* Observatorio Cuidadano. Any 2011.

ANNANDALE, David; MARKOVICH, Vivian. "Sinking without a life jacket? Sea level rise and the position of small island states in International Law". *Asia Pacific Journal of Environmental Law*. Vol.5, Issue 2. Kluwer Law International, Any 2000.

ARENAS HIDALGO, Nuria de la Cinta. *La degradación medioambiental y los desplazamientos de población.* Seminarios realizados en el marco de la Acción Integrada entre España y Portugal sobre "Las Obligaciones Internacionales en Materia de Medio Ambiente" del Ministerio de Educación y Cultura (2002).

- "El cambio climático y los desplazamientos de población. La migración como estrategia de adaptación". En GILES CARNERO, Rosa. *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro.* Editorial Thomson Reuters Aranzadi. Primera Edición 2012.

BIERMANN, Frank i BOAS, Ingrid. "Preparing for a warmer world: Towards a global governance system to protect climate refugees". *Global Environmental Politics*, Vol. 10, Nº 1, February 2010.

BORRAS PENTINAT, Susana. *Aproximación al concepto de refugiado ambiental: origen y regulación jurídica internacional".* Del III Seminario sobre los agentes de la cooperación al desarrollo: refugiados ambientales, refugiados invisibles. Universidad de Cádiz (2008).

- "El estatuto jurídico de protección internacional de los refugiados ambientales". *Dossiê: Refugiados ambientais. Rev. Inter. Mob. Hum.*, Brasília, Any 2011, núm. 36.
- "Climate change responsabilities in polar peoples: the Inuit Case". *EJOLT Fact sheet* No. 44, August 05, 2015.

BRICKLE, Lindsey i THOMAS, Alice. "Crecida de las aguas, vidas desplazadas". *Revista Migraciones Forzosas* núm. 45, 2014.

CASTILLO DAUDÍ, Mireya. "Cambio climático y derechos humanos: el asunto de los Inuit ante la Comisión Interamericana de Derechos Humanos". En GILES CARNERO, R. (Coord.). *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro.* Ed. Aranzadi (Navarra), 2012

CASTILLO, Jesús M. *Migraciones ambientales: huyendo de la crisis ecológica del siglo XXI.* Virus Editorial, 2011.

DOCHERTY, Bonnie i GIANNINI, Tyler. "Confronting a rising tide: a proposal for a Convention on Climate change refugees". *Harvard Environmnetal Law Review*, Vol.33, 2009.

DOS SANTOS SOARES, Alfredo. "El desafío global de la responsabilidad de proteger a los desplazados medioambientales. La propuesta de la Convención de Kampala". GILES CARNERO, Rosa. *Cambio climático, Energía y Derecho Internacional: Perspectivas de Futuro.* Thomson Reuters Aranzadi. 2012.

EL-HINNAWI, E., *Environmental Refugees. Nairobi: United Nations Environmental Programme*, 1985.

ESPÓSITO, Carlos i TORRES CAMPRUBÍ, Alejandra. "Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los "nuevos refugiados". *Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo*, año I, núm. 1, 2012.

FERNÁNDEZ, María José. "Refugiados, cambio climático y derecho internacional". *Revista Migraciones Forzosas*, núm. 49, junio 2015.

HODGKINSON, David i YOUNG, Lucy. *"In the face of looming catastrophe": A Convention for climate change displaced persons* (2012). Article accessible online a través del següent enllaç: http://www.ccdpconvention.com/documents/Climate%20change%20displacement%20treaty%20proposal.pdf

KÄLIN, Walter. *¿Qué es la Iniciativa Nansen?.* Disponible a https://dedona.wordpress.com/2015/02/28/que-es-la-iniciativa-nansen/

–"La iniciativa Nansen: crear consenso sobre el desplazamiento en el contexto de los desastres". *Revista Migraciones Forzosass* núm. 49, 2.015.

KAMUNGI, Prisca. "Más allá de las buenas intenciones: implementar la Convención de Kampala". *Revista Migraciones Forzosas*, núm. 34.

KEANE, David. "The environmental causes and consequences of migration: a search for the meaning of "environmental refugees". *Georgetown Internation Environmental Law Review*, 16, Any 2004.

LYRA JUBILUT, Liliana i PIRES RAMOS, Erika. "Regionalismo: una estrategia para lidiar con la migración a causa de la crisis". *Revista Migraciones Forzosas*, núm. 45, marzo 2014.

MARIÑO MENÉNDEZ, Fernando. "La Convención de Ginebra sobre el Estatuto de los Refugiados". *Revista electrónica cordobesa de Derecho Internacional Público*. Vol.1 Núm.1, 2008.

MARCS, Carly. "Spoiling Movi's River: Towards recognition of persecutory environmental harm within the meaning of the refugee convention". *American University International Law Review* 24, núm.1, 2008.

MYERS, Norman. "Environmental refugees: an emergent security issue". *13th Economic Forum*, Praga. 2005.

NIEHUSS, Juliette. "Inuit Circumpolar Conference v. Bush Administration: Why the Arctic Peoples Claim the United States'Role in Climate Change has Violated their Fundamental Human Rights and Threatens their Very Existence". *Sustainable Development Law & Policy*, vol. 5, Issue 2 Spring 2005.

PRIEUR, Michel; MARGUÉNAUD, Jean-Pierre; MONEDIAIRE, Gérard; BÉTAILLE, Julien; DROBENKO, Bernard."Projet de convention relative au statut international des déplacés environnementaux". Revue européenne de droit de l'environement (*Francophone European Environmental Law Review*), nº 4-2008.

SOLÀ PARDELL, Oriol. *Desplazados ambientales. Una nueva realidad.* Cuadernos Deusto de Derechos Humanos, nº 66, 2012 (Bilbao).

WAGNER, Martin i GOLDBERG, Donald. *An inuit petition to the Inter-American commission on human rights for dangerous impacts of climate change* (2004). Article accessible online a través del següent enllaç: http://www.ciel.org/Publications/COP10_Handout_EJCIEL.pdf

WILLIAMS, Angela. "Turning the Tide: Recognizing Climate change Refugees in International Law". *Law & Policy*, Vol. 30, Nº 4, October 2008

4. Informes i altres documents

"*2004 Artic Climate Impact Assessment"*, realitzat per *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC), accessible online a través del següent enllaç: http://www.amap.no/documents/doc/impacts-of-a-warming-arctic-2004/786

.

Manual de Procedimientos y criterios para determinar la condición de refugiado en virtud de la Convención de 1951 y el Protocolo de 1967 sobre el Estatuto de los Refugiados, de 1988.

Petition to the Inter American Commission on Human Rights seeking relief from Violations Resulting from Global Warming cuased by acts and omissions of the United States, accessible online a través del següent enllaç: http://www.ciel.org/Publications/ICC_Petition_7Dec05.pdf

UNDP. *Human development report 2007/2008, Fighting climate change: Human solidarity in a divided world.* http://hdr.undp.org.

5. **Webgrafía**

National Adaptetion Programmes Action (NAPAS) de Naciones Unidas: http://unfccc.int/adaptation/workstreams/national_adaptation_programmes_of_action/items/2679.php

Nansen Initiative: http://www.nanseninitiative.org/

Plana web de la Organització de les Naciones Unides http://legal.un.org/ilc/reports/2012/spanish/chp5.pdf

Plana web de la Organització de la Unió Africana: http://www.au.int/en/treaties

Plana web de la Organització dels Estats Americans: http://www.oas.org/es/sla/ddi/tratados_multilaterales_interamericanos_texto_materia.asp#DEREHUM

http://www.elclima.com.mx/fenomeno_el_nino.htm

ANNEX: MEMORIAL DE LA UNIVERSIDAD ROVIRA I VIRGILI PARA EL 5TH INTER-AMERICAN SUSTAINABLE DEVELOPMENT LAW MOOT COURT COMPETITION